

Historien om skogsfinnarna i romankonsten

Bo G Jansson

HÖGSKOLAN
DALARNA

Arbetsrapport

KULTUR OCH
LÄRANDE

Nr: 2022:02

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00
www.du.se

Högskolan Dalarna, Kultur och Lärande, nr 2022:02
ISBN 978-91-88679-42-0
ISSN 1403-6878
© Författaren

I denna skrift analyseras en mängd romaner med det skogsfinska folkets liv som motiv. Det skogsfinska folket invandrade från det sena 1500-talet och till ett stycke in på 1600-talet till både Sverige och Norge. Därför har också författare i både Sverige och i Norge intresserat sig för skogsfinnarna. Romaner om folket i fråga har skrivits i nämnda länder från det sena 1800-talet och till det tidiga 2000-talet. Om dessa romaner handlar föreliggande arbete. Särskilt lyfts fram verk av Gustaf Schröder (1824-1912), Sven Rosendahl (1913-1990), Åsta Holth (1904-1999) och Britt Karin Larsen (född 1945).

Bo G Jansson är professor emeritus i litteraturvetenskap vid Högskolan Dalarna

Innehåll

Förord 4

Inledning 5

Gustaf Schröders romankvadrologi om skogsfinnarna 7

Sven Rosendahls *Elden och skärorna* 18

Skogsfinnerromaner av Fredrik Persson, Jol Strand och Helmer Linderholm 28

Skogsfinnerromaner av Haakon Garaasen, Mikkjel Fønhus och Hans Børli 41

Åsta Holths finnskogstrilogi 50

Skogsfinnerromaner av Folke Nordangård, Hilka Alm och Kjell Söderlund 61

Britt Karin Larsens romanseptologi om skogsfinnarna 71

Avslutning 87

Summary in English 90

Litteraturförteckning 92

Personregister 94

Förord

Föreliggande arbete är en motivstudie. Här undersöks olika utformningar i den svenska och norska romankonsten från sent 1800-tal till tidigt 2000-tal av det motiv som är det skogsfinnska folkets liv från sent 1500-tal och framåt i tiden.

Motivstudier av detta slag, undersökningar av ett enskilt motiv i litteraturen under en längre tidsperiod, är intressanta därför att de belyser inte bara motivet som sådant utan kastar ljus också över samhällets och litteraturens allmänna utveckling under tiden i fråga. I denna skrift, om gestaltningen av skogsfinnarna i en mängd svenska och norska romaner från 1890-talet till 2010-talet, åskådliggörs sålunda, förutom själva motivet skogsfinnarna, även den sociala och litterära utvecklingen i Skandinavien under nämnda tid.

Impulsen till verket har jag fått genom kontakter med organisationen *Finnsam: finnbygder i samverkan*. Särskilt stor nytta har jag under arbetet haft av den omfattande bibliografi som upprättats av organisationen under rubriken *Skogsfinnsk bibliografi*.

Två enskilda personer som särskilt inspirerat mig och varit mig till stor hjälp under arbetets gång är professor emeritus Stig Welinder, framstående arkeolog och etnohistoriker samt geologen Maths Östberg, ordförande i föreningen *Finnskogsriket* och ansvarig för *Finnskogsmuseet* i Skräddrabo i Hälsingland. Jag tackar härmed varmt Stig och Maths samt riktar också ett särskilt tack till min hustru Satu Sundström, bibliotekarie och administratör vid Högskolan Dalarna, som även hon har varit mig till stort stöd under utarbetandet av föreliggande skrift. Slutligen tackar jag även personalen vid Högskolan Dalarnas bibliotek vilken varit mig behjälplig med fjärrlån.

Svärdsjö i februari 2022

Bo G Jansson

Inledning

Detta är en skrift om berättandet och diktningen i romanform om det skogsfinnska folkets liv i främst Norge och i Sverige från det sena 1500-talet och framåt i tiden. Åtskilliga romaner om skogsfinnarna i Norge och i Sverige har författats från senare delen av 1800-talet och fram till tidigt 2000-tal i såväl Sverige på svenska som i Norge på norska. Om dessa episka verk handlar denna skrift. Framställningen gör dock alls inga anspråk på fullständighet. Jag lägger tyngdpunkten på, och begränsar mig till, de mer framträdande verken inom romankategorin i fråga.

Gemensamt för de berättelser som här diskuteras är alltså att de alla har åtminstone någon intressanthetsgrad eller betydelse rent litterärt. Dessutom kan om dem alla sägas att de, mer eller mindre renodlat, representerar genren *historisk roman*, det vill säga den typ av epik (skapad av Walter Scott, 1771-1832) i vilken handlingen ger intryck av att vara i huvudsak en fantasihistoria eller en fiktion, men att denna fantasihistoria likväl utspelar sig i en värld och miljö i det förflutna som ter sig, ofta även i små detaljer, historiskt trovärdig. I just denna skrift är denna historiskt trovärdiga miljö i det förflutna den värld som knyter an till det skogsfinnska folkets liv genom tiderna i främst Sverige och Norge.

Viss närmare precisering ska genast göras gällande den typ av roman som diskuteras i detta arbete. Jag gör denna precisering med hjälp av Eva-Marie Syversens doktorsavhandling *Skogen, hjemmet og veien: kulturelle erindringssteder i finnskogslitteraturen 1920-1940* (2014). Den typ av berättelse som analyseras i Syversens arbete benämns av henne själv "finnskogslitteratur". Denna litteratur är en epik vilken framstår som inte renodlad konstlitteratur utan i stället snarare som folklitteratur eller populärlitteratur. Syversen skriver om skillnaden mellan konstlitteraturen å ena sidan och folklitteraturen eller "finnskogslitteraturen" å den andra:

Et kriterium som skiller skarpt mellom kunstlitteratur og folkebøker er originalitet. Det finnes enkelte originale elementer i finnskogslitteraturen, først og fremst selve emnet, Finnskogen, som alle tekstene dreier seg om. [...]. Men både plot og karakterskildring er utformet i tråd med folkelesningens kriterier om gjenkjennelse og gjentagelse. Siden det forutsigelige narrative mønstret og typetegningen er et dominerende trekk ved disse tekstene, må derfor finnskogslitteraturen i hovedsak sies å ha mer til felles med folkebøkene enn med kunstlitteraturen. (Syversen, 2014, s. 32 f.)

De romaner som närmare berörs hos Syversen, norskspråkiga romaner från 1920-1940, kan alltså hänföras till folk- eller populärlitteraturen snarare än till den utpräglade konstlitteraturen. Och detta därför att verken inte kännetecknas av originalitet och egenart utan i stället av förutsägbara och välbekanta narrativa mönster samt enkel karaktärsteckning. Människorna i dessa berättelser framstår som typer snarare än som verkliga individer.

Vidare gäller om "finnskogslitteraturen" att den är melodramatisk, det vill säga med Syversens formulering, att den "fremstiller et moralsk univers, en kamp mellom det onde og det gode med tydelige helter og skurker, og der uskyldige blir rammet, men der de gode kreftene vinner till slut" (Syversen, 2014, s. 39 f.).

Om "finnskogslitteraturen" specifikt som melodrama säger Syversen:

I finnskogslitteraturens tekster blir leseren presentert for et velkjent, melodramatisk, moralsk univers der onde krefter kjemper mot gode. Også karaktertypene er kjent fra før og faller som regel inn i en av de to kategoriene, de onde og de gode. (Syversen, 2014, s. 40)

I "finnskogslitteraturen" är alltså handlingsmönstret icke-originellt och välbekant och de agerande figurerna ter sig som enkelt funtade representanter för antingen det entydigt goda eller

det entydigt onda. I motsats härtill kännetecknas konstlitteraturen av formell nydaning eller originalitet och de uppträdande personerna framträder som psykologiskt sammansatta och komplexa individer.

De författare av ”finnskogslitteratur” som särskilt uppmärksammas hos Syversen är Olaf Hofoss (1889-1968), Carl Vestaberg (1888-1936) och Fredrik Persson (1880-1935). Den sistnämnde var svensk. Att en bok av honom behandlas hos Syversen, närmare bestämt romanen *Bromarks krønike*, sammanhänger med att denna berättelse aldrig publicerades på svenska men däremot på norska, som följetong i Trondheim-tidningen *Dagposten* (1926).

Hos Syversen diskuteras alltså specifikt ”finnskogslitteraturen”. Så är inte fallet i föreliggande arbete. Här står i stället snarare romaner av konstlitterärt slag om skogsfinnarna i fokus. Men gränserna mellan dessa två romankategorier – ”finnskogslitteraturen” och konstepiken om skogsfinnarna – är naturligtvis inte knivskarpa. Ett flertal av de verk som analyseras i föreliggande skrift bär i sig drag från båda dessa litteraturtyper. Några av dem kan entydigt betecknas konstlitterära. Andra bär emellertid i sig starka drag av ”finnskogslitteratur”.

Till de entydigt konstlitterära hör Sven Rosendahls *Elden och skärorna* (1946), Åsta Holths finnskogstrilogi (1955-1967) och Britt Karin Larsens stora romansvit om skogsfinnarna i sju delar, publicerade under åren 2009-2015.

Till de verk som här behandlas vilka pekar påtagligt i riktning ”finnskogslitteratur” hör främst Gustaf Schröders romankvadrologi om skogsfinnarna (1893-1899), *Modalsprästen* (1915) av ovan nämnde Fredrik Persson samt Jol Strands två romaner om skogsfinnarna med titlarna *Lång-Kristoffer* (1939) och *Jussinaho: finnbyn* (1948).

Gemensamt för alla här berörda berättelser är emellertid att de, mer eller mindre helt igenom, kan betecknas historiska romaner med skogsfinnarnas liv som huvudmotiv – och med skogsfinska individer som huvudpersoner.

Gustaf Schröders romankvadrologi om skogsfinnarna

Inledning

Den stora portalfiguren, skogsfinne-epikens Homeros, är Gustaf Schröder (1824-1912). Han växte upp i Arvika där hans far anlagt en textilfabrik. Fadern dog emellertid tidigt och den fattigdom som följde härav tvingade Schröder att i förtid avsluta sin skolgång. I stället för att fortsätta som student på högre utbildningsnivå blev han under 1840-talet bokhållare vid ett flertal bruk i Värmland. Under 1850- och 1860-talen arbetade han inom skogs- och sågverksindustrin i Värmland och i Dalarna som bland annat timmeruppköpare och flottningschef. Genom misslyckade skogsaffärer försämrades under 1880-talet hans ekonomi drastiskt och han tvingades 1887 med sin familj, hustru och flera minderåriga barn, utblottad flytta till Stockholm.

Schröder hade redan från 1850-talet, i diverse tidskrifter, publicerat smärre texter, särskilt jakthistorier. Hans stora passion i livet var också just jakt. För försörjningens skull aktiverades han i Stockholm mot 1800-talets slut starkt som författare och publicerade från 1888 till 1909 tjugosju böcker varav många sålde mycket bra och blev vida spridda. Denna produktion av tjugosju egna bokverk under tjugo år med start vid sextiofyra års ålder torde, konstaterar Schröders biografiker Kåa Wennberg, ”vara ett litterärt rekord” (Wennberg, 1993, s.10).

Hans bokdebut och första stora litterära framgång blev *Minnen från skogarne* (1888) bestående av sakkunniga och humoristiska skildringar av jaktäventyr. En särställning i Schröders bokproduktion intar hans memoarverk *En bruksbokhållares minnen* (1-2, 1892 respektive 1903), ett arbete med stort kultur- och socialhistoriskt intresse.

Men han är alltså också, som ovan framgått, känd som den store pionjären vad gäller brett episkt gestaltande av skogsfinnarnas invandring till Sverige under sent 1500-tal och under 1600-talet. Det rör sig om en romankvadrologi med följande titlar:

Örjan Kajland och hans pojkar: skildringar från svenske finnarnes lif och jagter i Värmlands och Dalarnes skogsbygder (med fyra teckningar av August Malmström samt karta över finnarnas invandringar till Sverige, 1893)

Pekka Huskoinen: en drifvar-finnes lif och jakter i Vermlands och Dalarnes skogar (med fyra teckningar av August Malmström, 1895)

Pavo Makkran: bilder från finnarnas lif under Krabbe- och Gyldenlöwe-fejderna i Vermland (med fyra teckningar av Einar Torsslow, 1896)

Finntorpet i Västerskogen: fortsättning och slut på berättelserna om Örjan Kajland, Pekka Huskoinen och deras ättlingar (med fyra teckningar av Teodor Heurlin, 1899).

Schröders intresse för skogsfinnarna väcktes redan i barndomen och förstärktes sedan kraftigt av att han personligen, under sina många yrkesresor och jaktfärder genom Värmlands och Dalarnas skogar, kom i direkt kontakt med ättlingar till de två hundra år tidigare invandrade skogsfinnarna. Många av dem levde fortfarande sina liv på samma sätt, under i princip samma villkor och med samma seder och bruk, som anfäderna.

I ett företal till den första av de fyra romanerna försäkrar Schröder läsaren om sitt, ända sedan barndomen, stora intresse för skogsfinnarna. Det som så tidigt i hans liv väckte detta intresse var, säger han, skogsfinnarnas ”utseende, sätt, klädedrägt, och språk” samt vidare deras ”fattigdom, deras hårda kamp för tillvaron och framför allt deras jagter och sagor”.

Schröder skaffade sig uppenbarligen efter hand mycket omfattande kunskaper om skogsfinnarna och deras historia. Det framgår i själva romankvadrologin genom flera här förekommande kringtexter eller *paratexter* av beskrivande sakprosekaraktär som bryter av mot den annars berättande och skönlitterära huvudframställningen. I dessa behandlas den skogsfinska invandringen till Sverige och skogsfinnarnas levnadsvillkor i detta land sakligt och detaljerat under explicit hänvisning till historisk dokumentation och auktoritativa källor. Här inkluderas akademisk forskning inom området ifråga men också, i omfattande utsträckning, rent anekdotiskt sägenmaterial kring skogsfinnarna.

I en av dessa uppsatser, en inledande essä i den sista av de fyra romanerna med titeln ”Finnarna under min ungdom”, berättar Schröder även utförligt om sina egna personliga möten med skogsfinnarna samt om deras särskilda levnadssätt och sedvänjor i hans egen samtid.

Flera omfattande paratexter föreligger alltså i romankvadrologin, det vill säga dokumentation kring och beskrivningar av sakförhållanden samt även anekdotiskt sägenmaterial, kring skogsfinnarna såväl i det förflutna som i författarens samtid, som inte direkt tillhör själva den skönlitterära eller episka eller fiktiva framställningen.

Tillvägagångssättet kan förefalla en nutida romanläsare märkligt eller kuriöst men saknar alls inte motsvarigheter tidigare under 1800-talet. En sådan är Victor Hugos *Samhällets olycksbarn* (*Les misérables*, 1862). Det är en mycket lång roman, en av de längsta som någonsin har skrivits, men särskilt anmärkningsvärt är förhållandet att mer än en fjärdedel av verket består av essäer av ren sakprosekaraktär i diverse ämnen som inte är direkt kopplade till själva romanhandlingen, i vilken skildras den tidigare straffångnen Jean Valjeans liv under tidigt 1800-tal. Den mest uppseendeväckande och beryktade av dessa sakprosaiska essäer i Hugos verk är en detaljerad skildring av slaget vid Waterloo (1815).

Gustaf Schröder är alltså, kan vi säga, i gott sällskap när han kringgärdar sin finnskogs-kvadrologi med paratextuella utläggningar, historisk dokumentation och sakprosaiskt beskrivande essäer samt anekdotiskt sägenmaterial utan direkt koppling till själva romanhandlingen. Vad nu gäller denna romanhandling är den i korthet följande.

Örjan Kajland och hans pojkar

Fattigdom och svält har under 1500-talet spridit sig bland bönder i Finland. Ett bondeuppror, Klubbekriget, utbryter under 1590-talet. Det underblåses av hertig Karl, den blivande Karl IX, och riktas mot ståthållaren på Åbo slott Klas Fleming vilken stöds av hertig Karls brorson och fiende kung Sigismund. Upproret misslyckas katastrofalt. Många av upprorsmännen, som till följd av nederlaget riskerar att drabbas av Klas Flemings hämnd, flyr till Sverige.

Ytterligare många finnar migrerar vid denna tid till Sverige understödda av hertig Karl vilken erbjuder finnarna, under åtnjutande av skattefrihet i sex år, möjligheten att i Sverige etablera sig som skogsbönder och svedjebönder. Örjan Kajland, bonde från Savolax, har som en följd av Klubbekriget förlorat sin gård. Han är nu en av dem som, tillsammans med ett antal närstående, beslutar att börja ett nytt liv i Sverige, närmare bestämt i nordvästra Värmland. Med på färden från Savolax till Värmland är hustrun Mattu, sonen Anti och tre småsyskon samt vidare en släkting till Örjan vid namn Hejki Nerkeland och Mattus föräldralöse systerson Pecka Huskojnen. Den sistnämnde har uppfostrats av en fattig präst i St. Michel och har därigenom, till skillnad från de flesta andra finnarna vid denna tid, fått lära sig att läsa och skriva samt också fått kunskaper i det svenska språket.

Sällskapetets färd mot Sverige blir dramatisk redan från början i Finland. Ungdomarna Anti och Pecka tillfångatas av Klas Flemings män. De lyckas snart fly men följderna av den tillfälliga fångenskapen blir att de tvingas göra sin resa till Sverige åtskilda från sina anhöriga.

Anti och Pecka når fram till Sverige och så småningom, efter stora strapatser, i sällskap med en hund de fått tag i, benämnd Racki, kommer de också fram till målet vilket är, som nämnts, nordvästra Värmland. Även Örjans sällskap når efter hand samma mål. Han och hustrun Mattu lyckas, liksom också Hejki, till slut etablera sig som svedjebrukare på höjderna mellan Lekvattnet och Gunnarskog. Slutligen sammanstrålar där också medlemmarna i Örjans sällskap personligen med Anti och Pecka – dock först efter mycket lång tid, efter flera år. Örjans gård mellan Lekvattnet och Gunnarskog får namnet Bogen.

Under sina respektive resor till målet i Värmland, och även efter ankomsten dit, upplever alla huvudpersonerna många dramatiska och spännande situationer och äventyr. Särskilt ofta – och det gäller genomgående i hela romansviten – skildras hur protagonisterna deltar i spännande jakter på olika slags djur – bland dessa björn, bäver, mård, lo, tjäder, varg och älg. Den passionerade jägaren Gustaf Schröder röjer på detta sätt tydligt i sitt verk sin egen person.

Men allvarigare skeenden än konfrontationer mellan människa och djur, nämligen stridigheter och krig mellan människor, inträffar ständigt genom hela romankvadroligin. Det rör sig dels om ofta förekommande och stundom mycket våldsamma sammanstötningar med blodsutgjutelse som följd mellan de nyanlända finnarna och de infödda svenskarna kring fastställandet av markgränser och jaktrevir och dels om ofta pågående krigshandlingar vid den värmländska gränsen till Norge mellan svenskar å ena sidan och danskar och norrmän å den andra. Flera av de nyanlända skogsfinnarna, bland dem Anti och Pecka, deltar aktivt i dessa krig som soldater i den svenska hären.

En i romanen särskilt framträdande konfrontation mellan finnar och svenskar inträffar i en dalsänka vid sjön Dypen där en grupp finnar slagit läger. Ett antal svenska bönder från Dalby anfaller och dödar de flesta av dem. Dalsänkan får efter denna händelse benämningen Slaktardalen. Några överlevande finnar lyckas dock hämnas genom att samla ihop många andra finnar från ett större område och gå till motangrepp varvid alla de inblandade svenskarna nedgörs och dödas. En av de deltagande i motangreppet är Pecka.

I romansvitens första del löper handlingen fram till 1640-talet. Vid bokens slut är Örjan och Mattu döda, liksom även de tre småbarn som följt med dem på resan från Finland. Barnen drabbas plötsligt en dag av svår hosta och tynar bort. Mattu har dock fött ännu ett barn under tiden i Sverige, en pojke döpt till Matts för att hedra en svensk, Matts Bryntesson i Träskog, som visat särskilt stor vänlighet mot Örjan och hans familj vid deras ankomst till Bogen-trakten. Efter Örjans och Mattus död omhändertas Matts tillfälligt av grannparet Grills och Wappu. Den sistnämnda betraktas i Bogen-bygden som en särskilt märkvärdig och vacker, men också till synes bitter, hämndlysten, farlig samt dessutom trollkunnig kvinna.

Några år senare inträffar den dramatiska händelsen att Matts slår ihjäl en svensk storbonde som länge trakasserat skogsfinnarna i trakten och som skymfat Wappu. Matts och Wappu tvingas, förföljda av storbondens folk, fly till Norge. De återkommer så småningom men för att skydda Matts från svenskarnas hämnd får Pecka ta honom med och gömma honom undan i en fjällbygd. Senare tas Matts hem igen men då låtsas man, för att skydda honom från svenskarnas hämnd, att han inte alls är Matts Kajland utan istället en nyanländ brorson till Pecka med samma namn som denne, alltså Pecka Huskojnen. De hämndlystna svenskarna lyckas aldrig komma åt Matts men angriper däremot vid ett tillfälle Wappu som då skadas allvarligt. Hon överlever dock och tillfrisknar så småningom.

De två personer som vi följer mest nära genom romansvitens första del är inte Örjan och Mattu utan i stället Örjans ”pojkar”, det vill säga Anti och Pecka. Dessa två är inbördes av olika virke. Anti har tröttnat på sitt kringirrande liv och fäst sig vid en kvinna vid namn Lissu. Han slår sig nu ned i hennes hem vid sjön Kymmen och upptar hennes fars smidesverksamhet. Pecka däremot äger fortsatt ett så starkt frihetsbegär att han frivilligt ger sig i väg på egna individuella

äventyr runt om i de nord-svealändska skogarna. Romansvitens första del slutar med att Pecka lämnar sitt hem i Bjurberg under hänvisning till att det räcker med en enda Pecka Huskojnen i Bjurberg, alltså den person som egentligen är Matts Kajland.

Pekka Huskoinen

I kvadrologins andra del, där handlingen utspelar sig under 1640-talet, är Pecka protagonisten även om hans fullständiga namn nu inte längre stavas Pecka Huskojnen utan i stället har förfinskats till Pekka Huskoinen. Även Wappu (namnet stavas nu Vappu) spelar i romansvitens andra del en framträdande roll. Ytterligare två viktiga personer är Pavo och Nila Makkran, två unga finska bröder som antas vara föräldralösa och som omhändertogs av Pekka då denne som nyanländ i Sverige byggde sitt pörte och bröt sin sved i Bjurberg. Senare i boken visar det sig emellertid överraskande att Nilas och Pavos far faktiskt lever och är bosatt i Sverige.

Pavo är, liksom Pekka, en frihetstörstande individualist. Därför följer också Pavo med Pekka när denne ger sig iväg från Bjurberg. Genom deras nu fritt kringströvande liv kommer Pekka och Pavo farligt nära att bli betraktade som fredlösa, som ”strykarfinnar” eller ”lösfinnar”. Denna kategori finner, de som inte gjorde sig själva bofasta, var under 1600-talet illa sedda av myndigheterna som krävde av de nyanlända migranterna att de skulle ägna sig åt att bryta ny odlingsbar mark på ett bestämt ställe och inte åt lösdriveri.

En dag påträffar Pekka och Pavo en gammal utarmad och sjuk finsk man vid namn Haakasett som i Finland tagit hand om en liten flicka som heter Gretti. Haakasett har begivit sig till Sverige därför att både han och Gretti har släktingar i landet, han en bror och flickan en faster. Pavo och Pekka försöker hjälpa paret. Mannen dör inom kort men flickan Gretti förs av Pavo och Pekka till den senares kusin och gamle vän Anti (vars namn nu stavas Antti) och hans hustru Lissu. Det framkommer att Grettis faster i Sverige i själva verket är Vappu.

Pekka och Antti uppsöker Vappu, medförande vissa papper som den försträmda fått av Haakasett och ber henne ta vård om sin brorsdotter Gretti. Emellertid visar det sig, att bland de dokument som Vappu får av Pekka finns ett gåvobrev till henne på en gård i Utkuniemi i Finland. Som en följd av detta bestämmer sig Vappu för att tillfälligt resa till Finland för att inmuta och besiktiga sin nya egendom och först vid återkomsten erbjuda sig att ta hand om Gretti. Tills vidare måste, menar hon, Antti och Lissu, som nu är välbeställda svedjebbrukare, hysa Gretti hos sig på sin gård vid Kymmen.

Vappu reser till Finland och gör det i sällskap med Heiki Nerkeland (vars förnamn nu stavas Heyki). Under deras resa tillbaka till Sverige angrips de, misshandlas och skadas, av fientligt sinnade svenskar. Heyki lämnas kvar på platsen för överfallet men Vappu förs bort i fångenskap av svenskarna. Av en tillfällighet stöter emellertid Pekka och Pavo samman med Heyki som då berättar att Vappu rövats bort. Pekka och Pavo ger sig genast iväg för att spåra upp det ställe där Vappu gömts undan. De finner det, övermannar under knivhot de svenskar som vaktar Vappu och befriar henne.

Mot romanens slut insjuknar Vappu. Hon känner att hon ska dö och väljer nu att avslöja sitt livs hemlighet för Pekka och huvudorsaken till sin bitterhet. Hon var, berättar hon, i ungdomen i Finland djupt förälskad i en ung baron, dock en mycket fattig sådan, vid namn Fabian. Denne var också mycket förtjust i Vappu och beredd att gifta sig med henne. Han blev emellertid inkallad till militärtjänst och hamnade som soldat i Stockholm. Vappus far ville att hon skulle gifta sig, dock inte med den fattige Fabian utan istället med en välbeställd men enbent fänrik. Vappu kunde dock inte tänka sig detta äktenskap utan bestämde sig istället för att, tillsammans med en god vän vid namn Grills, fly hemtrakten och resa till Stockholm för att leta upp Fabian där. Som en följd av denna olydnad gjorde fadern Vappu arvlös.

I Stockholm drabbades Vappu av en ny olycka. Hon fick här veta att Fabian just stod i begrepp att gifta sig med en särdeles rik och förnäm kvinna vilket skulle få till följd att Fabian skulle komma ur sin fattigdom. Vappus förtvivlan över Fabians svek var stor. Först kände hon att hon inte ville leva längre men bestämde sig slutligen för att, tillsammans med Grills, söka sig ett nytt liv bland finnarna i Värmland.

Efter att Vappu berättat denna historia förstår Pekka bättre den hämndlystnad och bitterhet hon ofta visat. Vappu berättar vidare att Fabian och hans hustru nu är döda och att gården Utkuniemi, som hon nyligen erhållit, är en avskedsgåva given henne av Fabian vars känslor för henne tydligen under hela hans liv förblev starka.

Eftersom Vappu vet att hon snart ska dö har hon inte längre något personligt intresse av gården Utkuniemi. I stället vill hon, säger hon, ge gården till Pekka. Pekka tackar emellertid nej med argumentet att han är inte en bofast gårdsmänniska utan en fritt strövande skogsmänniska. Till slut beslutas att gårdens nya ägare, efter Vappus död, blir Gretti Haakasett.

Sist i den andra delen skildras ett gränskrig mellan Sverige och Danmark-Norge. Pekka och Pavo samt också Antti ställer upp i den svenska hären. Pekka blir av fienden nedskjuten och dör en hjältedöd.

Pavo Makkran

I den tredje delen av kvadrologin är huvudpersonen Pavo Makkran. Vi får följa honom under de historiska så kallade Krabbe- och Gyldenlöwe-fejderna, två gränskrig mellan Sverige och Danmark-Norge uppkallade efter den norske generalen Iver Krabbe och den danske ståthållaren i Norge Ulrik Fredrik Gyldenlöwe. De två krigen inträffade 1657-1660 respektive 1675-1679.

Handlingen börjar 1658. Fältmarskalken Gustaf Otto Stenbock marscherar med sin här mot danska trupper som trängt in i Sverige. Han har medtagit en grupp skogsfinnska skidlöpare som spejare. Bland dessa finns Pavo Makkran och Antti Kajlands son Matti. Den sistnämnde ger sig dock efter en tid hem igen.

Pavo sörjer förlusten av sin vän Pekka Huskoinen. Denne uppskattades inte bara av Pavo; i samband med begravningen har Pekka rikligen hedrats av den svenska överheten för sina stora insatser dels som framgångsrik björnjägare och dels som hjältemodig militär försvarare av riket Sverige.

Pavo drabbas plötsligt av "fältsjukan" och svävar en tid mellan liv och död. När han så småningom hämtat sig beger han sig, tillsammans med sin trogna hund Tispa, till hemtrakten i Värmland. Där upptäcker han till sin fasa att Antti och Lissu Kajlands gård vid Kymmen är nedbrunnen och att Antti, Lissu, sönerna Jossi och Matti samt Gretti Haakasett, som också bott på gården, är försvunna. Tydligen har de alla tvingats fly undan angripande danskar.

Nu flyttar handlingen till en vik i området Runsjö där den finske nybyggaren Johan Kauttoinen, kallad Vikfinnen, bosatt sig med sin hustru. Kauttoinens bosättning ligger nära en gård byggd på en höjd ovanför viken, där en skogsfinne vid namn Siffri Hämäläinen bor med sin familj. Denne Siffri, kallad Bergfinnen, och hans hustru känner avund gentemot familjen Kauttoinen därför att denna lyckats bättre än familjen Hämäläinen med sitt jordbrukande.

När Johan Kauttoinen vid ett tillfälle besöker Hämäläinens gård ser han till sin förvåning att den är övergiven. Johan gissar att familjen Hämäläinen flytt undan anfallande danskar. Johan och hans hustru beslutar därför att också de, på grund av det möjliga hotet från danskarna, överge sin gård. När de lämnat gården ser de plötsligt på avstånd att den håller på att brinna ned. Att Kauttoinens gård brinner ned men Hämäläinens bara är övergiven tyder på att Hämäläinens ligger bakom förstörelsen av Kauttoinens gård.

Strykfinnen Moilainen – en släkting till Johan – träffar honom och hans hustru under deras flykt och erbjuder sig att hjälpa dem genom att spionera närmare på Hämäläinen. Moilainen

upptäcker nu att Hämäläinen, på grund av sin avundsjuka gentemot familjen Kauttoinen, i samverkan med en grupp svenskfientliga norrmän, bränt ned Kauttoinens gård och därmed gjort sig skyldig inte bara till mordbrand utan också till landsförräderi. När Moilainen avslöjar allt detta för Johan Kauttoinen och för andra bönder i trakten så beslutas unisont att Hämäläinen ska straffas hårt och att straffet ska utdömas av den förfördelade Kauttoinen. Denne är dock en försiktig general och vill vänta med hämnden. Hämäläinen kommer tillfälligt undan. Senare i romanen skjuts emellertid Hämäläinen till döds med pilbåge och pilar. Det sker på order av Moilainen av en kamrat till denne.

Pavo söker de försvunna medlemmarna av familjen Kajland. Först påträffar han, av en tillfällighet, Matti. De två återupptar tillfälligt sin verksamhet som spejare och vakter vid den norska gränsen. Båda gör storartade insatser som uppskattas starkt av högre officerare, bland dem greve Axel Sparre. Denne försäkrar Pavo och Matti att de, som belöning för sina fina insatser i försvaret av riket Sverige, även fortsättningsvis, lugnt och tryggt, ostört ska få besitta land i nordvästra Värmland. Sparre ger också Pavo och Matti ett dokument som skriftligt intygar detta.

Pavo och Matti ger sig nu ut på skogsvandringar och jakturer och sammanstrålar härvid med bland andra Johan Kauttoinen och Moilainen med vilka de sedan tidigare är bekanta. Till slut sammanträffar de också med övriga försvunna medlemmar av familjen Kajland. Dessa har fått tillfälligt boende och skydd hos en skogsfinne vid namn Popen. Familjen Kajlands gård återuppbyggs. Pavo har börjat tröttna på sitt strykfinneliv. Han hugger sig egen sved och bildar familj genom att gifta sig med Gretti. Åren går. Antti och Lissu dör.

Nu är det Mattis tur att vilja ut i världen. Han beger sig till Norge och Oslo för att vidareutveckla sina smideskunskaper. Senare får han, som den svenskpatriot han är, den storslagna idén att uppsöka svenske kungen Karl XI och skaffa sig smidesarbete hos denne. Av en tillfällighet kommer han omedvetet att ge kungen hjälp. Han skjutsar ett sällskap höga herrar på en släde över en isbelagd sjö och det visar sig att en av dessa är den svenske kungen. I sällskapet finns också greve Axel Sparre, den man som tidigare uttryckt sin stora uppskattning av Pavos och Mattis insatser i gränskriget mot Danmark-Norge samt givit dem intyg på deras markägande. Genom kungens försorg erhåller nu Matti anställning som smed på Axel Sparres gods. Senare återinkallas han visserligen som soldat vid norska gränsen men kommer slutligen åter hem till gården vid Kymmen. Här finns nu också Pavo vilken hämtar sig efter svåra skador han ådragit sig i de fortsatta gränsstriderna mellan Sverige och Danmark-Norge. Hans tapperhet i kriget har noterats och uppskattats på högre ort och kungen sänder bud och vill att Pavo ska komma och motta ett hedersbevis. Pavo är dock ännu för klen för att kunna göra denna resa till kungen. I stället blir det Matti som får göra färden till kungen med uppdraget att meddela denne att finnarna nu 1679, när det äntligen är fred, kan reda sig själva.

Finntorpet i Västerskogen

I romanseriens fjärde och sista del börjar handlingen ett antal år efter fredsåret 1679. I Pavos och Grettis hem vistas för tillfället också Moilainen samt Antti Kajlands son Jossi. Den sistnämnde har drabbats av den stora olyckan att både hans hustru och två söner har dödats av epidemin rödsot. Han har dock kvar sin dotter Lissu i livet. Vad gäller Moilainen är han gammal och trött efter många års fritt kringströvande och vistas nu gärna i lugn och ro hos familjen Makkran. Pavo och Gretti har ett barn, sonen Matts, vilken just för ögonblicket är ute på jakt tillsammans med Matti Kajland.

Oro ligger i luften. Det löfte som tidigare givits av greve Axel Sparre, och det skriftliga bevis härpå som Pavo och Matti har, nämligen att dessa två även fortsättningsvis ska få ta upp mark

och odla den genom svedjebruk, känns inte längre tryggt. Rykten sprids att finnarna inte längre ska få svedja om de inte gör kol av de brända trädstammarna för utkörning till järnbruken.

När Pavo och Matti en dag är ute på jakt påträffar de en svensk man som skadat sig under björnjakt. De för honom för hem till Pavo för vård. Det visar sig att mannen inte är obekant med sina räddare. Han har tidigare hört talas om Pavo och Matti på grund av deras storslagna bedrifter under gränskrigen mot Danmark-Norge. Mannen berättar vidare att han är jägmästare, att han bor på en stor gård ägd av kungen samt att han är sänd till trakten för att bevaka kungens skogar så att dessa inte vårdslösas eller nedbränns av finnar och skogsstrykare.

Vi är framme vid 1690. En våldsamt stor skogsbrand utbryter. Pavo, Matti, Moilainen och Jossi gör stora insatser för att släcka branden. När den väl är släckt kan familjerna Kajland och Makkran glädja sig åt att deras egna gårdar har undkommit elden och är oskadda. Den väldiga branden sätter dock, heter det i romanen, så stora spår efter sig att dessa inte var helt utplånade förrän efter 1700-talets mitt.

Jägmästaren kommer på återbesök. Han begär att få se det dokument som Pavo och Matti sagt honom att de har, givet av Axel Sparre, som intygar att Pavo och Matti verkligen äger rätt att besitta den mark vilken de bebor och brukar. Jägmästaren hyser tvivel på dokumentets giltighet eftersom dokumentgivaren Sparre inte själv äger den mark det är fråga om. Ägaren är, förklarar jägmästaren, inte Sparre utan i stället kungen och staten och därför är Pavo och Matti skyldiga att betala skatt till traktens länsman eller fogde vilket de hittills aldrig har gjort.

Jägmästaren lämnar för ögonblicket ämnet och övergår till att förklara att han, under de skogsvandringar han tänker företa sig nästkommande vinter, behöver två medhjälpare vana vid skogarna och att han gärna ser Matti och Per som dessa följeslagare. Den Per han avser är son till Popen och har fått sitt svenska förnamn när han döptes av en svensk präst.

Matti och Per ger sig i väg med jägmästaren. Efter en tid kommer de tillbaka hem. Först Per med fina gåvor till alla från jägmästaren och något senare också Matti medförande ett brev från kungen i vilket intygas att Pavo och Matti verkligen har besittningsrätt till den mark de bebor och brukar. Jägmästaren blir sjuk och dör. Han sörjs djupt av familjerna Kajland och Makkran på grund av den stora välvilja han har visat dem.

Åren går. Man fortsätter på sedvanligt sätt sitt ensliga skogsliv under arbete med jordbruk, slöjd till husbehov, jakt och fiske. Nytt är att man nu tvingas betala skatt till fogden och tionde till prästen.

Vissa år är bättre med god skörd, andra sämre med nöd och missväxt. Särskilt svårt är året 1700. På grund av nöden detta år beslutar Matti och Per att ge sig i väg för att söka förvärvsarbete på annat håll. Två stora olyckor som inträffar under deras bortovaro är att både Jossi och Moilainen dör.

Matti återvänder hem 1701 efter ett års bortovaro. Han förtäljer nu att han och Per tagit arbete i Göteborg, Matti som smed och Per vid hamnen. Båda drogs de, berättar Matti vidare, in i de förberedelser som kung Karl XII gjorde i Göteborg för anfall mot Danmark och Ryssland. Matti bestämde sig till slut för att resa hem igen. Per däremot valde att gå in som soldat i kungens armé.

På grund av att krig på nytt utbryter oroas medlemmarna av familjerna Kajland och Makkran av tanken att ånyo tvingas göra krigstjänst. Som en följd av detta beslutas år 1710 att Pavos och Grettis son Matts ska fara till Finland för att ta den gård som givits Gretti i gåva av Vappu i besittning samt sälja den för att genom förtjänsten kunna köpa de manliga familjemedlemmarna fria från krigstjänstgöring.

Per, vilken medföljt kungens armé på hans fälttåg i Ryssland, deltar i de stora slagen vid Narva och Poltava. Härefter hamnar han i rysk fångenskap.

Matts kommer så småningom verkligen till Finland och lyckas också sälja gården i Utkuniemi. Han sammanträffar här även med en ung flicka vid namn Valborg. Hon följer Matts tillbaka till Sverige och gifter sig sedan med honom.

På vägen från Finland stöter Matts och Valborg oväntat samman med Per som flytt ur den ryska fångenskapen och nu är på väg hem igen. Matts, Valborg och Per återkommer till Värmland tillsammans år 1712.

Kungen påbörjar under 1710-talet nytt krig, nu mot Norge. Per låter sig härvid ånyo inkallas till militärtjänst liksom även Matti och Matts. De två sistnämnda överlever kriget men Per dör 1718 hjältedöden i striderna mot norrmännen liksom också kungen själv.

Analys

Ovanstående är i stark förkortning den yttre handlingen i Gustaf Schröders romankvadrologi om skogsfinnarna. Och handlingen är också genomgående av just rent yttre art. Inga ingående själsanalyser föreligger i romanverket. Stark känsla för små yttre detaljer har däremot författaren. Så här till exempel kan han beskriva den pipetobak som Örjan Kajland och Hejki Nerkeland vid ett tillfälle avnjuter:

En pipa, stoppad med en nypa tobak, blandad med mossa och torkade allöv, var den njutning de kunde bereda sig, och den njutningen skattades ej ringa af de fattiga finnarna. Visserligen voro tobaksbladen växta i Ore och i följd därav av dålig beskaffenhet, men det var i alla fall tobak, således långt bättre än enbart löv och mossa. (Schröder, 1893, s. 104)

Och så här beskrivs Popens yttre när han första gången framträder i romanen:

Då fingo invånarna vid Kymmensjön en dag besök af en man som de icke kände. De kunde dock förstå, att det var någon af deras stam, ty som sådan såg han ut. Den grå vadmalsjackan, älghudsbyxor, näfverskorna och kunten samt den runda, bredskärmiga mössan, bössan i hand – allt antyde finnen. (Schröder, 1896, s. 77 f.)

Schröder beskriver i sin romansvit egentligen inte individer och individuella handlingar och beteenden utan i stället människotyper, typhandlingar och typbeteenden. Popens yttre i exemplet närmast ovan till exempel, är inte utformat som ett unikt personligt utseende, utan i stället som ett typiskt skogsfinskt yttre.

Även vad gäller den i romansviten sparsamma gestaltningen av huvudpersonernas mentalitet och själsliv har den samma typifierande orientering:

Der kände sig våra ynglingar lyckliga att åter befinna sig i skogen, ty skeppslif, haf och folkskaror äro *icke i skogsfinnens smak*. Med hurtigt mod och lifvlig glädje lagade de i ordning sitt nattläger, och utsträckta på den för dem kära, friska och doftande granrisbädden, belyst och värmd af den flammande stockelden, tyckte de sig hemma igen. (Schröder, 1893, s. 50 f.; min kursiv.)

Allt detta såg Anti, der han med *äkta finskt tålmod* låg stilla i den fuktiga och myggfulla videbusken, stirrande utöfver den lugna vattenspegeln. Hvad drev honom väl till detta hårda lif? Nöjet av jagten? Knappast. Äran? Nej. Kampen för tillvaron? Ja, helt visst. Den börjar med lifvet hos finnbarnet. (Schröder, 1893, s. 76; min kursiv.)

Innan den grå vinterdagen gjort sitt inträde följande morgon hade våra jägare afpälstat de skjutna loarna och kokat största delen af deras kroppar, ty finnen försmår ingalunda att äta lokött. Att de har mycken likhet med vår vanliga huskatt samt uteslutande lefva af rof inom djurvärlden, *det reflekterar finnen ej öfver*. (Schröder, 1893, s. 82; min kursiv.)

Skogsfinnens egenart är inte förvärvad utan medfödd:

Sedan de fattat detta beslut, vaknade deras *medfödda* kärlek för skogen och lifvet der med full styrka på nytt, och de skulle genast begifvit sig af, om de blott kunnat skaffa sig det för dem outhärliga krutet. (Schröder, 1893, s. 88; min kursiv.)

Karakteristiskt för berättarmanéret under 1800-talet är bruket av en påträngande, tydligt hörbar, författar/berättarröst. Schröders episka metod är i detta hänseende typiskt 1800-talsmässig. Hans författarröst är genomgående starkt framträngande. Följden blir att själva den episka framställningen, relaterandet av faktiska skeenden i den fiktiva värld som gestaltas, ständigt avbryts av passager som inte direkt tillhör själva det fiktiva skeendet, men beskriver, paratextuellt förklarar, förhållanden av relevans för förståelsen av den fiktiva världen.

Ett exempel är följande. Pecka och Anti befinner sig i romanverkets första del på sin resa från Finland till Sverige och är för ögonblicket ute på björnjakt. De lägger upp en plan för att skjuta ned en björn som bland annat innebär att Pecka under en längre tid ska sitta uppe i en fura och invänta björnen. Själva relaterandet av denna episod avbryts mitt i av författaren Schröders röst som tränger igenom den episka skildringen och i en passage i beskrivande form ger läsaren sina personliga erfarenheter av hur det känns att sitta högt upp i ett träd under en hel natt och invänta sitt byte. Den passage jag avser har nedan, för tydlighetens skull, kursiverats:

Medan det sålunda lätt förvärfvade köttet kokades, uppgjordes anfallsplanen. Pecka skulle taga plats i närmast stående fura och derifrån skjuta björnen. Anti skulle med hunden dölja sig i närmaste småskog och så snart han hörde skottet släppa hunden och derpå rusa fram, då båda gossarne skulle hjälpas åt att nedgöra björnen.

Planen var klok och hade anstätt vida äldre jägare; men klokhet och fyndighet äro medfödda egenskaper hos finnen, ehuru han ibland behöfver tid för att träffa det rätta. Våra ynglingar voro af jägarslägt och hade berättelserna om otaliga händelser i skogarne att lita till.

I god tid, eller före solnedgången, voro gossarne på sina poster. Pecka satt grensle öfver en stor gren uppe i en fura, och Anti med hunden låg väl dold i ett gransnår.

Det vill stort tålmod till att under en natt sitta grensle över en furugren. Äfven om ryggen har ett stadigt stöd mot furans stam och man småningom jemkar sig fram och åter och hänger än på ena än på andra låret, blir dock tiden lång, timmarna som veckor. Det är ett angenämt afbrott då en kvist faller eller en vindstöt avfryter den uti en nordisk skog herskande tystnaden och ödsligheten; sinnena spännas, och man känner sig starkt af förhoppningen att nu inträffar något. Men snart blir tyst igen, hoppet har försvunnit, och ledsnaden infinner sig igen.

Hvad vår Pecka angår, var han finne, eller, hvilket är detsamma, det personifierade tålmodet, och då han på morgonen vid fullt solljus steg ned från sin höga och plågsamma plats och uppsökte sin vän Anti, sade han blott "reistatan kumbika tessa" (låt oss försöka hvem som vinner). Anti nickade och dermed förfogade de sig till förra dagens lägerplats. De voro fullt beslutna att vaka äfven nästa natt. (Schröder, 1893, s. 60; min kursiv.)

Ytterligare ett exempel. Pecka och Anti har påträffat en skogsfinsk flicka som bjuder dem till sina föräldrars hem i Granberget. Flickan är för tillfället ensam hemma men väntar inom kort ankomsten av föräldrarna, alltså husbondfolket. Återigen, liksom i föregående exempel, inbryter plötsligt, genom en docerande utläggning, författarens röst i skeendet. Den docerande utläggningen har här kursiverats:

Sedan ynglingarne beslutit sig för att afvakta husbondfolkets återkomst, eldade deras unga värdinna upp badstugan och bjöd dem taga sig ett bad. *Ett finnbad tillgår på det sätt, att sedan stenarne i ugnen blifvit heta, vatten slås på dem. Den deraf bildade ångan stiger upp mot taket och vidare längre ned, tills de rundt omkring väggarna löpande britserna inhöljas i den heta ångan. På britsen befinner sig den badande insvept i ångan. Snart är han varm och börjar svettas och pusta, och så frågar han eller hon: "tål du ej mer?" – "Ja.". Så en skopa vatten till på stenarne, och ångan blir allt hetare. För att kunna andas har man en i kallt vatten doppad duk för munnen.*

Då den badande icke uthärdar hettan längre, hoppar han från britsen ned i ett kar fyllt med friskt vatten eller, ännu vanligare, springer ut och tumlar sig i snön, och så i all hast upp på britsen igen, der den heta ångan snart ger honom ett ymnigt svettbad till. Man upprepar samma manöfver så länge man tål. Efter ett sådant bad, hvilket finnen anser som den högsta njutning, känner han sig lifvad och uppfriskad.

Ett par dagar hade de vistats hos den gästfria flickan då hennes föräldrar och deras följe, en son med sin unga hustru, anlände. (Schröder, 1893, s. 132; min kursiv.)

De omfattande och många paratextuella passagerna i Schröders romaner är här de mest frapperande inslagen i berättartekniskt hänseende. Och dessa paratexter tar sig många former – ibland är de noter. En sådan paratextuell fotnot är följande. Den anknyter till de tidigare relaterade våldsamheterna i Slaktardalen i *Örjan Kajland och hans pojkar* där ett antal svenska bönder dödade en grupp skogsfinnar. Om gravarna skriver Schröder:

Vid förf:s besök vid Slagtardalen i början af 1850-talet kunde blott uppvisas fem små kullar som sades vara de fallna finnarnes grafvar. Manfallet synes däraf ej varit särdeles stort såvida icke flera blifvit jordade i samma graf. Snö försvårade vidare efterforskningar, men förf:s följeslagare trodde att många hvilade i sjön. (Schröder, 1893, s. 206)

Återigen ska här understrykas att Schröders berättarmanér ingalunda är unikt. Han arbetar i en tradition där prototypen är Walter Scotts historiska romaner. Även hos denne sistnämnde förekommer ofta noter av samma slag som den närmast ovan. (Se härom vidare Jansson, 2006, s. 52 f.)

Vad gäller graden av historisk trovärdighet och korrekthet hos Schröder har tidigare framhållits att han förvisso arbetar med historiska dokument men också i stor utsträckning med sägenmaterial. Därtill ska sägas att Schröder använder sina många källor på ett tämligen självsvåldigt och fritt sätt. Richard Broberg, som påpekat detta, har särskilt lyft fram det förhållandet att Schröder, för att skapa dramatik i sitt romanverk, alldeles överdriver mängden och graden av svåra våldsamma sammanstötningar mellan skogsfinnar och svenskar (Broberg, 1981, s. 50 ff.). Vidare framhålls hos Broberg att Schröders hjälte Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinen verkligen äger historisk existens men att han i själva verket inte levde under 1600-talet utan i stället under sent 1700- och tidigt 1800-tal och att han då var en berömd skogsfinsk björnjägare (Broberg, 1981, s. 58).

Broberg har alldeles säkert rätt i sak men ändå kan i förstone hans anmärkning om Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinens existensgrad förefalla malplacerad. Det faktum att det under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal verkligen existerade en björnjägare Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinen hindrar väl inte att det kan ha funnits en annan sådan under 1600-talet? Jag gör anmärkningen av skäl som nedan kommer att framgå.

Schröder är en romanförfattare som i likhet med alla andra romanförfattare äger ”licentia poetica”, det vill säga den fulla rätten att fritt brodera kring den historiska verkligheten. Nu hör det till saken att Schröder själv stundtals, direkt i sin romansvit, uttryckligen kommenterar just detta förhållande. Här ett exempel. Om Siffri Hämäläinen, landsförrädaren och mordbrännaren i *Pavo Makkran*, heter det:

Siffri Hämäläinens namn förekommer i finska berättelser från åtskilliga tider. Om tiden då han lefvat är ej godt att säga något med visshet. Sannolikt har flera personer med detta namn lefvat på olika tider. Att en Siffri Hämäläinen verkligen funnits och bott i Runsjö torp, är alldeles säkert, likasom att en Johan Kauttoinen slagit sig ned och byggt vid Runsjövikens. Men vid hvilken tid de lefvat, är ovisst. I finnfolkets sagor angifves heller aldrig tiden då en händelse tilldragit sig. ”Det var under ofriden” är i dem ett stående uttryck, men som ofridstiderna voro många, måste man af sammanhanget med andra tilldragelser, hvilkas tid är känd, sluta sig till sagans.

Runsjötorpet synes varit byggt före Runsjövikens, och om så är, hade den Siffri Hämäläinen, om hvilken denna berättelse handlar, genom arf bekommit jorden, och bebott den innan Kauttoinen slog sig ned vid viken. Att detta icke sågs med goda ögon af Bergfinnen, är redan antytt.

Sanningen var, att han afundades sin granne, och att han genast från första stunden var afogt stämd mot honom. Under årens lopp tilltog afunden, men söka göra grannen skada vågade han icke, ty denne var en stor och stark karl, och vid sina tillfällen hade han också märkt, att han tillika var både modig och fyndig (Schröder, 1896, s. 36 f.)

Det finns alltså många Siffri Hämäinen – varför kan det då inte få finnas flera Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinen? Återigen: Schröder är en romanförfattare, en skapare av fiktioner, och kan som sådan omöjligt anklagas för verklighetsförfalskning. Schröder har, med romanförfattarens rätt, valt att utforma en egen bestämd Siffri Hämäinen och, med samma rätt, ge denne full faktisk verklighetsstatus i fiktionsvärlden i sitt romanverk. På samma sätt med Schröders hantering av figuren Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinen.

Nu ska genast till Brobergs försvar sägas, att han uppenbarligen är fullt medveten om det ovan sagda. Att han alls bryr sig om att göra sin anmärkning om Pecka Huskojnens/Pekka Huskoinens verklighetsstatus beror på att han är ute i ett särskilt ärende. Felaktigheterna i historiskt hänseende hos Schröder har nämligen, påpekar Broberg säkerligen helt riktigt, haft stor betydelse. Broberg skriver om Schröders skogsfinnska romanböcker:

Genom dessa böcker, vari skogsfinnarna med förebilder från Fennimore Coopers indianromaner framställdes som ett ofördärvat naturfolk gentemot svenskbygdens invånare, förlänades sägnerna [...] en fast bestämd form och befästes i en ordning och i ett sammanhang som de knappast tillförne haft i folktraditionen. I detta skick har sedan sägnerna tillika med varjehanda annat traditions gods levererats åter ur folkminnet och genom en mångfald historiska skildringar, hembygdsböcker, romaner och noveller blivit den allmänna uppfattningens egendom. Det är således ingen tvekan om att det huvudsakligen är Gustaf Schröder, som givit upphov till en landsomfattande legendbildning om förhållandena på finnskogarna i gångna tider och tänt ”finnskogens” vårdkasar på bergen – ty de har förvisso inte brunnit sedan invandringstidens dagar, men väl sedan Gustaf Schröders. (Broberg, 1981, s. 60)

Schröder är alltså, mer än någon annan, ansvarig för utformningen av den gängse schablonbilden av skogsfinnarna, det klichébygge om skogsfinnarna som ett alldeles särskilt ”ofördärvat naturfolk” som om och om igen efter Schröder förts vidare till diverse ”historiska skildringar, hembygdsböcker, romaner och noveller” och som därigenom ”blivit den allmänna uppfattningens egendom”. Ur denna synpunkt är Schröders romansvit verkligen ett verk av betydelse.

Som helhet betraktat är Schröders skogsfinne-epos både framåt- och bakåtpekande. Framåtpekande av ovan angivna skäl. Bakåtpekande, rentav föråldrat redan när det utkom, är verket därigenom att det så tydligt knyter an till Walter Scott-traditionen från tidigt 1800-tal, från romantiken och särskilt då till dess nationalromantiska sida. Nationaltanken är hos Schröder helt central liksom också föreställningen att varje folkgrupp kan definieras i rent genetiska termer. Är man skogsfinne så både föds och dör man som sådan – och som ingenting annat.

Vissa påtagliga motsättningar föreligger i Schröders verk mellan skogsfinnar och svenskar. Men den största spänningen i romanverket, den allra viktigaste, är den mellan Sverige och rikets värsta fiender, danskarna och ryssarna. De skogsfinnar som särskilt hyllas hos Schröder är de som lojalt underordnar sig den svensknationella tanken och som därtill fullt ut respekterar överheten i form av svensk kung och adel.

Samtidigt finns dock en märklig outtalad och oförlöst spänning i Schröders verk mellan kollektivism och individualism. Det kollektiva tänkandet, det nationella, är för Schröder verkligen viktigt. Samtidigt är emellertid hans kanske största romanhjälte, uppenbarligen Schröders idealmänniska, den Pavo Makkran som oemotståndligt dras till det helt individuellt ensamma och fria strykarlivet i skogen, bortom alla juridiska lagar och sociala regler. Detta slags människa förtjuste alldeles tydligt vildmarksmänniskan och jägaren Gustaf Schröder mycket.

Sven Rosendahls *Elden och skärorna*

Inledning

Sven Rosendahl (1913-1990) är känd särskilt som naturskildrare. Han föddes i stockholmstrakten men hans tidigt väckta starka naturintresse drog honom unga år till Värmland som kom att bli också hans främsta litterära hemland. Han debuterade 1932 med *Skogarnas åbor*, skildringar av faunan vid Brattforshytan nära Filipstad.

Rosendahl bosatte sig så småningom nära Lysvik vid Fryken och gifte sig med dottern till en hemmansägare. Det jordnära bondelivet vid Fryken och människorna och landskapet här med skogsfinsk anknytning gav stoff till ett flertal romaner och noveller.

Ett av dessa verk, *Elden och skärorna* (1946; senare återutgivet under titeln *Svedjefinnar*, 1950), är föremål för analys i detta avsnitt. Detta därför att just denna roman, till skillnad från andra verk av Rosendahl med anknytning till finnskogen, har den skogsfinska invandringen till Sverige som huvudmotiv.

I centrum för handlingen står Esko Ramäinen, en kraftfull finne, våldsam och vild, som 1598 invandrar till Sverige och nordvästra Värmland och blir den förste att anlägga en gård på Digerberget nära Klarälven.

Verklighetens Digerberget ligger ungefär fyra mil norr om Torsby. Klarälvsdalen finns någon mil österut. Ljusnan och andra tillflöden till den stora älven skär sina raviner genom bergslandskapet och högt liggande fält öppnas kring den glesa bebyggelsen. Rosendahl själv kom hit första gången på 1930-talet för att jaga (Johnson & Söderblom, 1998, s. 125). Han blev genast förtjust i den skogsfinska miljön och naturen här och påbörjade därför under sent 1930-tal en lyrisk text om trakten som dock, avslöjar han senare i en essä betitlad ”Liv” (som inleder urvalsvolymen *Medan göken ännu gal*, 1978), stannade vid en enda rad:

”Digerbergsdalen är strömmande grön”. Det skulle vara upptakten till någon slags lyrisk finnskogstext. Ett ode till *skogen*. Men som salig Dumbom tvangs jag sluta precis som där jag började. Det blev bara den enda meningen. Att jag fortfarande kommer ihåg den beror nog inte på misslyckandet i sig. Nej, det där intrycket av en stor och tung och *strömmande* grön värld har inom mig i det längsta varit formeln för denna nejd. Skog, skog, strömmar av grön skog milsvitt genom breda dalgångar och över berg bortom berg. Finnskogen: en evighet av stammar, ris, barr och löv. (cit. Johnson & Söderblom, 1998 s. 126 f.)

Rosendahl hade alltså under sitt liv en stark personlig anknytning till den fysiska miljö som skildras i *Elden och skärorna* och uppenbarligen kände han även väl till den skogsfinska sägentradition som finns här. I denna tradition förekommer uppgiften om att den förste anläggaren av en gård vid Digerberget, liksom Esko Ramäinen hos Rosendahl, var en hårdför och våldsam sälle och dessutom är dokumenterat att han hade ett namn nära nog identiskt med huvudpersonens namn i Rosendahls bok. Petrus Nordmann skriver i sitt verk *Finnarne i mellersta Sverige* (1888) allmänt om de skogsfinska nybyggarna i Sverige och särskilt om den förste anläggaren av gård vid Digerberget:

Under den första tiden efter bosättningen använde nybyggarna ej bröd. Esko Rämäinen, som anlade Digerbäret, medförde mjöl blott till 2 mål. Detta sparte han, då han första kvällen högg fall, och åt råa pilblad. (Nordmann, 1888, s. 103)

Liksom i Gustaf Schröders tidigare diskuterade skogsfinska romaner finns alltså även i Rosendahls *Elden och skärorna* tydlig anknytning till både historisk dokumentation och till muntlig sägentradition.

Annars är dock, vilket nedan kommer att framgå, Rosendahls berättelse, särskilt vad gäller tematik och form, någonting helt annat än Gustaf Schröders romankvadologi.

Handling

I *Elden och skärorna* föreligger, till skillnad mot vad fallet är i Schröders romansvit, nära nog inga paratextuella inslag alls. Det enda ställe i romanen som kan betecknas paratext är följande deklaration placerad allra först i boken:

Händelserna i denna bok utspelas mellan åren 1598 och 1621. Historisk bakgrund: "Klubbekriget" i Finland hade genom slaget vid Santavuori 1597 slutat med totalt nederlag för bönderna. Många av de genom upproret komprometterade räddade sig undan marsken Klas Flemings hämnd genom att ta sig över till Sverige. Karl den nionde hade här lovat varje finne jord att rödja och sex års frihet från skatt. (Rosendahl, 1946, s. [5])

Själva berättelsen börjar så här:

Aprildagen hade varit fylld av sol. Det hade droppat av träden och frasat inne i de hopsjunkande drivorna. Nu led det mot kvällen. (Rosendahl, 1946, s. 9)

Berättaren här är, och så är det genomgående i boken, en helt och hållet blott anonym röst.

Vi befinner oss vid handlingens början i byn Amnerud i norra Värmland där Ljusnan rinner ut i Klarälven. Den finske bonden Esko Ramäinen och hans hustru Lissu har just kommit hit tillsammans med den nyfödda dottern Marit. Skeendet i romanens början gestaltas genom Lissus medvetande – hon är alltså här berättelsens *fokalisator*. Senare i skildringen sker fokaliseringsskiftet – vi tar efter hand del av skeendet genom olika personers medvetanden.

Lissus tankar och känslor i romanens början rör sig kring vad som hänt henne och Esko under det senaste året. Esko har fört Lissu som hustru till sin gård i Savolaks i Finland. Han har gjort henne med barn och sedan följt den finska bondehären ut i Klubbekriget. Hon har fött barnet och skött gården i väntan på Eskos återkomst. Esko återkommer snart från kriget – men säger inte ett ord om det. Så en dag kommer knektar och bränner ned hennes faders gård samt dränker fadern och hennes bröder. När sedan knektar bränner ned också Eskos gård flyr familjen Ramäinen till Sverige.

Väl i Sverige och i byn Amnerud planerar Esko och Lissu för sitt nya liv. De avser att här, i Amnerudstrakten, genom svedjebruk bygga upp ett eget jordbruk och en egen gård. De möts av oginhet från de svenska bönder de kommer i kontakt med och får vid upprepade tillfällen nej när de vid olika gårdar ber om tillfällig övernattning. Esko benämner föraktfullt svenskarna "Liotans folk" – svärord motsvarande ungefär "satans folk" (Rosendahl, 1946, s. 13).

En bondkvinna förbarmar sig dock över familjen Ramäinen och erbjuder övernattning trots att hennes make högljutt skrikande i det längsta stretar emot. Och han har sina skäl:

Esko krängde av sig konten. Lissu gjorde sammalunda. Så öppnade hon det löst tillremmade locket och lyfte upp barnet. Under tiden hade mannen vid bordet börjat väsnas:

-Drar du in finnar i gården, gör du oss olyckliga! skrek han. Vad tror du grannarna säger? Vad tror du Pål Pålsson säger? skriade mannen utan att lyssna. Ger vi finnarna huslye, blir vi aldrig mer tålda i byn!

-Ser du inte att hon har ett barn i konten! Nu tiger du! Det blir som jag sagt: de får stanna här i natt. (Rosendahl, 1946, s. 16)

Pål Pålsson är den rikaste bonden i Amnerud. Den motsträvige maken i citatet ovan och hans hustru heter, visar det sig senare i romanen, Mats och Karna Grillsson. Till skillnad från Pål Pålsson är de fattiga.

Här, tidigt i berättelsen, etableras romanens huvudmotsättning, den mellan svenska bönder och skogsfinnar. Gränsen mellan de båda folkgrupperna markeras geografiskt av Ljusnan. På ena sidan om älven finns bondeskiftet ägda av svenskarna. På andra sidan om älven är kronomark som finnarna kan utnyttja. Esko får av Mats Grillsson rådet att bosätta sig vid en ås kallad Digerberget på kronomarkssidan nära Norge. Här etablerar sig nu familjen Ramäinen. Men det innebär inte automatiskt fred mellan familjen Ramäinen och de svenska bönderna med

Pål Pålsson i spetsen. Den sistnämnde har sin säter vid Ljusnan, rakt nedanför Digerberget och familjen Hamäinens bosättning innebär att den får Pål Pålsson till granne.

Eskos och Lissus första intryck av Sverige är inte ljusa. Dels möts de, som ovan framgått, av allmän motvilja och dels framstår förhållandena de kommer i kontakt med vid övernattningen hos familjen Grillsson som eländigt påvra. Det bröd och det kött som serveras dem väcker avsky hos Lissu. Hon måste dock, djupt motvilligt, äta upp maten för att få mjölk i sina bröst till sitt lilla barn Marit:

Brödet var bakat på sådor och bark. Det hade inte blivit stort stycke till var och en. Men hon hade länge att göra med sin bit. Hon doppade den i mossvattnet, som liknade brungrönt slamm, hämtat ur en gyttejöl. Svalde små tuggor i taget, övervinnande den stundom hårda lusten att kräkas. Hon var mätt. Men hon måste äta. Om hon inte åt, blev det aldrig mjölk mer i bröstet. Mossvällingen slank lättare ner. Men harköttet var svårt att knapra på: den sältade blodsmaken endast äcklade henne. (Rosendahl, 1946, s. 22)

Trots den tvivelaktiga starten lyckas Esko och Lissu efter hand etablera sig vid Digerberget och så småningom döper de sin nybyggda gård till Rämälä, det vill säga Digerberget i finsk översättning. Med tiden utökas familjen med sönerna Heiku och Hindrik samt med dottern Kari.

Esko och Lissu lyckas så småningom rentav märkvärdigt väl med sin gård och sitt svedjebruk. Efter hand blir skördarna allt större, till slut så stora att Esko framstår som en riktig storbonde. Folk utifrån, några lösfinnar, måste anställas för att hjälpa till med skötseln av gården. Bland dessa finns Simon Häkkinen, allmänt kallad Täljknivs-Simon. Det är en man med våldsamt humör och stora krafter. Han framhåller själv dessa sina egenskaper genom att vid ett tillfälle bravera med att han allvarligt knivskurit en annan lösfinne på vägen mellan byarna Vitsand och Fryksände.

Grovt fysiskt våld, även bejakandet av grovt fysiskt våld, är genomgående påtagliga inslag i *Elden och skärorna*. Om Esko, ofta ute på jakt, heter det: ”Esko blev uppspelt, då han följde ett spår; han tyckte om att döda.” (Rosendahl, 1946, s. 70). Och om Pål Pålssons svåger Per Olofsson-Korp sägs på ett ställe i romanen: ”Per lär vara svår att bruka kniven. Han har skurit flera karlar i Älvdalen.” (Rosendahl, 1946, s. 67)

En ny finsk familj från Karelen flyttar till trakten. Det är Timo och Mattu Hartalainen som anländer tillsammans med Timos åldrade far och flera barn, bland dem sonen Reito. Familjen Hartalainen lyckas dock inte alls lika bra med sitt nybygge och sin nyodling som familjen Ramäinen. För att klara sitt uppehälle måste de, liksom lösfinnen Simon Häkkinen, stundtals ta tjänst som drängar hos familjen Ramäinen.

Lissu söker förklaringar till den egna familjens stora succé som lantbrukare och familjen Hartalainen ständiga tillkortakommanden och inbillar sig att denna skillnad i framgångshänseende sammanhänger med att hennes egen familj, men inte familjen Hartalainen, har ett lyckobringande väsen benämnt ”bjäran” under sitt hus:

Kanske var det rentav så, som hon hört det glunkas om bland tiggarna: att *bjäran* höll till på gården. Simon Häkkinen påstod sig ju ha sett den, då den en dag i skepnad av en dagmask kröp in under brostenen. Annars var det ju förstås så, att bjäran inte gärna visade sig annat än för husfolket på en gård. Själv hade hon ofta sett en ödla sitta på södra väggen och gassa sig i solen...

Men nere hos Timo och Mattu hade de då inget lyckobringande väsen boende under stugväggen eller brostenen. Även den gården syntes tydligt i solnedgångsskenet. Nej, Timo hade en märkvärdig otur med allt, vad han företog sig. Det fanns ingen beräkning och ingen kraft hos den karlen. Honom skulle det aldrig bli någon storbonde av. (Rosendahl, 1946, s. 95 f.)

Timo saknar, till skillnad från Esko, helt storbondetalanger. Vidare skiljer sig Esko och Timo åt i det hänseendet att medan Esko – i likhet med Per Olofsson-Korp och Simon Häkkinen – är förtjust i bruket av fysiskt våld så är Timo tvärtom en radikal pacifist och genuin fredsvän. Därför uttrycker han också vid ett tillfälle sin förtvivlan över de många våldshandlingar han hör talas om och direkt bevittnar. Han tänker:

Varför skulle det vara sådan osämja i världen? Varför så mycket split och bråk? Och varför skulle alltid den ena människan försöka trycka ner den andra? Varför detta eviga krigande? Varför kunde inte människor hjälpa varandra i stället för att äta ut varandra? (Rosendahl, 1946, s. 210)

Spänningen mellan de svenska bönderna och skogsfinnarna växer sig efter hand allt starkare. Flera svenskar, bland dem Pål Pålsson och Per Olofsson-Korp, känner hat mot skogsfinnarna i trakten i allmänhet och Esko i synnerhet. Helst vill Pål och Per ta livet av alla bygdens skogsfinnar men de inser att det kan sluta med katastrof för dem själva. Vid ett tidigare tillfälle hade tre bönder blivit hängda som straff för att de dödat en finne. Samtidigt vet emellertid Pål att traktens länsman, Styrbjörn Hake, är en egoistisk och svag figur som nog låter sig mutas att hålla tyst. Till slut bestämmer sig Pål och Per för att nöja sig med att bränna ned Eskos sädesbod och att anlita Mats Grillsson för att mot betalning genomföra uppdraget. Mats tänder eld på Eskos sädesbod och denne upptäcker faran i tid och lyckas släcka elden, dock först efter att ha dödat Mats.

Esko gräver ned Mats lik i jorden för att sopa bort spåren av sitt brott. Att Mats är försvunnen uppmärksammas naturligtvis snart i bygden och ett rykte sprids att Esko dödat Mats. Länsman Hake uppsöker Esko. Han förstår strax att Esko verkligen är skyldig till Mats försvinnande. Detta bland annat därför att Eskos hund Ukko leker med ett föremål som visar sig vara en mössa – men inte en sådan ”trindmössa” som finnarna brukar utan istället en sådan mössa som bärs av svenskar. Hake säger till Esko:

-Ser du vad detta är?

Esko hade redan sett det. Och förstått det: Mats Grillssons mössa, som blivit liggande i asksmörjan under boden. *Liotan!* Hur hade han kunnat glömma det: att karlen måste ha haft något på huvudet! Och så hade hundkräket fått tag på eländet!

-En mössa, svarade han. En gammal mössa, som rackan hålls och leker med.

-Men ingen trindmössa. Ingen sådan som ni finner använder. (Rosendahl, 1946, s. 146 f.)

Till slut finner Esko det bäst att erkänna och visa länsman var liket grävts ned. Esko klarar sig dock med list undan fängslande och åtal genom att muta länsman till tystnad med tjugo tunnor råg. Att länsman accepterar mutan beror på att han uppfattar Mats Grillsson som bara en ynkelig stackare och tiggare som ingen egentligen bryr sig om efter det att hans hyggliga hustru Karna tidigare avlidit.

Motsättningarna mellan svenskarna och skogsfinnarna tar till i styrka. Men också spänningarna mellan familjerna Ramäinen och Hartalainen då Esko och Lissu har lyckats mycket bättre än Timo och Mattu. Därtill är Timo skyldig Esko stora pengar. Timo känner sig på ett självförtärande sätt ständigt i hopplöst underläge jämfört med Esko.

Plötsligt försvinner Timo spårlöst i samband med en resa han gjort till Amnerud för att där sälja skinnvaror. I själva verket har han mördats. De skyldiga är Pål Pålsson och hans anhang, som Timo stött samman med i Amnerud, och som under den falska förespegligen att vilja visa Timo vägen hem igen, lockat honom till Klarälven och där dränkt honom. Mattu misstänker att svenskar verkligen, i direkt bemärkelse, kanske är de skyldiga till Timos försvinnande men känner samtidigt att Esko likväl indirekt, genom sin ständigt demonstrerade överlägsenhet gentemot familjen Hartalainen och fiendskap gentemot svenskarna, är den verkligt skyldige. Hon tänker:

Bjären på Rämälä... Esko Ramäinen... Det var visst likadant beställt med henne, som det varit med Timo: att hon alltid måste tänka på dem däruppe – tänka på Esko. Timo hade krossats av det grubblet. Han hade fastnat i det som en fälla. Han hade aldrig kunnat slita sig loss ur det. Bara genom att finnas till hade Esko bit för bit skavt sönder honom. Kanske vargarna tagit Timo. Kanske svenskarna slagit ihjäl honom. Det var på sätt och vis likgiltigt. Han var död, redan då han åkte hemifrån med skinnvarorna i konten. Esko hade dödat honom. (Rosendahl, 1946, s. 229)

Timo framträder i romanen som en närmast helt uppgiven, som en själsligt död människa, som en självspilling. Belysande är, att när han av Pål Pålsson och hans gäng lockas till Klarälven för att där dränkas, under sken av att bli visad vägen hemåt, så förstår han tidigt vad som verkligen kommer att ske men gör inget som helst motstånd. Han går, säger han sig själv, bara ett ofrånkomligt och förutbestämt öde till mötes:

I detsamma visste han, vad som skulle hända. Och det föreföll honom, som om han vetat det hela tiden. Som om det berodde på en ofattbar lucka i tankeverksamheten, att han låtit locka sig med av dem. Tyngden i benen steg som en sorts förlamning genom kroppen. Strupen snördes till. Tankarna famlade blinda och matta genom hjärnan. Mitt i skräcken krälade en undergiven känsla av, att han fördes mot ett en gång för alla förutbestämt mål, att det inte fanns något att göra åt saken, att det bara var att blundande överlämna sig åt ödet. (Rosendahl, 1946, s. 219)

Genomgående i *Elden och skärorna* är att de barn som skildras gestaltas som upprepningar, som spegelbilder, av sina föräldrar. Timos karaktärsdrag går sålunda igen hos hans äldste son Reito. Och Eskos dotter Marit ter sig i mycket som en upprepning av Esko. Bland annat gäller detta Marits attityd till familjen Hartalainen. När Marit och Reito vuxit upp till unga vuxna uppstår en romans mellan dem, men den är bara mycket tillfällig. Marit tar snart avstånd från Reito. Hon inser nämligen plötsligt att hennes fars starkt nedlåtande attityd till familjen Hartalainen är fullt motiverad:

Åh, dessa människor! Denna Timo och denna Reito! Hon fick lust att skratta. Hennes far hade rätt: de skulle gå där och kröka rygg på hans svedjor. De skulle krypa som skrämde hundar utmed marken. De skulle arbeta och hållas kort. Det var deras rätta lott. (Rosendahl, 1946, s. 176)

I likhet med Marit växer också brodern Heiku så småningom upp till en ung vuxen. Det tredje barnet emellertid, Hindrik, redan från början klen till växten, dör tidigt i en bröstsjukdom. Det fjärde barnet Kari är ännu vid romanens slut en liten flicka utan bestämd framtid.

Vad vidare gäller Heiku, framstår han tidigt som ett vildsint problembarn. På sätt och vis är han ett slags upprepning av sin sturske och bråkige fader. Men Lissu ser inte just det förhållandet, i alla fall inte fullt medvetet. Hon undrar istället, oroad över sonens våldsamt, om han i själva verket kanske är en bortbyting given till familjen Ramäinen av underjordiska makter. Hon har agat Heiku hårt under hans uppväxt i hopp att få ordning på honom, men det har inte hjälpt. Det heter om Heiku:

Han var oerhört hårdagad. Lissu hade många gånger fruktat, att han var en bortbyting. Hon visste ju, att de underjordiska inget högre önskade än att i ett obehagligt ögonblick få byta ut ett människobarn mot en av sina egna. Sådana barn växte upp till vildsinta och farliga varelser. Oftast fick de en ond död. (Rosendahl, 1946, s. 108)

Esko och Heiko liknar, till sinne och sätt, mycket varandra. Men just därför stöter de också bort varandra. Mellan dem föreligger ständigt våldsamma motsättningar, så stora att Heiku en natt helt plötsligt ger sig iväg från Rämälä. Han stjälar faderns häst och bössa och rider iväg, ställer till kalabalik på ett bröllop i Vitsand där sonen till Per Olofsson-Korp gifter sig med dottern till Jöns Peder Jönsson, den rikaste bonden i Vitsand, och försvinner därefter bort för gott.

Ytterligare en person med anknytning till Rämälä som under handlingens gång försvinner slutgiltigt bort är lösfinnen Simon Häkkinen eller Täljknivs-Simon. En dag sticks han i Fryksände ihjäl av en annan lösfinne.

När dottern Marit vuxit upp till en ung kvinna förälskar hon sig, efter den korta affären med Reito och utan fadern Eskos vetskap, i Gunnar Pålsson, sonen till Eskos värsta fiende Pål Pålsson. Marit är naturligtvis medveten om spänningen mellan Esko och Pål men hon försöker inbilla sig att motsättningen mellan föräldrarna inte spelar någon roll för hennes och Gunnars relation:

Vad skulle far säga, om han visste detta? Om han visste, att hon träffade Gunnar Pålsson i skogen? Sonen till hans argaste fiende. – Men han skulle få säga, vad han ville. Hon var inte rädd för honom. Vad brydde hon sig om hans eviga, frätande hat till svenskarna!

Gunnar var svensk, ja. Och hon var av finnsläkt. Men inte tänkte någon av dem på det, när de var tillsammans. Inte hade det någon betydelse för dem... Eller... Hon rynkade pannan. Eller fanns det där ändå som något oklart längst inne? Något som ibland skymtade till och åter blyxtlikt försvann? Ett ryck av oro inom henne, en oförklarlig glimt i hans ögon?

Nej, det var inte så! När hon gick här och kände efter, så visste hon, att det inte var så. Ingen av dem hade fäst sig vid, att det inte rann samma sorts blod i deras ådror. Det var bara deras föräldrar, som kände sig skilda åt liksom eld och vatten. (Rosendahl, 1946, s. 244)

Marits förhoppning om att hennes och Gunnars relation ska kunna vara hållbar kommer dock snart på skam. En dag inträffar en häftig konfrontation på gården Rämälä mellan Esko och Pål Pålsson som kommit till gården tillsammans med sonen Gunnar och Per Olofsson-Korp. Resultatet av sammanstötningen blir katastrofal. Esko dödar Pål med sin sädesskära, tvingar Per att fly sin väg och skadar dessutom Gunnar allvarligt. Marit upptäcker nu, liksom Gunnar, att den djupare solidaritet de känner inte är med varandra utan i stället med sina respektive föräldrar och folk. Förhållandet mellan Marit och Gunnar är slut.

Som hämnd för Påls död bränner traktens svenska bönder ned både familjen Ramäinens och familjen Hartalainens gårdar. Följden av den förfärliga uppgörelsen blir också att familjen Ramäinen nu slutgiltigt måste lämna sin gård Rämälä och fly ur landet till Norge. Med denna flykt slutar romanen.

Analys

Som ovan framgått är *Elden och skäran* i formhänseende gjord på ett radikalt annat sätt än Gustaf Schröders tidigare diskuterade romaner. På modernt och modernistiskt vis tillämpas hos Rosendahl det så kallade "exit author"-idealet vilket innebär att författaren/berättaren håller sig undan så mycket som möjligt, syns och hörs så litet som möjligt. Registrerandet av handlingen sker därför mindre genom själva berättarens berättande och istället mer genom fokalisering – vi tar del av händelserna så som huvudpersonerna själva upplever och förstår dem. Härigenom kommer det som gestaltas att med nödvändighet bli begränsat till bara sådant som naturligt ingår i de agerande personernas begränsade föreställningsvärldar och referensramar. Om omvärlden i stort, om Sverige i stort, om till exempel politiska förhållanden i Sverige som helhet, vet dessa personer, till skillnad från figurerna i Schröders skogsfinnromaner, nära nog ingenting. Därför omtalas också mycket sällan, blott på två ställen i hela boken, en svensk ort belägen utanför protagonisternas närområde, nordvästra Värmland. Det första tillfället är följande. Esko betraktar Timos gamle far:

Åldringen påminde honom alltid om en apa, som han sett en marknadsgycklare förevisa i Stockholm. (Rosendahl, 1946, s. 64)

Det andra tillfället är följande. Reito berättar för Marit:

Han talade om samma sak som förra gången: kantelen. Om den kantelen hans far haft en gång i världen och sålt till en krämare i Stockholm. (Rosendahl, 1946, s. 173)

Inte bara i formhänseende utan också tematiskt är *Elden och skäran* något helt annat än Schröders romankvadologi. Visserligen föreligger den mycket allmänna likheten mellan Schröders berättelser och Rosendahls roman att i samtliga dessa verk skildras ständigt hårda maktkamper och konflikter av olika slag mellan både grupper och individer och inom individer. Hos Schröder gestaltas dock alltid den enskilda som väsentligen en i grund och botten fri människa, en enskild varelse som i varje ögonblick kan välja sin livsväg. Därför finns hos

Schröder också fritt agerande individuella hjältar – sådana som Pecka Huskojnen/Pekka Huskoinen och Pavo Makkran. Sådana fritt agerande hjältar finns inte alls hos Rosendahl. Hans roman genomsyras i stället av förnimmelser inte av frihet utan i stället av predestinering.

Till detta tema hör, som påpekats av Bengt Emil Johnson, första gången i *Elden och skärorna* men sedan i skiftande varianter också framgent i Rosendahls författarskap, ett särskilt slags makttema. *Elden och skärorna* är, konstaterar Johnson,

Rosendahls första verkligt genomförda komposition över ett tema som skall komma att varieras och genomföras på många olika sätt i författarskapet. Det kan förslagsvis kallas 'makttemat', och det gestaltas ofta i form av stränga kompositioner där personer eller grupper av individer står i spänningsfyllda relationer till varann och där nya sådana spänningsförhållanden successivt uppstår inom de ursprungliga grupperna – och inom enskilda individer. I detta spel förefaller vissa gestalter predestinerade att bli offer i kraftmätningen mellan de starka krafterna. (Johnson & Söderblom, 1998, s. 132 f.)

I *Elden och skärorna* kommer förnimmelsen av förutbestämelse främst till uttryck därigenom att handlingen i romanen bildar inte en serie förändringar utan i stället ett upprepningsmönster. Familjen Ramäinen flyr från ett land till ett annat, från Finland till Sverige, och flyr sedan åter från ett land till ett annat, denna gång från Sverige till Norge. Familjerna Ramäinen och Hartalainens barn framträder som upprepningar av sina respektive föräldrar. Genom dessa och andra repetitioner i romanen skapas ett intryck av ödesbundenhet och ofrånkomlighet och därmed också av förutsägbarhet.

Särskilt Lissu lever sitt liv i en ständig känsla av kunskap, inte bara om det som har varit utan också om det kommande. Det heter om henne: "Än en gång sögs hon ner bland bilderna av det gångna och det kommande. Än en gång rörde hon sig i en skräckvärld, där allt var fullbordat." (Rosendahl, 1946, s. 256).

Att ett hårt slag i en nära framtid ska drabba familjen Ramäinen förstår hon när hon upptäcker att den lyckobringande bjäran har lämnat gården Rämälä:

Ända sedan hon märkt, att bjäran var försvunnen, hade hon levat som i yrsel. Ett dovt varsel om olycka följde med i luften i varje andedrag, grinade som ett fint hån från varje föremål. Redan halvtannat månvarv innan bjäran lämnade gården, hade det första slaget drabbat. Heiku rymde. Lämnade dem utan vapen och utan dragare till plogen. Det skedde väl under den tid då bjäran började vända sin håg från dem, då den förberedde sitt uppbrott. Och nu, då den var borta, vad skulle komma nu? Vad var det som närmade sig, som trängde allt högre upp mot gården? Vad var det som förbereddes? Vad var det för hand, som osynlig lyftes till slag? (Rosendahl, 1946, s. 258 f.)

Och när katastrofen väl inträffar, och flykten till Norge tar sin början, konstaterar hon inom sig alldeles mot romanens slut bekräftande: "Inom henne upprepades några envisa meningar: Det var alltså detta. Men det visste jag ju." (Rosendahl, 1946, s. 313). Vidare alldeles i slutet av boken, står Lissu, helt slutet i sig själv utan medvetande om de andras flyendes närvaro, och betraktar det eldsken i fjärran som är den sista resten av gården Rämälä. Hon upplever att ett ödesbestämt skeende har gått i fullbordan:

Hon stirrade in i elden, och hon stirrade rätt igenom den in i ännu en eld. Men slutligen plånades den bortersta elden tillfälligt ut; det blev bara den nya kvar. Den låg där med sitt sken kring en grävande, gul kärna i skogsmörkret. Och ju längre hon betraktade den, ju starkare greps hon av en känsla, som mitt i det isande trycket inom henne påminde om en sorts lättnad eller befrielse från någonting övermäktigt. Det hade hänt till sist. Och hon förstod, att någonstans inom henne hade kunskapen om det funnits ända från början. Redan första kvällen i Mats Grillssons stuga hade en del av henne vetat det. Alltid, alltid hade hon vetat det. (Rosendahl, 1946, s. 315)

Romanens karaktär av ödestragedi, av ständigt upprepade och förutsägbara katastrofer och grovt våld, kan allmänt leda tankarna bakåt i litteraturhistorien till den isländska ättesagan och till den forngrekiska tragedin. Också i dessa två välkända historiska typer av litterär gestaltning kombineras ständigt ödestro och determinism med grovt fysiskt våld.

Hybris (övermod) och peripeti (lycko-omkastning) är två begrepp särskilt förknippade med den forngrekiska tragedin. Dessa begrepp är tillämpbara på *Elden och skärorna*. För övermodet står framför allt Esko. Den slutkatastrof som drabbar honom är det pris han får betala för sin hybris som främst består i hans gränslöst övermodiga hat mot svenskarna och dessutom i hans totala nedlåtande förakt för familjen Hartalainen. Peripetin i romanen, det moment när framgång och lycka vänds i nederlag och olycka, inträffar som en följd av Heikus flykt från Rämälä och genom att bjäran överger gården.

Temat i *Elden och skärorna* utvecklar sig till en gestaltning av frågor bortom den yttre handlingens ramar – bortom konflikterna mellan två etniska grupper i ett historiskt sammanhang. Det handlar om frågor kring den enskilda människans ansvar och skuld och om individens möjlighet att påverka det skeende som han är indragen i. Det handlar om människans, landtagarens moraliska medvetenhet och frågan om den brutna pakten med naturen kan frigöra individen från ett naturbestämt, determinerat öde. Det är in i den frågan Lissu Ramäinen stirrar samtidigt som hon stirrar in i skenet från den brinnande gården på Digerberget. (Johnson & Söderblom, 1998, s. 134 f.)

Tillspetsat uttryckt skulle man kunna säga att *Elden och skärorna* egentligen inte alls är en skildring av realistiskt slag som handlar om skogsfinnar utan i stället snarare ett symbolistiskt verk gestaltande allmänmänskliga villkor. Förstådd på det sättet kan romanens titel läsas som ett uttryck inte för det specifikt skogsfinska utan istället, mera allmänt, som uttryck för den eviga existensen i människotillvaron av, den ständiga upprepningen av, både nedbrytande och uppbyggande krafter. Elden både negativt förgör och positivt bygger upp – negativt bränner ned men positivt skapar ny fruktbar jord. Skäran är negativt ett farligt vasst instrument men också positivt förutsättningen för skördens bärgning.

Symbolistisk gestaltning av detta slag med allmängiltig syftning var framträdande inom litteraturen och konsten vid tiden för tillkomsten av *Elden och skärorna*. Ett belysande exempel är Eyvind Johnsons *Strändernas svall* vilken utkom samma år som Rosendahls roman. I denna historiska skildring, där grovt våld och krig i forngrekisk tid gestaltas i form av Odyssevs hemresa från det trojanska kriget och hans våldsamma slutuppgörelse med friarna till hans hustru Penelope på hemön Ithaca, beskrivs väsentligen inte specifikt forngrekiska förhållanden utan i stället kriget och våldet som en tidlös problematik (se härom vidare Bäckman, 1975). Själva titeln *Strändernas svall* ger just, liksom titeln *Elden och skärorna* symbolistiskt förstådd, uttryck för något evigt förekommande – inte något historiskt tillfälligt.

I visst hänseende är både *Elden och skärorna* och *Strändernas svall* starkt tidsbundna böcker. De utkom båda två alldeles vid det andra världskrigets slut. För den tidens läsekrets var associationerna tillbaka till det just avslutade världskriget givetvis ofrånkomliga.

Så något om språk och stil i *Elden och skärorna*. Rosendahl är, som ovan påpekats, särskilt känd som naturskildrare – och som en lyrisk sådan, delvis i Knut Hamsuns efterföljd (Johnson & Söderblom, 1998, s. 132). Även i *Elden och skärorna* föreligger passager av lyriskt slag om än något återhållet och sparsamt (Johnson & Söderblom, 1998, s. 133). Citatet i det närmast följande belyser förhållandet och är ord som följer direkt efter romanens inledningsrader som tidigare anförts:

Nu led det mot kvällen. Solen stelnade som gulan inne i ett hårdkokt ägg. Luften blev grön och kändes med ens sträv att andas. Det risslade inte under träden längre; dropparna började förvandlas till ispärlor i barrspetsarna. (Rosendahl, 1946, s. 9)

Detta är onekligen fin lyrik i prosaform.

Vad gäller själva språket och ordvalet i romanen är det mesta sådant att det inte har någon direkt anknytning till det speciellt skogsfinska eller till det finska språket. Enstaka finska ord föreligger dock här och där. Ordet ”Liotan” har tidigare noterats. Vidare används vid ett par tillfällen ordet ”pankton”, vilket betyder kort bänk, och även ordet ”sirpi”, det vill säga skära,

samt också ”mieskuva”, ordagrant ”mansbild”, ett beläte utkarvat i trä med indrivna spikar syftande till att på magisk väg skada den verkliga person som belätet symboliserar.

Också ordet ”bjära” förekommer, vilket tidigare framgått, på flera ställen i romanen. Här är dock att märka att detta ord egentligen inte alls specifikt hör hemma i finsk folketro eller är ett finskt ord. I stället är ordet svenskt. Hos Bror Gadelius heter det om ”bjäran” som också går under andra namn i svensk folketro:

Förutom fästligheterna i Blåkulla [...] hade satan åt den, som troget tjänade honom, ett nådervedermäle i beredskap, hvarmed man i dessa nödens dagar lätt skaffade sig allt, som till uppehållet behöfdes. Denna af fattigdom och hunger suggererade önskegåfva var den s.k. *mjölkharen*.

Mjölkharen eller bäran (bjäran, baran) tänkte man sig som ett mystiskt djur, mäst lik en hare (Småland), stundom lik en katt eller fågel (Dalarne), i vissa trakter likt ett nystan (Norrland). Den utsändes och sög mjölken ur grannens kor och medförde på detta olofliga sätt välstånd åt den trollpacka, som lyckats skaffa sig densamma. (Gadelius, 1913, s. 166)

Liknande föreställningar finns, framhåller vidare Gadelius, sedan gammalt, och under skiftande beteckningar och namn, i flera nordeuropeiska länder (Gadelius, 1913, s. 167 f.).

Tron på ”bjäran” är alltså historiskt sett ingenting som alldeles särskilt hör hemma i finsk folketro utan tillhör i stället, under skiftande beteckningar och namn, den av allmogen i Norden allmänt omfattade folktron i gamla tider.

Sammanfattningsvis kan om språk och stil i *Elden och skärorna* sägas, att det i mycket ringa grad knyter an särskilt till finska eller skogsfinska förhållanden. Det specifikt skogsfinska är i Rosendahls roman egentligen påfallande frånvarande, i alla händelser om jämförelse görs med motsvarande hos Gustaf Schröder.

Som ovan framgått föreligger tematiska likheter mellan Rosendahls *Elden och skärorna* och Eyvind Johnsons *Strändernas svall* vad gäller den gemensamma syftningen i riktning allmängiltighet. Båda författarna synes använda motiv från äldre tider, det skogsfinska under 1600-talet respektive det forngrekiska, mindre som självändamål och i stället mer som konstnärligt tacksamma och konkreta exempel för belysning av allmängiltigt mänskliga förhållanden.

Men också skillnader föreligger – åtminstone i nyanser. Johnson är humanist i klassisk västerländsk bemärkelse med, trots den grundläggande pessimism vad gäller mänsklighetens framtid som kommer till uttryck i *Strändernas svall*, ändå en vag förhoppning om en möjlighet att genom kulturen och konsten bryta kontraktet med den råa naturens lagar och med föreställningarna om determinism och därigenom röja väg för en i framtiden mera jämlik och fredligare, ädlare och bättre mänsklighet. Denna förhoppning formuleras i romanen av svinahedern Evmaios vilken här framträder som ett slags existencialistfilosof à la Jean-Paul Sartre predikande för protagonisten Odyssevs, som tror att allt är gudastyrt, den möjligheten att människan en dag kan komma till insikt om att hon faktiskt är fri, att hon kan välja sitt liv och sin framtid genom att medvetet avfärda tanken att högre makter obönhörligen, bortom individens kontroll, bestämmer och styr:

Det är en tanke som nästan inte kan tänkas. Vi fattar den inte riktigt därför att vi nu är i gudarnas hand, i deras vilja. Men tänk: om gudarnas hand förtvinade? Om vi hade en egen vilja? Då föll vi ur den handen. Då blev bara människan kvar. Och då måste hon själv rädda situationen – och hon skulle göra det därför att hon skulle fatta hur allvarlig den var. (Johnson, 1946, s. 481).

En antydd optimism, en vag utopism, vad gäller mänsklighetens villkor i framtiden finns alltså trots allt i *Strändernas svall*. Men så icke i *Elden och skärorna*. Här formuleras inga som helst förhoppningar om ett, för mänsklighetens vidkommande, framgångsrikt brott med det öde som är naturens obönhörligt hårda ordning. Här är allt bara nattsvart pessimism.

Den beskrivning som ovan gjorts av *Elden och skärorna* pekar snarare bort från, än direkt till, det specifikt finska. Alla bedömare av Rosendahls bok är dock inte av denna uppfattning. Mika Helander har kommenterat boken, dock inte originalutgåvan utan i stället återutgivningen 1950 under titeln *Svedjefinnar*, och menar att Rosendahl i sin roman för det första verkligen skriver specifikt om finnar och för det andra härvid, medvetet eller omedvetet, för vidare gamla klichéföreställningar om finnar till den tid efter det andra världskriget då på nytt många finnar invandrade till Sverige. Till dessa klichéföreställningar hör till exempel, framhåller Helander, idén om finnens hårdhet och butterhet:

Under den efterkrigstida migrationsperioden förstärktes således en långvarig postkolonial och centrum-periferi anknuten statusasymmetri mellan rika och civiliserade svenskar och fattiga skogsfinnar som talar ett obegripligt språk. Dessa representationer har historiska paralleller redan i 1600-talets beskrivningar av värmlandsfinnar [...]. Uttryck för denna representationsgrunds seghet och långvarighet finns bl.a. i kulturella alster som Sven Rosendahls roman "*Svedjefinnar*" [...]. Den mjuka maskulinitet som kunnat utvecklas i Sverige som följd av långvarig fred och välfärdsstatlig trygghet har utgjort en normalitet mot vilken buttra finnar kontrasterats. Och i Sverige har normaliteten inte ifrågasatts som specifik för Sverige eller som ett uttryck för kultur, utan den har naturaliserats. Det kan verka obegripligt och irrationellt att någon inte vill assimileras till den utvecklade svenskheten. (Helander, 2007, s. 63 f.)

Rosendahl arbetar alltså, menar Helander, medvetet eller omedvetet, i ungefär samma klichébyggande anda som Gustaf Schröder. Men så är det ju ändå inte riktigt. Hårdhet och butterhet sammankopplas hos Rosendahl inte speciellt med den finske mannen och tvärtom kultiverad mjukhet med den svenske mannen. Hårdhet och butterhet representeras i boken av både finnar (främst Esko Hamäinen) och svenskar (främst Pål Pålsson). Och motsättningen mellan hårdhet och butterhet å ena sidan och kultiverad mjukhet å den andra sammankopplas inte med finnar i motsats till svenskar utan i stället som en skillnad mellan individer inom den skogsfinska gruppen (Esko Ramäinen i kontrast till Timo Hartalainen). Rosendahl berättar om enskilda individer och inte, som Gustaf Schröder, om folkslag. Hårdheten och butterheten hos Esko Ramäinen förklaras hos Rosendahl heller inte uttalat som genetiskt konstituerad utan i stället snarare som, låt vara underförstått, psykologiskt betingad – som ett resultat av Eskos traumatiska upplevelser i ungdomen av våldsamt förstörelse och grovt våld under Klubbekriget i Finland, så traumatiska upplevelser att Esko inte ens kan tala om dem.

Konstateras kan dock att Rosendahls roman tydligen kan läsas och tolkas på olika sätt – och på sätt och vis är författaren själv medskyldig till förhållandet på grund av titelbytet från *Elden och skärorna* till *Svedjefinnar*. Förstnämnda titel pekar mot den tolkning jag gjort, i anslutning till Bengt Emil Johnson (1998), om Rosendahls verk som främst en framställning av allmängiltiga mänskliga villkor. Helanders läsning av romanen som en skildring av det skogsfinska folket, som en berättelse om specifikt skogsfinnarna, får stöd genom den senare titeln.

Skogsfinneromaner av Fredrik Persson, Jol Strand och Helmer Linderholm

Fredrik Perssons *Modalsprästen*

Fredrik Persson (Johan Fredrik Persson, 1880-1935) föddes och växte upp i Gunnarskog i Värmland. Han genomgick i ungdomen lantbruksutbildning och arbetade senare som journalist bland annat i Arvika, Örebro och Malmö. Han debuterade som författare 1908 med en novellsamling och skrev senare flera romaner med handlingarna förlagda till den värmländska finnbygden vid norska gränsen. Nedan belyses en av dessa romaner närmare, nämligen *Modalsprästen* (1915).

Liksom Gustaf Schröder hänvisar Fredrik Persson i flera av sina böcker explicit till den muntliga berättartraditionen i den värmländska finnbygden och liksom Schröder inleder han gärna sina finnskogsromaner med historiserande essäer kring den skogsfinska invandringen till Sverige och Norge. *Modalsprästen* inleds med just en sådan paratextuell essä med titeln ”Företal” omfattande fyra sidor. Här tillhandahålls förmenta basfakta kring den skogsfinska invandringen till Sverige och Norge, en beskrivning av förhållandena i särskilt Värmland vid tiden för invandringen samt även en karakteristik av det skogsfinska folkets särart. Det heter bland annat:

Här uppe i den obrutna ödemarken fanns jord att plöja, fanns villebråd att fälla. Men ingen av de infödde ville lämna storbygden nere i dalarna kring de vida vattnen för att kämpa mot hunger och styggdom uppe i skogarna vid riksdelet. Till en sådan kamp fordrades ett folk som kunde hungra och arbeta nätter och dagar, som kunde mättas av ungtallens gula bark och icke känna skälvnig vid vargtjutet i vinternätterna. Endast ett folk fanns, som med framgång kunde gripa sig det verket an – det viljestarka och onda finnfolket i det fjärran Karelen. (Persson, 1915 s. 6)

Liksom hos Schröder betonas vidare de starka motsättningarna mellan skogsfinnarna och de infödda svenskarna:

Det de infödde ej kunde eller ville: att förvandla en ofruktbar ödemark till bärande bygd, det förmådde den sege främlingen långt österifrån. Han blev storskogens odlare och rödjare. Och att han gjorde detta fast hatad och förföljd av de infödda, förringar inte hans gärnings storhet... Otaliga äro de dystra historierna om svenskarnas förföljelser emot dem, som hade kommit för att göra deras land fruktbart. Här som i Karelen fick han se sin gård bränd och sin skörd förtrampad, men finnen teg och led och – arbetade. Han var den fattige och den ringe, okänd med lagar och seder, han fick böja sin nacke under de starkes ok... för att resa sig åter när tid kom, för att arbeta och kämpa som förr när en ny dag grydde. (Persson, 1915, s. 6 f.)

Själva handlingen i romanen, vilken utspelas på 1700-talet, är tämligen enkel och kan kort sammanfattas.

Prästen i Modalen Israel Serenius har en son vid namn Olaus. Denne har just återvänt till Modalen efter flera års teologiska studier utomlands. Han blir nu ny präst i Modalen. Samtidigt förälskar han sig hopplöst i den skogsfinska flickan Mandi, dotter till Erkkko Antinen. Erkkko är en viljestark och handlingskraftig man med stark självkänsla på grund därav att hans far var Karelens främste runosångare.

Förbindelsen mellan Mandi och Olaus leder till att Mandi blir havande. Hon föder sitt barn ensam i ödemarken. Vargar dyker upp, dödar och äter upp det nyfödda barnet. Mandi döms, på grund av att hon fött ett oäkta barn i smyg, av häradsrätten i Tvered till döden. I häktet i Tvered inväntar hon avrättningen genom halshuggning.

Mandis far rycker djärvt ut till hennes undsättning. Han beger sig till Värmlands överdomare Silas de Fleur i Karlstad och ber om nåd för Mandi. Silas de Fleur säger till Erkkko att för hans del står häradsrättens dom fast. Den ende som, säger han, kan ändra domen är kungen i Stockholm. Erkkko beger sig då till fots till Stockholm för att vädja om nåd för Mandi hos

kungen. Erkko får dock ingen audiens. Hans räddningsförsök i Stockholm misslyckas därför och han vandrar förtvivlad tillbaka till Värmland igen.

Erkko får emellertid snart en ny räddningsidé. Han vänder sig till Olaus. Detta av det skälet att han vet att Olaus har ett förfärligt dåligt samvete som följd av att han är den egentliga orsaken till Mandis svåra belägenhet och att därför också Olaus gärna vill rädda henne. Erkko ber Olaus att inför profossen eller bödeln Erik Rudberg falskeligen påstå att Mandi är benådad av kungen för att därigenom tvinga Rudberg att frisläppa henne. I gengäld lovar Erkko att själv döda Mandi så att hon, genom den skenbara benådningen, slipper dö som vanärad brottsling

Olaus uppfyller Erkkos önskan. Han övertalar verkligen Rudberg att släppa Mandi fri. Rudberg är fullt klar över att Olaus krav på frisläppande av Mandi, med argumentet att hon benådats av kungen, är falskt men han böjer sig likväl inför Olaus krav på grund av Olaus prästerliga auktoritet. Inombords försvarar Rudberg sin handling med argumentet att den verkliga bedragaren i sammanhanget är Olaus och inte han själv.

Erkko uppsöker en skogsfinsk trollpacka, Kaisu Tikkanen, och skaffar sig av henne en bärsaft med dödande verkan. Erkko ger drycken till Mandi som dricker den med välbehag i ett lyckorus därför att hon inte vet att den välsmakande drycken är dödande och därför att hon tror att kungen i Stockholm personligen har benådat henne. Efter att ha druckit bärsaften somnar Mandi in och dör.

Israel Serenius känner behovet att en gång för alla förgöra de, som han ser det, vildsint hotfulla och hedniska skogsfinnarna. Särskilt vill han krossa Erkko vilken Israel uppfattar som särskilt farlig eftersom han mördat sin egen dotter. Israel rycker ut med soldater ledda av en löjtnant. De bränner ned ett tiotal skogsfinska gårdar.

Trollpackan Kaisu vill hämnas detta tilltag och dessutom hjälpa Erkko att hämnas Mandis död. Hon förutspår att Olaus, på grund av att han har svikit Mandi, kommer att krossas mentalt.

Med hjälp av magi ser hon också till att tillintetgöra löjtnanten och hans soldater samt prästen Israel. När dessa kommer fram till ett skogsfinskt pörte i en trång kitteldal och antänder detta framträder Kaisu hotfullt och försvinner därefter spårlöst. Samtidigt skakas kitteldalen av ett öronbedövande dån:

Kvinnan var spårlöst försvunnen som om jorden slukat henne... Och i nästa ögonblick skakades kitteldalen av ett bedövande dån. Soldaterna framför det brinnande pörtet sjönko hoptals på knä, men reste sig omedelbart och flydde ner mot tjärnstranden, andra blevo däremot liggande med blödande skottsår i bröst och tinningar... Men den som först gav sig i väg var löjtnanten, som av skottlarmet vaknat ur sin bedövning.

Endast prästen stod kvar oskadad och orädd. Men när andra salvan gick och kulorna pepo honom som retade getingar kring öronen, flydde även han... utan att vända sig om mot dem som lågo skjutna på tunet. (Persson, 1915, s. 151)

Såsom Kaisu förutspått blir Olaus galen, så tokig att han inte längre kan fungera som präst. När sedan hela sammanhanget kring Mandis död går upp för Olaus far Israel krossas även han. Skogsfinnarna i trakten drar till Norge för att i fortsättningen slippa utsättas för den typ av kristet nit som utövas av sådana som Israel och Olaus Serenius.

Modalsprästen kan, liksom alla i denna skrift berörda romaner, betecknas historisk roman. Dock måste reservationer göras. Här finns detaljer i människo- och miljöskildringen av realistiskt slag, sådant som verkligen hör hemma i den historiska romanen. Men mycket i berättelsen är av en sådan beskaffenhet att genretillhörigheten mer är "finnskogslitteratur", i Syversens (2014) bemärkelse, än historisk roman. De övernaturliga inslagen i skildringen hör inte hemma i den historiska romanen vilken kräver trovärdighet och realism. Inte heller berättelsens starkt melodramatiska drag med entydigt skarp skillnad mellan goda krafter (Erkko Antinen) och onda sådana (Israel Serenius) hör hemma i den realismkrävande historiska romanen.

Jol Strands *Lång-Kristoffer*

Jol Strand, egentligen Hjalmar Fredrik Vilhelm Ljunggen (född i Karlstad 1887 och död i Uppsala 1978), var under sitt liv, i likhet med Gustaf Schröder, bland annat skogsman och virkesköpare i Värmland med ett genuint intresse för jakt, natur och skogsfinsk kultur. Liksom Schröder började han verka som författare förhållandevis sent, han var vid debuten över femtio år. Debutboken är skogsfinnromanen *Lång-Kristoffer* (1939).

Romanen har en historisk kärna bestående av, som Dag Nordmark (2020, s. 266) uttrycker det, ”några inte helt lättolkade fakta om en viss Kristoffer Jönsson som bar det finska släktnamnet Honkainen (några källor anger Havuinen)” vilken vid 1600-talets början slog sig ned vid Västra Sundsjön i Värmland.

I romanens inledning möter vi denne person, Kristoffer Jönsson Havuinen, benämnd Lång-Kristoffer 1636. Han är från Rautasalmi i Finland. Han är lång, stor och mycket stark. Bland mycket annat är han en hejare till björnjägare. I en fura kallad ”björntallen” har han spikat upp sjuttiofyra björnskallar av vilka han själv ensam tagit mer än sextio.

Han har vid romanens början, år 1636, varit bosatt vid Sundsjön i Ekshärads socken i Värmland i fjorton år tillsammans med hustrun Staffa. Genom hårt arbete har paret efter hand lyckats skaffa sig ett ”gott och varmt pörte” samt ett fjös och ”sju kor och elva får, ett gethus med tre getter, bastu, ria och behövliga lador”. (Strand, 1939, s. 10). Kristoffer och Staffa har fyra söner och fem döttrar. Staffa har en syster i trakten, Dordi, vilken är gift med Mats Henriksson.

Dordi är förment trollkunnig och skapar därigenom oro i bygden. En dag tas hon till fånga av de svenska myndigheterna. Hon fångslas i Mora och döms att brännas på bål som häxa. Lång-Kristoffer och Dordis make Mats Henriksson tillsammans lyckas dock på ett mirakulöst sätt (genom att släppa in en getingsvärm i fångvaktarnas bostad och därigenom tvinga fångvaktarna på flykten) rädda Dordi ut ur fångslet och föra henne oskadad hem igen.

Lång-Kristoffer med familj sköter sitt svedjeland. Dessutom levererar Kristoffer, för försörjningens skull, träkol, gruvvirke och gruvved till i trakten nyanlagda bruk. Bruken behöver malm till sina osmundugnar. Kristoffer plockar därför upp myrsmalm ur Sundsjön för rostning och smältning och försäljning till bruken. Den metod Lång-Kristoffer använder för rostning av den upptagna myrsmalmen beskrivs detaljerat:

Malmstyckena var i storlek från små hagel upp emot en knytnäve. Innan han kunde sälja malmen till gruvorna måste den först sköljas ren från lera och slam och så rostatas. Hur det gick till fick han lära sig av Råmsfinnarna.

På en torr plats nära fyndorten lade man två grova stockar på sju stegs längd bredvid varandra men på fem stegs avstånd. På dessa placerades korsvis två lager lika långa och grova stockar. Ovanpå detta breddes därefter ett armstjockt myrsmalmslager, med ett hål i mitten för rökens skull. Under stocklagret instoppades finkluven torrfuru, som tändes på. Sedan elden brunnit så hårt att glödande kol bildats, slog man med en klubba på stockändarna, så att en del av den torkade malmen föll ned bland bränderna, och rörde om i dessa. Därefter klubbade man på igen och fick ned mera malm bland de glödande kolen ända tills all malm blivit rostad. (Strand, 1939, s. 12)

Harmoni och fred råder inte mellan skogsfinnarna och det omgivande svenska samhället. Lång-Kristoffer, och även andra finnar, gör ständigt motstånd mot den svenska överheten som med sina lagar begränsar skogsfinnarnas möjligheter till svedjande och jakt. Om Lång-Kristoffer och hans söner heter det:

De har brutit bygd runt torpet och anlagt svedjor i trakten, fastän riksdagen år 1638 förbjudit allt svedjande. Kristoffer hade visserligen hört talas om att det fanns en lag, men vad den innehöll, brydde han sig inte om. Med svedjorna menade han, att han markerade sitt område, sin skog, och ju mer spridda de låg, desto bättre kunde han hävda sin rätt.

Lagen!

Han brydde sig inte om lagen, annat än när det var nödvändigt, när folk såg honom eller det kunde bli obehag på annat sätt. Annars hade han gjort sina egna lagar liksom många andra finnar med honom. Det var till exempel förbjudet att skjuta älg mellan Fastan och Olofsmäss. Att alla skinn av vilddjur var förbehållna konungen var det

inte många finnar som brydde sig om. Älgarna tog man bäst på vårens skarsnö och av deras hud gjorde man sig kläder. (Strnad, 1939, s. 62 f.)

Lång-Kristoffer ligger i strid inte bara med svenskar utan också med enstaka skogsfinnar. Lång-Kristoffers värsta fiende bland finnarna är den ondskefulle strykarfinnen Stor-Jakob Pedersen. Han är inte lika lång som Kristoffer men nästan lika grov. Vid ett tillfälle hamnar de båda i slagsmål och Lång-Kristoffer märker Stor-Jakob i pannan med sin kniv. Genom romanhandlingen smider Stor-Jakob ständigt hämndtankar mot, och genomför diverse ränker mot, Lång-Kristoffer. Mot romanens slut lyckas Stor-Jakob tända eld på Lång-Kristoffers gård så att denna helt brinner upp. Lång-Kristoffer själv omkommer i lågorna. Stor-Jakob, som allmänt uppfattas ”som den störste missdådare som funnits i orten” (Strand, 1939, s. 267), döms i den närbelägna huvudorten Råda till halshuggning och stegling.

Lång-Kristoffer begravs under högtidliga former av hustru och barn på en särskild begravningsö:

Omkring en mil norr om Sundsjön fanns en tämligen stor sjö. I den låg en ö, där traktens finnar brukade begrava sina döda. Det var långt till Råda och finnarna hade som vanligt sitt för sig. Det var ett främmande folk, illa sedda av de svenska bönderna, som betraktade dem som en lägre ras. Finnarna höll sig därför för sig själva även i döden, och här i östra delen av Ekshärads socken hade de begynt begrava sina döda på den lilla vackra ön i den stora sjön.

Nu skulle sundsjöfinnarnas huvudman bäras dit ut till Dödens ö för att finna den ro, som livet inte förunnat honom. (Strand, 1939, s. 268)

Allmänt kan om romanen *Lång-Kristoffer* sägas att, vilket Dag Nordmark (2020, s. 266) påpekat, Gustaf Schröders ande starkt vilar över boken. Liksom hos Schröder är berättarrösten i *Lång-Kristoffer*, på ett ålderdomligt sätt som leder tankarna bakåt till 1800-talets roman, påträngande och tydligt hörbar. Vidare liksom Schröder lägger Strand mindre betydelse vid analysen av huvudpersonernas inre, vid deras själsliv, och i stället mer vikt vid de yttre detaljerna (som till exempel den ingående beskrivningen av Lång-Kristoffers metod att rosta myrmalm). Liksom Schröders romaner om skogsfinnarna och liksom Fredrik Perssons *Modalsprästen* pekar *Lång-Kristoffer* i viktiga stycken mer i riktning ”finnskogslitteratur”, i Syversens (2014) bemärkelse, alltså i riktning melodrama, och mindre mot genren historisk roman i konstilliterär mening. Detta på grund av den skarpa skillnaden i romanen mellan det entydigt storartade och goda (*Lång-Kristoffer*) och det lika entydigt småskurna och onda (*Stor-Jakob*).

Jol Strands *Jussinaho: finnbyn*

Jol Strand skrev ytterligare en roman om skogsfinnarna med skogsfinnar som huvudpersoner. Denna berättelse, *Jussinaho: finnbyn* (1948), har uppfattats som Jol Strands bästa litterära verk.

Handlingen börjar år 1655. En varg i den karga värmländska skogsbygden nära norska gränsen upptäcker till sin förtvivlan att människor har dödat hennes ungar. Vargen ger sig i väg för att hämnas. Hon kommer till skogsfinnebyn Jussinaho samtidigt som denna utsätts för ett överfall från Norge av ett rövarband bestående av förrymt krigsfolk av dansk och norsk härstamning. Rövarna bränner ned byn. I villervallan under anfallet biter den hämndlystna vargen svårt en liten pojke i nacken. Pojkens namn är Uti och hans föräldrar det unga paret Pål och Nolla. Människor rusar till och vargen försvinner. Uti har fallit samman och synes död. Hans mor Nolla försöker ta upp honom men hon förs bort av andra bybor för att inte bli skadad av angripande rövare. Något senare stöter rövarnas ledare av en tillfällighet på Uti och noterar att han har fyra bitmärken till synes från varg i nacken men att han fortfarande lever. Av någon anledning bestämmer sig rövarledaren för att rädda pojkens liv:

Ledaren för rövarna stod med ett blödande barn i sin famn. Han såg ut över sveden belyst av skenet från de brinnande husen. Men hans ögon syntes vara riktade på någonting längre bort, något som ingen annan än han själv

kunde se. Var det ett minne? Var det en skuld han tyckte sig ha och som han ville betala eller var det något helt annat, som gjorde att han svepte sin rock om pojken, lyfte upp honom och bar honom med sig. (Strand, 1948, s. 17 f.)

Mer än ett årtionde förflyter och under denna tid återuppbyggs Jussinaho. Fattigdom och svält präglar dock trakten. Rädsla för nya anfall från Norge föreligger också ständigt. Dessutom är de svenska bönderna fientligt inställda mot skogsfinnarna och mot folket i Jussinaho: ”Bönderna betraktade finnarna som folk av lägre ras. Man ansåg dem inte jämbördiga och beblandade sig inte med dem, ty varg parar sig inte med räv.” (Strand, 1948, s. 21)

Äldsten – eller ”vanha mies” – i Jussinaho är Jussi som bor i ett pörte tillsammans med dottern Kaisa. Ytterligare en framträdande person i boken är den tidigare nämnda Nolla. Hennes make Pål dog under det ovan beskrivna rövaranfallet vilket, i kombination med att Nolla då förlorade också sin son Uti, fått till följd att Nolla förändrats till karaktären. Tidigare var hon en gladlynt och utåtriktad människa. Nu däremot är hon allvarlig och inbunden och anses dessutom farligt trollkunnig. Vidare spår hon alltid ofärd: ”Jussinaho skulle utplånas igen, sa hon, fiender skulle åter bränna alla hus.” (Strand, 1948, s. 25).

Ännu en central gestalt i romanen är Jossi, en lösfinne eller ”löskefinne” som visserligen har en liten koja nära bruket Uddeholm men annars ingen fast bostad. Han tar tillfälligt in var det passar sig och lever på jakt och fiske. Stundom besöker han Jussinaho. Han har här blivit särskilt förtjust i Kaisa. Bland svenskarna i trakten kallas han ”Björn-Johan”. Särskilt illa omtyckt är han av brukspatronen Carlström på Uddeholm. En vinterdag beger sig Jossi likväl till Uddeholm för att byta till sig mjöl mot frusen skogsfågel. Han har rakat av sitt skägg så att ingen ska igenkänna honom. Efter att ha bytt bort sin fågel mot några skäppor råg beger han sig bort från Uddeholm till Råda kyrka för att där övervara gudstjänsten. Efter gudstjänsten ska en annan ”löskefinne”, en gammal man vid namn Hindrik Mullikka, löpa gatlopp. Detta straff har utmätts därför att Hindrik, vilket är förbjudet, har dragit omkring i Råda och tigt till sitt uppehälle. Dessutom har man allmänt intet medlidande med ”löskefinnar” eller ”strykfinnar”. De ska, heter det, ”jagas ur landet eller slängas in bland knektarna” (Strand, 1948, s. 75).

Kyrkoherden Piscator ber Hindrik att ta sitt straff ”som en man och inte uppehålla menigheten i onödan” (Strand, 1948, s. 75). Och brukspatron Carlström, som också är närvarande, sänder fram en av sina drängar för att slå till Hindrik så att han äntligen börjar sitt gatlopp. Då träder en yngling fram som ingen igenkänner, men som i själva verket är Jossi, och leder bort gamle Hindrik för att själv ta hans plats i gatloppet. Jossi är så snabb i vändningarna att han lyckas undgå att bli hårt slagen under gatloppet. Efter detsamma försvinner han i väg i samma riktning som Hindrik. Brukspatronen och menigheten undrar vem denne märklige man var. Jossi tar hand om Hindrik. Denne får bo i Jossis koja fram till vårkanten när det blir lättare att färdas.

Något senare, när Jossi är ute på jakt i skogen, finner han en man skadad av vargar. Han förbinder mannens sår och ger honom mat och räddar honom därmed till livet. Mannen är brukspatron Carlström som kommit vilse i skogen. Carlström frågar Jossi vem han är och Jossi avslöjar sin identitet samt meddelar också att det var han som sprang gatloppet vid Råda kyrka. Carlström blir upprörd och säger ilsket: ”Det är du som uppviglar folket mot mig!” (Strand, 1948, s. 89). Jossi förnekar detta och menar vidare att han nu, när han räddat Carlström till livet, borde få en belöning, en säck spannmål. Carlström säger då att Jossi verkligen ska få en belöning – men bara om han kan leverera en levande och bunden björn som Carlström ska kunna förevisa på Uddeholm för sina vänner.

Jossi antar utmaningen. Under sitt sökande efter en björn får han höra att alla finntorp väst på skogarna har brunnit. Skogselden har svett all mark. Folket har flyttat, de flesta söderut. Några sägs ha sökt sig norrut för att finna nytt land. Andra uppges ha börjat den stora vandringen tillbaka runt Bottenhavet till Karelen i Finland. Det hade varit svårt för dem i de svenska skogarna.

Jossi känner sig bedrövad. Han undrar om Kaisa finns kvar i Jussinaho eller om hon också har utvandrat. Han känner ett starkt begär att gå till Jussinaho för att söka efter henne, men först måste han skaffa fram den utlovade levande björnen till brukspatron Carlström.

Han lyckas också verkligen fånga en björn, binda den och stoppa ned den i en säck och släpa den till Uddeholm där ett stort gästbud just pågår. När Jossi kommer in i festsalen med sitt byte blir alla förskräckta. Brukspatron Carlström kräver att björnen omedelbart ska skjutas. Jossi hamnar i strid med björnen och lyckas döda den genom att knäcka dess nacke. Jossi ger sig i väg från Uddeholm efter att ha fått lite mat i en påse av fru Carlström som, jämfört med sin make, har ett mjukare sinnelag. Carlström har dock erbjudit Jossi att komma tillbaka följande dag för diskussion om eventuell belöning.

När Jossi ger sig i väg från Uddeholm stöter han samman med Nolla från Jussinaho. Jossi blir glad för nu kan han få nyheter från byn. Nolla berättar att halva byn har brunnit ned, att byäldsten Jussi är gammal och sjuk men att Kaisa finns kvar där och att hon väntar på Jossi.

Vid Jossis återkomst till Uddeholm följande dag, där brukspatronens gäster fortfarande är kvar, får han av Carlström ett märkligt erbjudande:

-Du får en ko, om du springer fortare till Råda än jag kör mina hästar, föreslog brukspatronen till allas förnöjelse.

Jossi tvekade. Nog ansågs han löpa lätt, men att löpa fortare än Carlströms vilda hästar gick nog inte. Sa han nej, fick han ingen ko och en ko ville han ha med sig till Kaisa. Sa han ja fick han ingen ko, om han löpte långsammare än hästarna. Han visste inte hur han skulle göra, men så kom han ihåg att Kaisa en gång klagat på att Jussinaho inte hade någon kvarn. Vid Malita kvarn maldes förr all spannmål, som tröskades för Uve bolby. Carlström hade också malt där, ända till dess han lät sitt vattenhjul i Stjern dra en ny kvarn där. Malita kvarn var nu reserv för Uddeholm och där maldes bara av befolkningen runt om. Brukspatronen hade inte stort bruk av den. – Skulle han våga? Han visste med sig att han var en god löpare.

-Ingen kan löpa fortare än herr brukspatronens hästar, sa han i underdånig ton. Jag kan inte vinna på dem. Jag förlorar en ko och blir fördärvad i min kropp.

-Låt honom få sin ko, bad fru Carlström, han har ju ditt löfte förut.

-Han har förverkat mitt löfte, svarade Carlström kort.

-Skulle herr brukspatronen vilja ge mig Malita kvarn om jag vinner. Kon blir herr brukspatronens om jag förlorar, annars min.

Det blev jubel. Ett tärningskast, en ko. Djärvt spel tyckte gästerna om. Carlström tyckte också om spel... Nu blev han entusiastisk! (Strand, 1948, s. 176 f.)

Jossi begär betänketid. Innan han antar vadet vill han ånyo tala med Nolla. Han tror att hon, genom sin trollkunnighet, kanske ska kunna stämma Carlströms hästars vilda framfart. Han uppsöker Nolla och hon ger honom ett råd. Anta vadet, säger hon, men vänd dig aldrig om under kapplöpningen.

Loppet genomförs och Jossi vänder sig inte om. Han vinner kapplöpningen och Carlström tvingas ge Jossi Malita kvarn. Carlström känner sig ändå som segrare eftersom han äger det vatten som finns vid kvarnen och han förbjuder Jossi att använda detta vatten. Kvarnen blir alltså, som Carlström ser saken, oanvändbar. Men Jossi känner sig smått nöjd ändå. Han planerar nämligen att flytta kvarnen till en bäck i Jussinaho så att den där blir fullt användbar. Han tänker lämna sitt liv som lösfinne och bosätta sig för gott i Jussinaho tillsammans med Kaisa.

Nolla i Jussinaho ser nu något ljusare än tidigare på framtiden. Hon är fortfarande rädd för att byn ska dö ut – men det finns, som hon visionärt har sett det, en möjlighet att en främling ska dyka upp och bli byns räddning. Hon säger också att hon ibland har trott att Jossi är denna frälsare.

I närheten av Jussinaho har en varg gått ned sig i en älggrop. Jossi kommer fram till gropan och känner igen vargen. Det är en alldeles speciell vit varg som Jossi tidigare, under sina jaktfärder, mött i skogen och som han fattat tycke för. Jossi vill inte att vargen ska dö så han går ned i älggropen för att rädda upp vargen. Så sker också och det märkliga, som de kringstående ser det, är att Jossi tycks ha ett kamratligt förhållande till vargen: ”Vargen gick

alldeles intill honom. Jossis hand vilade på hans huvud. Man såg att Jossi talade med honom och att vargen tittade upp i hans ansikte, där de gick söderut efter åsen utan att vända sig om. Det såg besynnerligt ut. Man tittade på varandra. Slikt hade inte hänt förut.” (Strand, 1948, s. 193).

Ytterligare en märklig händelse inträffar. En person vid namn Petter i Jussinaho upptäcker under ett bastubad att Jossi har ett väldigt ärr från nacken och ned mot ryggen. Petter anmärker:

-Det var ett styggt märke du har, sa han.

-Jag minns det inte själv, men det har sagts mej att en varg huggit mej över nacken när jag var mycket liten, svarade Jossi.

Nolla hade öppnat dörren. Hon hörde Jossis ord. Hon rusade fram mot honom.

-Låt mej se! skrek hon. Kom med ut!

Det blev uppståndelse. Alla följde med ut i det fria.

-*Du är min son Uti!* skrek Nolla till. Jag känner igen varghugget. (Strand, 1948, s. 197).

Modern Nolla och sonen Uti har återfunnit varandra. Uti känner stor lycka. Han utropar:

-Jag har ett hem! Jag har en mor! Jag vet var jag är född!

-Jag visste att du hörde till oss, Uti, sa Jussi. Det har jag känt. Nu kan jag dö nöjd. (Strand, 1948, s. 197).

Jussi deklarerar nu att Uti ska bli hans efterträdare, byns nya ”vanha mies”. I Jussinaho känner man, för första gången på mycket länge, förhoppningar om en bättre framtid. Med dessa förhoppningar slutar romanen.

Allmänt kan om *Jussinaho: finnbyn* sägas att boken är en tämligen enkel konstruktion, särskilt vad gäller människoskildringen. Entydigt goda individer (till exempel Jossi/Uti) kontrasteras mot lika entydigt onda människor (till exempel brukspatron Carlström). Vidare är, liksom i Strands *Lång-Kristoffer*, förbindelserna bakåt till Gustaf Schröder tydliga. På samma sätt som hos Schröder gestaltas skogsfinnarna i *Jussinaho: finnbyn* som ett ofördärvat naturfolk, ständigt ute på jaktäventyr och med nära relation till djuren (Jossi/Uti och hans förhållande till den vita vargen) jämfört med kulturfolket svenskarna som inte lika skickligt som skogsfinnarna behärskar naturen och mötet med djuren (brukspatron Carlström). Men en nyansskillnad finns här. Schröder är alltid obrottsligt lojal med den svenska överheten. Det är däremot inte Strand. Han slår nedifrån och uppåt genom att gestalta de fattiga underklassmänniskorna (skogsfinnarna) som hjältar och representanterna för den svenska överheten (brukspatron Carlström och kyrkoherde Piscator) som skurkar.

Samma struktur föreligger i Fredrik Perssons *Modalsprästen*. Här kämpar den gode skogsfinnen Erkkko Antinen nedifrån mot den onda överheten, företrädd av främst svensken Israel Serenius. I ytterligare ett hänseende finns en stark beröringspunkt mellan Strands och Perssons romaner. Båda dessa författare arbetar på ett – i Syversens (2014) bemärkelse – ”finnskogslitterärt” sätt med schablonföreställningar om det skogsfinska folket vilket gör människorna till mer typer än individer. Exempel är den, hos både Persson och Strand utnyttjade, klichéföreställningen om att de skogsfinska kvinnorna (Kaisu i *Modalsprästen* och Nolla i *Jussinaho: finnbyn* samt vidare Dordi i *Lång-Kristoffer*), är försedda med magisk förmåga, med en hednisk trollkunnighet, som blir ett vapen i kampen mot den kristna och förment rationella svenska överheten.

Helmer Linderholms Svedjefolket

Helmer Linderholm föddes i Onsala i Halland 1913 och dog i Bångbro i Bergslagen 1982. Linderholms far och farfar var bagare och Helmer utbildade sig också i detta yrke samt övertog så småningom faderns bagerirörelse i Bångbro. På lediga stunder påbörjade han sitt författarskap och blev vid 1960-talets början författare på heltid. Han är känd för sina populära berättelser om nordamerikanska indianer, om bergsmän i Bergslagen men också om

skogsfinnar. I två av hans romaner, *Svedjefolket* (1951) och *Berget och lågorna* (1952), är huvudpersonerna skogsfinnar. De två romanerna berörs nedan.

Vad först gäller *Svedjefolket* är inledningen här presenterad i en avsiktligt fragmentarisk form men läsaren förstår strax att handlingen inträffar i Finland vid tiden för Klubbekriget under 1590-talet. Syftet med den fragmentariska formen synes vara att frammana känslan av att förvirring och oro råder i samhället.

Förvirringen och oron är orsakad främst av den starka konflikten mellan ståthållaren i Finland, den Sigismund-trogne Klas Fleming och hertig Karl. Denne uppmuntrar svältande bönder att göra uppror mot Fleming och erbjuder dem dessutom möjligheten att emigrera till Sverige och där få arbete, först som drängar i svenska gruvor och därefter som nybyggare i svenska skogar.

Bönderna i Finland känner sig hotade, inte bara av Fleming utan också av ryssar eller "tatarer" som anfaller och föröder deras byar. I romanen skildras mycket grova våldshandlingar orsakade dels av dessa "tatar"-anstormningar och dels av Klubbekriget.

Till de grymma våldshandlingarna hör grova våldtäkter på kvinnor. En av de våldtagna kvinnorna heter Sirkki Lemoinen. Hon får som följd av de övergrepp hon utsätts för sitt liv helt förstört och dör tidigt i romanen. Det sker efter att hon tillsammans med andra kvinnor, bland dem en gammal "runosjungande" gumma, deltagit i magiska "mieskuvia"-ritualer fientligt riktade mot Klas Fleming. På grund av detta blir Sirkki, den gamla "runokvinnan" och ytterligare några kvinnor tillfångatagna av Flemings män. De förs, omgivna av ridande vaktsoficer, till Tavastehus för att där dömas, antagligen till döden. Under fängstransporten iakttas den av en tidigare pojkvän till Sirkki vid namn Paavo Kempainen. Denne befinner sig, försedd med ett armborst, på ett hustak. Härifrån, blickande ned på Sirkki och siktande mot henne med sitt armborst, barmärtighetsdödar han Sirkki med en välriktad pil:

Han såg gestalten hejdas i sin hopplösa, hopsjunkna gång, räta sig och huvudet restes bakåt. För honom såg det ut som hennes blick riktats mot honom. Han tyckte sig se ett vilt plötsligt uttryck av smärta och befrielse lysa till i hennes drag, i ljuset från en fackla som höjdes för att bäraren skulle kunna se vad som stod på. Sedan sjönk hon samman framstupa, och då svek sansen också honom. Han hasade baklänges ner från taket och låg länge stilla i snön.

Ryttarna stannade häpna. Hon låg orörlig. De lyfte upp henne. Hennes huvud hängde ledlöst tungt. De släppte henne. Den korta skäktan hade gått djupt in i hennes kropp och syntes inte, blodet hade ännu inte trängt genom kläderna... Hon var bara helt enkelt oförklarligt död.

"Satan har hämtat henne", viskade någon. Truppen drog sig rysande samman från det som kunde lura utanför facklornas ljuskrets. Den gamla runokvinnan [...] fattade ögonblicket, drog sig omärkt bakåt mellan ett par hästar och försvann om en knut utan att saknas. Ty i den stunden började snön färgas röd under Sirkki Lemoinens kropp och den grävassa spetsen stickande fram ur hennes rygg förklarade plötsligt allt.

Väckt av den kalla snön i sitt ansikte hade Paavo Kempainen då kommit på sina skidor och stuckit sig undan i skogen. Ryttarna larmade efter den försvunna trollkvinna men måste samla sig och fortsätta. (Linderholm, 1951, s. 121 f.)

En annan av de grova våldshandlingarna tidigt i romanen är dödandet av en präst vid namn Mikko som stått på de upproriska böndernas sida. Klas Fleming personligen, i romanen nedsättande kallad "Klas Sotnäsa", är den som fattar beslutet om Mikkos avrättning.

En tredje särskilt grov och grym våldshandling i bokens början är dränkandet av en stor grupp tillfångatagna finnar i ett upphugget hål på en isbelagd sjö. En av dem som dränks heter Verduinen. Hans son Eero, som också finns med bland dem som ska dödas, släpps dock fri på grund av sin låga ålder; han är bara tolv år. Den ryttmästare som ansvarar för dödandet sitter till häst:

Ryttmästaren satt till häst. Han kände sitt inre fyllt av kall triumf, som spände ut hans bröstorg. Nu skulle här kvitteras. När han såg ner på raden av förstenade själlöst skräckfulla ansikten var de inte människor för honom, bara en rad hinderliga ting som han skulle befria sig från.

"Skjut väl in dem under iskanten", manade han, "så tar strömmen bort dem vartefter."

Knektarna nickade god mening. Redan hade en tvingats fram. Han ryggade med ögonen stelt i den grågröna stilla ytan där grönvita isbitar låg och flöt. Med dova läten pressades väder och träck ur honom. Knektarna stötte honom i ryggen och vakens yta störtade upp mot honom, tog ett isande, förlamande grepp om hela hans jag...

Knektar sköt honom vidare in under isen med sina hillebarder och redan störtades nästa man i vattnet... Det var som att skölja tvätt... Bylte efter bylte i karet... bylte efter bylte... mannabefolkningen i hela byalag...

Tysta och apatiska väntade de på sin tur... Det fanns inte längre en tanke att undslippa, bara en rad ryggar skyddade dem tills det blev deras tur...

Eero Verduinen grät, ett barnsligt, jämrigt tjutande. Männen stordes i sin dödsbidan och darrade. Gubben Verduinen tog ett par hasande steg fram så han kom att stå före pojken. Eero ålade sig tjutande undan men motades tillbaka av stickande hillebardspetsar. Ryttnästarn vredgades.

”Stick den hundsfotten!” skrek han.

Ett par spetsar måttades åt honom, men i dödsskräck lyckades han åla sig mellan dem. Ryttnästarn kände stanken av uttömningar från honom och såg att han var bara pojken.

”Låt en löpa”, muttrade han. ”Det är ju bara en nerskiten barnunge.”

Han fick kråla undan, fortfarande tjutande av skräck. Fadern vände sin blick mot honom där han rörde sig i raden. En dallrande tanke inom honom sade: Jag lämnar ändå en son efter mig... han får leva vidare. Kanske han mognar till och blir en besutten man i byalaget.

Det blev inte tid till några mer tankar. Det kokade i vaken, spjuten hann inte mota hän alla som ännu kämpade, klängande på varann... raden vid kanten blev allt kortare. Till slut fanns bara en från vettet skrämmd pojkestackare kvar som barmhärtigast tillåtits slippa undan. (Linderholm, 1951, s. 88 f.)

Eländet i Finland under och efter Klubbekriget får till slut romanens huvudpersoner att bestämma sig för migration till Sverige. Till utvandrarerna hör Paavo Kempainen, hans hustru Annikki samt vidare Eero Verduinen och hans äldre bror Heikki. De hamnar alla i en trakt i Bergslagen där både stora skogar och gruvor finns.

Deras önskan är att genast komma i gång med att svedja och bygga egna gårdar men gruvherren i trakten bestämmer att de först ska tjäna i några år som gruvdrängar. När de tjänat färdigt blir de ändå inte helt fria. De kan visserligen börja svedja och bygga gårdar men är även fortsättningsvis förpliktade att göra dagsverken åt traktens bruksherrar.

På grund av detta funderar de på att bege sig längre norrut, till skogstrakter där de kan helt få rå sig själva men inser att det är för sent. Det sitter redan finnar i alla skogar och dessa, säger Eero Verdunien, ”ser inte gärna att det kommer nya till och trängs med dem” (Linderholm, 1951, s. 129).

Paavo har vid sin gård, kallad Ormtjärn, en ”husman” eller dräng som heter Lauri. En dag försvinner Lauri. Han återkommer dock efter en tid – men med ett järn runt halsen. Lauri berättar att han hade tänkt komma tillbaka tidigare men kvarhållits av den grymme och hårde gruvherren Risto eller Kristoffer Andersson som tvingat Lauri till fyra veckors dagsverken. Lauri hade först vägrat utföra dessa men då fått järnet runt halsen. Nu har dock Lauri lyckats rymma.

En tid senare ankommer till Paavo Kempainen några svenska myndighetspersoner, fjärdingsmannen och sockenskrivaren. Den senare, vilken benämner Paavo ”Kämpe-Påvel”, säger:

”Du ska med ner till gruvan, Kämpe-Påvel. Du har dagsverken att göra. Och så ska du stå till svars för din husmans rymning och för att du hjälpt honom av med fångslet som vi på bergslagets vägnar satt på honom.” (Linderholm, 1951, s. 144 f.)

Paavo säger nej till denna begäran från sockenskrivaren med argumentet att denne själv tidigare givit Paavo sex års full frihet vid Ormtjärn. Sockenskrivaren framhåller dock att det krav han nu har på att Paavo ska tjänstgöra vid gruvan kommer från högre ort, ”från bergslagets befallningshavande, Kristoffer Andersson själv” (Linderholm, 1951, s. 145).

Paavo tvingas till gruvan där han lyder under Kristoffer Andersson. På grund av trots mot överheten får han snart ett järn kring halsen. Samtidigt har ett fel uppstått i gruvans pumpverk så att grundvatten stiger uppåt på ett oroväckande sätt. En främling dyker plötsligt upp och

lyckas oväntat få i gång pumpverket igen. Främlingens identitet avslöjas snart. Han är, visar det sig, Kristoffer Anderssons företrädare som bergmästare och heter Mikael Hindersson.

Denne Mikael Hindersson blev några år tidigare avsatt från sin tjänst som bergmästare och försvann, enligt ryktet, till ett häkte i Stockholm. Men nu är han plötsligt rehabiliterad och därför, till Kristoffers Anderssons stora förfäran, tillbaka igen.

Mikael Hindersson anklagar Kristoffer Andersson för att grovt ha misskött sin tjänst som bergmästare genom att orättfärdigt ha skott sig på underlydande. Som en följd av anklagelserna mjukas Kristoffer Andersson upp och friger Paavo. Vid det rättsförfarande som strax vidtar döms Kristoffer Andersson ”att ge full ersättning för allt han med orätt uppburit och sades från alla sina befattningar och ämbeten”. (Linderholm, 1951, s. 185).

Paavo kan nu äntligen känna sig helt fri och återgå till sitt att svedja och bygga sin gård. Han bygger på stort och lyckas att, förutom Lauri, skaffa sig ytterligare två husmän som går honom tillhanda. Men snart är myndighetspersoner på honom igen. En dag dyker fjärdingsman och sockenskrivaren upp och undrar varför Paavo har så många medhjälpare hos sig. Paavo svarar att medhjälparna bara är ”städjekarlar” som han tagit till sig för att klara skörden. Myndighetspersonerna misstänker dock att dessa ”städjekarlar” egentligen är rymlingar från krigstjänst eller folk från Finland som rymt från utskylder och att de därför ska bort från Paavos gård. Paavo känner förtvivlan: ”Ständigt kommer de därnerifrån med något nytt krav. Avvände man ett kom det snart två nya. Hade han nu slutligen kämpat sig till bärgning och fått sin egendom säkrad skulle han åter ha dem över sig.” (Linderholm, 1951, s. 200)

Paavo tilltalar nu sina ”städjekarlar”, men han gör det på ren finska så att fjärdingsmannen och sockenskrivaren inte ska förstå vad han säger, och uppmanar ”städjekarlarna” att genast fly sin väg. Så sker också och ”städjekarlarna” undkommer verkligen myndighetspersonerna. Dessa hotar genast Paavo med böter som straff för hans tilltag.

Det jäser bland skogsfinnarna i trakten. Bitterhet och förtvivlan gentemot den svenska överheten har samlat sig sedan länge. Paavo hör till dem som särskilt högljutt och vida omkring spottar ut sitt hat mot övermakten. Samtidigt söker sig allt fler rymlingar från krigstjänst till skogsbygdens trygghet och till finnhemmanen för att där fungera som arbetskraft.

Vid ett tillfälle inträffar ett allvarligt handgemäng mellan en grupp skogsfinnar, bland dem Paavo, och några svenska soldater under ledning av majoren Karl Mårtensson. Denne och hans mannar är utkommenderade för att värva soldater till den svenska armén och för att leta efter rymlingar från krigstjänst. Vid sammanstötningen mellan skogsfinnarna och den svenska truppen skadas majoren och flera av hans soldater.

Flera av de i handgemänget inblandade skogsfinnarna, bland dem Paavo, tillfångatas och förs till centralorten i trakten för att dömas av landshövdingen. Denne dömer dem alla till döden. Kort tid före sin avrättning tänker Paavo, försonad med sitt öde, tillbaka på de finnar som under Klubbekriget i Finland dödades på ett, jämfört med hans egen förestående avrättning, än mer grymt sätt genom att dränkas i en vak: ”Varför skulle hans öde bli bättre än alla de andra som dränktes därborta? Detta var dock värdigare. Han slöt sina ögon och kände att han sökt göra sitt bästa.” (Linderholm, 1951, s. 241)

Helmer Linderholms *Berget och lågorna*

Berget och lågorna är en direkt fortsättning på den föregående boken *Svedjefolket*. Huvudpersonen är Pikku Paavo Verduinen, i romanens början bara ett litet barn och son till Heikki Verduinen. Hans farbror är Eero Verduinen – den Eero som i tolvårsåldern bevittnade hur hans far och andra finnar dränktes i en vak av svenskar under Klubbekriget i Finland men som själv kom undan med livet i behåll.

Eeros sinnelag är vanligtvis lugnt och fredligt men stundom kan han, på grund av de traumatiska upplevelserna i ungdomen under Klubbekriget, få en vildsint och farlig uppsyn. Pikku Paavos mormor karakteriserar Eero:

”När Eero blir vetlös kan inget stå mot honom. Bara att höra svenska språket kan göra honom från vettet... Och sådan har han varit sen han var tolv år. När far hans och Heikki och många andra drog ut i klubbekriget fick Klas Sotnäsa dem fast och lät dränka allesammans i en vak. Motade i dem en efter en med eggjar och spetsar. Eero var med och såg fadern och alla de andra kastas i, men när det vart hans tur var de trötta och lät honom löpa för han var så liten. Numer är han fridsam till sinnes för det mesta, men blir han hotad ... Ja, detta kan kosta oss alla livet.” (Linderholm, 1952, s. 12)

Pikko Paavo, eller Lill-Paavo, växer upp tillsammans med fadern, farbrodern, modern och mormodern samt två syskon, en syster och den äldre brodern Jaako. Efter hand, när han får en mer vidgad syn på världen, upptäcker han att stora förändringar är på gång i den landsdel, alltså Bergslagen, där familjen Verduinen bor. Stora kopparfyndigheter har gjorts och gruvnäringen expanderar snabbt. Många skogsfinnar anpassar sig till de nya industriella förhållandena och skaffar sig gruvandelar. En dag får familjen Verduinen besök av två malmletare, Harald Olofsson och Jakob Urbansson. Den senare säger till Lill-Paavos far Heikki vilken han benämner Hendrick Verren:

”Så sant jag heter Jakob Urbansson och letat malm i tjugu år finns det inte rikare kopparstreck i Falu! Rena röda kopparn i dagen ... på ett halvt tunnland när. [...]. Det säger jag dej Hendrick Verren, att vill du bli rika karlen och äta fläsk på tennfat som en herreman så slå dej ihop med dina fränder här i skogarna, sök förlag hos Konglig Majestät, gå samman om en hytta och skaffa er andel i detta berget.” (Linderholm, 1952, s. 17)

Heikki känner ingen entusiasm inför detta nya. Men han gör heller inget stort motstånd. Han inser att det fria skogsliv han drömt om inte längre kan förverkligas och att de rakryggade skogsfinnska frihetskämpar som en gång funnits, sådana som Paavo Kempainen, är försvunna eller fallna i kampen mot övermakten. Heikki beslutar att göra ingenting alls – att bara stå stilla och titta på vid sidan om.

Konflikten mellan den frambrytande gruvindustrin och det traditionella svedjandet är en motsättning mellan svenskt och skogsfinskt. Denna spänning tar sig i romanen uttryck även på det andliga planet. Vid ett tillfälle förrättas en gudstjänst som förberedelse inför ett utskifte av gruvandelar i en stuga där församlingen är så stor att trängsel uppstår både innanför och utanför stugväggarna. Bland gudstjänstbesökarna finns Lill-Paavo. Han förnimmar konflikten mellan svenskt och skogsfinskt i religiöst hänseende:

Pojken kände bävan när psalmsången började tona ur stugan och skaran utanför tog upp den och sången ljöd ända uppifrån skogsbrynet. Här fanns den svenska trollkraften, starkare än i runokväden, här låg övermakt mer än i mormoderns besvärjelser. Alla stod stilla och allvarligt lyssnande till den röst som talade därifrån. Det var Guds röst han hörde. Den Gud som bodde i detta främmande folk. Inte den som fanns i hans eget släktes medvetande. Skogsgudarna, ett följe av ogripbara andeväsen som måste bindas med besvärjelser eller bevekas med offer inför varje handling av betydelse. Denna Gud var en levande röst, verklig, oförståelig och skräckinjagande nära. (Linderholm, 1952, s. 50)

Direkt efter gudstjänsten sker det aviserade utskiftet av gruvandelar. Alla skogsfinnar i trakten vågar dock inte, eller kan inte, lägga på sig kostnaderna för att bli gruvbrytare. Vissa av dem, och vissa lösfinnar, söker sig i stället till Heikki för att hos honom få arbete och bostad. En av de personer som anställs av Heikki är den unga flickan Kerttu som får tjänst som valljänta.

Paavo har nu uppnått pubertetsåldern. Han känner sig sexuellt dragen till Kerttu. Men det gör också Heikki som dessutom blir svartsjuk på sin son. När Heikki en dag ertappar Paavo och Kerttu tillsammans ger han sin son stryk. Därefter bestämmer han sig, i syfte att ensam få äga Kerttu, att sälja sin son som dräng till traktens nya stora gruvby.

Sagt och gjort. Heikki rider tillsammans med Paavo till gruvbyn. Heikki frågar bergsfogden om han är villig att ge ”städselpenning” för sonen. Bergsfogden svarar jakande och inskriver Paavo under namnet ”Påvel Hendricksson Finne” som ”gruvedräng” i den ”fjärde roten”.

Heikki får sina "städseldalrar" som ersättning för pojken och lämnar gruvbyn och Paavo ensam kvar där.

Heikki återvänder hem och till Kerttu. Hon blir efter en tid havande men flyr sin väg: "Så hade Kerttu också fått en liten som hon skulle stått kyrkplikt för, men istället hade hon försvunnit från trakten." (Linderholm, 1952, s. 98 f.).

Vad gäller Paavo sliter han en tid hårt i gruvan under ledning av Harald Olofsson som är bergmästare. Snart upptäcker emellertid prästen i gruvbyn att Paavo är bra på ord. Paavo kan sedan tidigare många runosånger men tar nu också, under prästens ledning, snabbt in nya kristna verser. Prästen och bergmästaren bestämmer att Paavo, på grund av hans språkbegåvning, ska flyttas ovan jord. Han får börja i ett stall med löfte om att senare bli "brevryttare" och kanske rentav så småningom få tjänst i bergmästarens skrivstuga. Paavo känner att hans liv lovar gott!

Paavo blir efter en tid verkligen bergmästarens "brevryttare". Flera av hans tidigare arbetskamrater i gruvan känner dock avundsjuka gentemot honom. De misstänker att Paavo, såsom skogsfinne, är trollkunnig och att det är just genom trollkonster han lyckats förvärva tjänst som "brevryttare". Paavo smickras av de tidigare arbetskamraternas misstankar om denna trollkunnighet. "Han hade", heter det, "så smått börjat tro att han ägde *kunskapen*, förmågan att ana fördolda ting." (Linderholm, 1952, s. 105).

Snart är det i gruvbyn allmänt känt att Paavo äger magisk förmåga. Särskilt energiskt sprids ryktet att Paavo genom sina trollkonster förgör folk genom byns krögare Mickel. Till slut åtalas Paavo misstänkt för att idka farligt trolleri. Han döms av gruvrätten under ledning av bergmästaren Harald Olofsson att "vid nästkommande böndag löpa fyra gatlopp" (Linderholm 1952, s. 136).

Efter gatloppet ligger Paavo sjuk i åtta dagar och rymmer därefter till skogs. Under sin flykt passerar han sitt barndomshem. Han vill dock inte gå in där eftersom han inte har någon lust att återse sin far.

När han något senare besöker en krog dyker en soldatvärvare upp. Denne, som förstår att Paavo är en fredlös flyktling från gruvbyn, tror sig kunna värva Paavo som soldat. Han ger Paavo en "värvarpenning" och gör gällande att Paavo nu är i svensk krigstjänst. Samtidigt inkommer emellertid också bergmästare Harald Olofsson och tar genast Paavo till fånga. Dessutom underkänner Olofsson helt värvningen. Detta därför att värvaren, enligt Olofsson, i själva verket är en kriminell figur vilken tubbar gruvfolk att olagligt rymma från gruvan för att ta krigstjänst. Väl utanför krogen tilltalar Olofsson Paavo, benämner honom "Påvel Finne", och undrar varför han ställt till det så illa för sig.

Påvel svarade inte utan såg bara upp under lugg. Han kände att han hatade denne överväldige man. Makten, överheten synliggjord. Den som ledde och befallde, den som rädde i alla skiften. Och han kände hur allt hans hat mot alla dem som svikit, övergett honom smälte ihop i detta enda. (Linderholm, 1952, s. 150)

Paavo förs till "Bykistan", ett fångrum nedgrävt i marken med en taklucka som enda ingång. Här finns sedan tidigare en annan fånge, en "driftefinne" eller lösfinne vid namn Kubbe Råved. Tillsammans lyckas Paavo och Kubbe, efter stora ansträngningar, få loss den märkla som håller fast bommen över takluckan. De får upp takluckan och flyr.

Paavo rymmer ensam till skogs. En dag stöter han vid en fåbod på en flicka vid namn Annikki. Hon är för tillfället helt ensam på fåboden. Både Paavo och Annikki är unga och kärlekskranka och under följande natt idkar de älskog.

Plötsligt dyker emellertid en ung man upp benämnd "Nyhammarspojken". Han betraktar sig som Annikkis friare och kan därför inte tåla Annikkis samvaro med Paavo. Annikki föredrar dock Paavo framför "Nyhammarspojken". Det blir slagsmål. Paavo tillfogar "Nyhammarspojken" allvarlig skada genom att knäcka hans ena ben med en yxhammare. Paavo och Annikki beslutar sig för att fly från fåboden tillsammans. De vet att de hotas av

”Nyhammarspojken” hämnd och måste därför ge sig i väg långt bort. Med sig får de, förutom litet mat, några fällar samt yxa och skäror och dessutom en kviga.

Paavo upplever flykten tillsammans med Annikki som en stor befrielse och som något alldeles nytt och märkvärdigt. Men också känslor av ansvar, som han aldrig tidigare förnummit, infinner sig hos honom:

Detta var något nytt och underligt, tyckte Paavo. Plötsligt, sedan han varit som bitrast ensam, hade han fått mer att tänka på och ta hand om än någonsin förr i sitt liv. Detta är mitt, tänkte han när de gjorde sin första nying vid en tjärn ett par mil längre norr i skogarna. Kvinna, djur och ting som tillhör en, som man måste svara för. (Linderholm, 1952, s. 181)

Paavo och Annikki drar vidare och kommer så småningom till Värmland och en trakt nära Norge där paret sammanträffar med en grupp ”driftefinnar” som lever främst på älgjakt. En av dessa ”driftefinnar” är Kubbe Råved.

Genom den jakt ”driftefinnarna” här bedriver tömmer de, till den bofasta befolkningens förtvivlan och myndigheternas vrede, helt skogen på stordjur. Inte heller Annikki uppskattar ”driftefinnarna” och klagar: ”Det är inget bra folk det här. Superi och horeri är allt de tänker på och vad som kan bli i morgon det bekymrar dem inte.” (Linderholm, 1952, s. 1984).

Annikki utsätts för ett våldtäktsförsök av ett par ”driftefinnar”. Paavo lyckas dock rädda henne undan våldtäktens fullbordan. Samtidigt dyker Kubbe Råved upp blodig. Han har skadats i en sammanstötning med svenska bönder och bofasta skattefinnar.

Paavo och Annikki ger sig iväg igen efter att ha givit Kubbe omvårdnad. Under färden bort ser de på avstånd att hela gruppen ”driftefinnar” blir tillfångatagen av svenskt kronofolk. Paavo och Annikki rör sig nu söderut i riktning mot Paavos hemtrakter. En dag når de fram till Paavos föräldrahem. Det visar sig att fadern är död och att Paavos bror Jaako har övertagit gården. Oenighet uppstår mellan Paavo och Jaako vad gäller fördelningen av fadersarvet. Så småningom uppnås dock förlikning. Paavo får av Jaako en summa pengar, några nötkreatur och ett stort stycke mark vilket han benämner Riasmäki och gör till ett nytt eget skattehemman.

Krig mot Norge utbryter. Många skogsfinnar tvångsinkallas som soldater. Bland dessa tvångsinkallade finns Jaako och Eero Verduinen. Paavo erbjuds, efter att ha fått förlåtelse av bergmästaren Harald Olofsson för sin tidigare fängelseflykt, att under kriget ånyo fungera som brevryttare. Paavo åtar sig uppdraget. Först efter kriget kan äntligen Paavo och Annikki för gott slå sig ned på Riasmäki och här påbörja uppbyggandet av ett eget hem.

Som slutkommentar till Linderholms *Berget och lågorna* och *Svedjefolket* kan sägas att de två romanerna mycket allmänt liknar Jol Strands *Lång-Kristoffer* och *Jussinaho: finnbyn* så till vida att i samtliga dessa verk slås nedifrån och uppåt mot den svenska överheten. Hos Linderholm sker dock detta slående uppåt på ett mer sammansatt och nyanserat sätt än hos Strand. I den senares berättelser gestaltas genomgående de fattiga skogsfinnarna i underläge som goda och företrädarna för den svenska överheten som onda. Visserligen finns hos Strand enstaka onda finnar (strykarfinnen Stor-Jakob i *Lång-Kristoffer*) men grundritningen hos Strand är likväl den att skogsfinnarna kollektivt sett för en rättfärdig frihetskamp mot förtryckande svenska myndigheter. Hos Linderholm emellertid är inte alltid företrädarna för den svenska överheten förtryckande (bergmästare Mikael Hindersson i *Svedjefolket* är en rättrådig och god person) och de svedjebrukande skogsfinnarna framträder inte alltid som entydigt goda krafter. Den skogsfinnske bonden Heikki i *Berget och lågorna* till exempel, som säljer sin son till gruvbyn för att själv kunna komma åt den flicka sonen är förälskad i, gestaltas som förtryckande och ansvarslös.

Tre skogsfinneromaner av Haakon Garaasen, Mikkjel Fønhus och Hans Børli

Haakon Garaasens *Rogfinne*

Haakon Garaasen (1887-1957), född och uppväxt i Trysils kommun, hade själv skogsfinsk bakgrund. Han var, förutom författare, också journalist och lokalhistoriker. I både romaner och dokumentära skrifter har han, på bygdemål, skildrat sin hembygd och dess historia.

I hans roman *Rogfinne* (1912), där handlingen utspelar sig i Trysil-trakten under 1800-talets andra hälft, är utgångspunkten en konflikt mellan invandrade skogsfinnar och infödda norrmän. Dessa två poler representeras i boken av två gårdar vid sjön Drevsjøen: Kongsli, som är finsk och Drevstad som är norsk.

Kongsli är, vid romanhandlingens början, en gård i förfall. Den har varit en av de största och rikaste i bygden men ter sig nu i så dåligt skick att "ein lyt mest tenke på ein skamkøyrd, sundbrotin og utlevd tømmergamp" (Garaasen, 1926, s. 5). Gårdens husmor är död sedan ett år tillbaka och Finn-Kerste, en gammal gumma som hjälper till på gården, klagar över bristen på mat i hemmet. Hon säger till husets unge son Arnfinn: "Jeg vett itte hå vi ska' ha tel mat i kveld, je! Tu får i vegen og sjå om tu itte sku' få dak i nån fisk, tu Arnfinn!" (Garaasen, 1926, s. 6).

Arnfinn upplever att Finn-Kerste ofta läspar. Det beror på, tänker Arnfinn, att Finn-Kerstes föräldrar är från Finland och att Finn-Kerste därför, likt många finnar när de talar norska, uttalar vissa konsonanter på ett i norska öron kuriöst sätt:

Ikkje fritt-anna enn ho er litt lepsk somme gonger, Finn-Kerste. Dei har nok komi over frå Finland, far og mor hennar. Og det er vanlegt at born av finske foreldre lyt leppe, veit Arnfinn; bytter om t og d, p og b, g og k. Ofte held dette finske tungeslage seg ned gjennom fleire led. (Garaasen, 1926, s. 6 f.)

Arnfinn har, liksom Finn-Kerste, finsk bakgrund men han känner sig inte nämnvärt finsk även om han stundom av omgivningen får uttrycket "rogfinne" slängt i ansiktet. Finn-Kerste vill emellertid gärna att han inte bara ska acceptera sin finska bakgrund utan också vara stolt över den och medvetet knyta sin identitet till uttrycket "rogfinne"

Vidare berättar Finn-Kerste för Arnfinn en sägen om hur det gick till när hans förfäder kom till Drevsjøen. Säggen handlar om hur en ung finsk flicka gömde sig i gränsskogarna mellan Norge och Sverige. Flickan var, berättar Finn-Kersti, dotter till en storbonde och förlovad med en svensk adelsman i Finland vid namn Vilhelm Örn. Men så blev det, under Gustaf II Adolfs regering, krig mellan Sverige och Norge. Många finnar, bland dem Vilhelm Örn, blev inkallade i krigstjänst. Vilhelm dog hjältedöden på slagfältet vid gränsen till Norge. Innan dess hann han dock, genom en tjänare, sända en sista hälsning till sin fästmö. Hon väntade då hans barn. Hon kände att hon inte längre orkade vara kvar i Finland och följde därför Vilhelms tjänare tillbaka till gränstrakten mellan Sverige och Norge. Härigenom kom hon så småningom, tillsammans med tjänaren, till trakten av Drevsjøen.

Alldeles vid ditkomsten träffade de en norsk nybyggare och jägare i färd med att få en älg. Den unga kvinnan frågade honom om de kunde få köpa litet mat. Norrmannen gav dem föda och kvinnan betalade honom, trots att han sade sig inte vilja ha någon betalning, en silverdaler.

Den unga kvinnan och tjänaren fortsatte sin färd – men den norrmann de träffat hade blivit blyxtförälskad i kvinnan och började nu leta efter henne. Till slut en dag hittade han henne i skogen. Norrmannen friade direkt men kvinnan avvisade frieriet.

Kvinnan och tjänaren byggde nu en stuga i vilken kvinnan flyttade in. Stugan blev grunden till den senare gården Kongsli. Tjänaren själv byggde sig en egen gård i närheten vid namn Kyrohaugen. Den avvisade friaren uppförde också en gård, benämnd Drevstad, och blev härigenom den förste i "Drevstadætta".

Finn-Kerste förklarar vidare för Arnfinn att den spänning som började med det avvisade frieriet är upphovet till den efter hand tilltagande motsättningen mellan gårdarna Kongsli och Drevstad. Och det är, säger hon, inte bara fråga om en släktfejd utan också om en etnisk konflikt:

”Her i dei norske grenseskogane har no i fleire hundre år vori usemje millom *finnlendar* og *nordmann*, millom dei som flytte inn, bygde seg heimar, brende bråte, sådde vinterrug og næpe – og dei som kannar landet til seg med retten åt den i dette rike første børne. Det er folk av to for kvar andre framande nationar, ja av to ulike, store greiner: mongol og indogerman. Det har vel ikkje sprungi så mykje blod i denne ufreden: det har meir vori ein seig kvardags-ufred, still, men djup, som skogtjørne, som folkelynne. Og kanskje just difor vart striden stundom så stygg, og mistrua så blind...” (Garaasen, 1926, s. 12).

Rastänkandet här (mongoler/finnar i motsats till indogermaner/norrmän) är uppseendeväckande inte minst därför att explicit uttalade föreställningar av detta rasistiska slag är mycket sällsynta i skönlitterära verk om skogsfinnarna. I norsk diktning kring skogsfinnarna är, enligt Magnus Bernhardsen (2019, s. 42), Garaasen alldeles ensam om att göra kopplingen mellan finnar och mongoler.

Det betyder dock inte att Garaasen själv hyste föreställningen om ett samband mellan skogsfinnar och mongoler. Det framgår därav att han lägger denna föreställning i munnen på det enkla folket (representerat av till exempel Finn-Kerste) och därtill gestaltar idén i fråga som en produkt av blott hörsägen. Tydligt blir detta när Helen Smalnese, vallpiga på Drevstad, samtalar med några andra flickor och då insisterar på att skogsfinnen, eller ”rogfinnen”, verkligen är en mongol och att hon vet detta säkert därför att hon hört det från skolmästarens dotter vilken fått kunskapen från skolmästaren vilken fått den från klockaren som i sin tur har fått den från prästen:

Mongol, ja! Namne på eit fælt folk som bor langt, langt i aust, einkvan staden der sola kjem opp! Dei er gule og stygge i huden, og er så lure at augo sit sneidt i hovude, som på ræven! Og dei er ikkje kristne, men ville heidningar! Det kan ein vita når ein høyrer at dei et levande ormar berre så eitere fræser i munnen, som brennande fleskefeitt i ei steikjepanne, og heilsluker froskar og musungar, og helles omlag hå som helst!

-Kven ho har høyrte dette av? spør dei andre.

Å, ho har høyrte det av dotter åt skulemeisteren; og skulemeisteren har høyrte det av klockaren; og k[]okkaren av presten!

”Og presten tå Vårherre sjøl?” stierer ei ung ei, med store, blåe barneaugo. (Garaasen, 1926, s. 31 f.)

I Garaasens medvetande synes föreställningen om en koppling mellan skogsfinnar och mongoler vara blott en produkt av hörsägen hemmahörande i fantasins värld (i Finn-Kerstes legendberättande). Annorlunda hos Helene Smalnese och hennes väninnor. För dem står det klart att man noga, på grund av den mongoliska härstamningen, ska akta sig för att ha alltför nära relationer till någon av ”rogfinn-slegt”:

”Je forstår itt hoss nåa gjente vil ha ein gut sum er tå rogfinn-slegt!” seier ho med dei blåe augo og ser skræmd på dei andre.

”Je før hell je ville gjifte meg med ein rogfinne, før ville je gjifte meg med ein *svenske*, hell au leva *ugjift!*” seier ei med ljose lokkar og skir hud, og tar tak kring live åt den ho sit næraste, som er ho rædd at her kan koma ein rogfinn-gutt no strakst!... (Garaasen 1926, s. 32)

Motsättningen mellan gårdarna Kongsli och Drevstad är en etnisk konflikt – men denna spänning har också en personlig grund. Hustrun på Drevstad, Bjørg, förespeglades i sin ungdom, när hon var piga på Kongsli, att få gifta sig med Arnfinns far Hinrik. Bjørg blev dock avvisad av Hinrik och hyser, som en följd av detta, fientliga känslor gentemot Hinrik och hans barn.

Efter att ha avspisats av Hinrik Kongsli gifte sig Bjørg i stället med Kåre Drevstad. På grund av Bjørgs hämndlystnad och slughet har gården Drevstad med tiden blivit allt rikare och i stället gården Kongsli allt fattigare.

Kåre och Bjørg har inga egna barn men dock en fosterdotter vid namn Målfrid vars biologiske far är en doktor Ørn. När Arnfinn växt upp till en ung man blir han förtjust i Målfrid. Hon avvisar honom emellertid efter att han, på ett klumpigt sätt, trängt in hos Målfrid och gjort närmanden mot henne mitt i natten i berusat tillstånd.

Arnfinn reser till Amerika. Han sänder brev till Målfrid men Bjørg, som ogillar relationen mellan Arnfinn och Målfrid, ser till att breven aldrig når fram till Målfrid.

Efter några år återkommer Arnfinn till Norge. Han gör han det i sällskap med en dansk man som sysslat med ingenjörsarbete och järnvägsbyggande i Amerika. Tillsammans påbörjar Arnfinn och dansken uppbyggandet av ett järnverksaktiebolag. Detta får till följd nya stridigheter i bygden eftersom Kåre och Bjørg Drevstad, på sedvanligt sätt, gör allt de kan för att ställa till problem för Arnfinn och Hinrik Kongsli. Drevstad-folket lyckas också, därigenom att de skaffat sig kontroll över järnhandeln i trakten och genom bojkott av varorna från Arnfinns järnverk, driva Arnfinn och hans järnverk till konkursens brant.

Verksamheten vid Arnfinns järnverk stannar av. Han får det allt svårare att betala de många skulder han har. Hans arbetare, som inte längre får lön, retas upp. De har förespeglats god vinst men förstår nu att de blivit lurade. I sin förtvivlan förstör de järnverket och sätter eld på det. Under denna förstörelse vänder sig en av arbetarna till själva järnugnen och säger:

”Det er du sum er skull i *alt!*” Han talar åt omnen som åt ein levande, åt ein som kan høyre og tenkje; stilt men sterkt talar han. I førstninga trivlar han etter ord, og røysta er hås, og skjelvande av harmful sorg, men aukar i klang og mynje, til han *ropar* dei siste orda ut, og seier sin dom, streng som ein profet:

”Du ga oss *stort mod* den ganga da du kom hit inn i de fredsamne skoga’ våre ok tok åt å sluke kol og malm i mengdevis, og spy utatt rennandes jønn; men etterpå, hå ga du oss da? Jo da ga du oss *armôa* da, klødde oss i filler, og gjorde oss og alle våre mange ganger magrare, gråblékare og knefattiare enn vi var nån gang før!” (Garaasen, 1926, s. 169).

Efter förstörelsen av järnverket sker dock ånger och försoning. Arbetarna beslutar att en tid arbeta gratis åt Arnfinn för att ersätta vad de förstört. Arnfinn i sin tur lyckas betala sina skulder.

Arnfinns far Hinrik ligger för döden på Kongsli. Han uppsöks av Bjørg och försoning sker mellan Hinrik och Bjørg. Efter detta, när orsaken till Bjørgs mångåriga hat och hämndbegär är borta, blir hon välvilligt inställd till Arnfinn och gården Kongsli.

Arnfinn gör plötsligt överraskande silverfyndigheter. Genom dessa kommer han ånyo på grön kvist och köper in stora skogsområden. Bjørg, som söker full försoning med Arnfinn och Målfrid, avslöjar för Målfrid sitt undangömmande av de brev Arnfinn för flera år sedan sände från Amerika till Målfrid. Bjørg ger Målfrid breven. Målfrid inser att Arnfinn är den man hon verkligen vill ha. Arnfinn blir emellertid plötsligt svårt sjuk och dör innan Målfrid hunnit lämna sin kärleksförklaring till honom.

På sin ritt hem igen, efter att ha mottagit meddelandet om Arnfinns död, möter Målfrid plötsligt en gammal man, med hög panna och långt vitt skägg, känd under namnet ”Finlands profet”. Han är av finsk ätt, bor ensam i ödemarken i ”Finndalsfjella” så högt upp att där nästan alltid är vinter. Han har grubblat mycket i sitt liv och har mängder med böcker på olika språk i sitt hem. När han nu sammanstrålar med Målfrid, underkunnig om att Arnfinn är död, gör han några reflektioner kring människotillvaron i stort och kring tidens gång. Härefter försvinner han igen:

Da Målfrid møter denne mannen stansar ho hesten. Dei er godt kjende, og kjem i prat. Han har vori ein snøgg-tur ut-i bygda. Har tala med Bjørg Drevstad; kjenner det meste av livssoga hennar Målfrid.... Og av nokre skogskarar her lenger ned-i dalen fekk han vita at Arnfinn Kongsli no er hedan farin....

...Finnlands profet gjir Målfrid Ørn handa til farvel. Ei hard hand er det, det kjenner ho; handa åt den mannen som vinternatta har kreista i sin stålfamn.

Han blir ståande ei stund, Finnlands profet; stirer i tankar etter henne som køyrer dalen ut-etter...; lyr på dumbjøllene...

...Lagnad. Menneskjelagnad. Tagg-hjul som svinger. Tar frå ein og gjir åt ein annan, og ser på den måten ut som berre râm, og er det au; men taggane dei grip ikkje i mist!

Kven sette hjula i sving? Kva tid? Og når vil dei stanse? – Spør granskaren som grev i bokhaugen og ikkje ser at grase gror, spør fuglen som flyg under himmelen, gå ut i øydemarka og rop: svare gjer ingen mann vis!....

....Dumbjøll-sildringa bliver borte i skogsstilla. Da snur Finnlands profet, sett skia i gang, og tar stemneleida nord-etter. Heimat åt stoga si opp millom Finndalsfjella. (Garaasen, 1926, s. 267 f.)

Denna episod i *Rogfinne* ger, som påpekas hos Bernhardsen (2019, s. 44), ett besynnerligt intryck. Profeten dyker upp till synes från ingenstans och försvinner sedan åter lika plötsligt. Mannen har dock, framhåller Bernhardsen (2019, s. 44), en motsvarighet i den historiska verkligheten, ett förhållande som Garaasen själv klargör i folkminnesboken *I Dalaskog* (1929) vilken Garaasen utgav i samarbete med Hedemora-författaren Paul Lundh (1890-1967). Här meddelas att profeten i fråga i verkligheten var en svensk från Dalarna vid namn Gunnar Lars Larsson vilken under sitt liv profeterade och vandrade vida omkring i Skandinavien.

Tidigare i detta avsnitt har formuleringar i *Rogfinne* av rasistisk karaktär uppmärksamats. Enligt Bernhardsen (2019, s. 47) är själva rasfrågan också mer tydligt framlyft hos Garaasen än hos någon annan norsk författare. Delvis på grund av detta kom, säger Bernhardsen (2019, s. 47), Garaasen att under 1930- och 1940-talen i viss mån förknippas med nazism varigenom också hans böcker kom att uppskattas av nazister.

Men är verkligen *Rogfinne* en bok med nazistisk anstrykning? Jag har svårt att se det. Visst diskuteras här ras, genom sammankopplingen vid två tillfällen av skogsfinnen och mongolen. Men detta sker – som tidigare påpekats – på ett sådant sätt att sammankopplingen i fråga inte alls framstår som verklighetsförankrad utan i stället tvärtom som ett resultat av hörsägen och fantasi.

Rogfinne är alltså, som jag ser saken, på inget sätt någon direkt nazistanstruken eller rasistisk bok. Däremot framstår den som i politiskt hänseende starkt högerorienterad. Det tydligaste uttrycket i romanen för denna konservativa hållning är arbetarnas totalt misslyckade uppror mot kapitalisten Arnfinn genom förstörelsen av hans järnverk. Detta uppror är, konstaterar Bernhardsen (2019, s. 47), ”fullständig retningslaust, og fører ikkje til anna enn øydelegging, og audmjuking av arbeidarane som må arbeida gratis for verkseigaren til dei får tilgjeving”. Upprorets följder är alltså enbart destruktiva för alla inblandade parter. I Garaasens *Rogfinne* pläderas inte för, utan tvärtom varnas för, på konservativt politiskt sätt, försök till samhällsomstörtning.

Avslutningsvis i detta avsnitt ska också den svenska översättningen av Garaasens roman kommenteras. Denna är gjord av anonym översättare och utkom 1929 under titeln *Rågfinne*.

Tolkningen till svenska är anmärkningsvärd i tre hänseenden. För det första har här Målfrid Ørn av oklar anledning bytt namn till Eldfrid Örn. För det andra har, också av oklar anledning, episoden med ”Finnlands profet” helt uteslutits. För det tredje dör i den svenska översättningen aldrig Arnfinn. Slutet är alltså i *Rågfinne*, men inte i *Rogfinne*, lyckligt. I *Rågfinne*, men inte i *Rogfinne*, får Arnfinn och hans käresta till slut verkligen varandra.

Mikkjel Fønhus *Mannen med ormeøynene: roman fra finnskoga*

Mikkjel Fønhus (egentligen Mikkel Arnesen Fønhus, 1894-1973) föddes i Sør-Aurdal i Valdres och bodde också här under nästan hela sitt liv. Yrkesmässigt var han journalist och författare. Till skillnad från Haakon Garaasen hade Fønhus ingen skogsfinsk bakgrund.

Handlingen i hans roman *Mannen med ormeøynene* (1951) utspelar sig vid sjön Øyungen i Brandval, Hedmark fylke. Skogsfinnen Karvas-Heikki har hamnat i konflikt med lokala bönder

som anklagar Karvas-Heikki for att ta for mycket vilt. Den ledande i gruppen som angriper Karvas-Heikki är Bottolv Kilemo.

Spesiellt med Heikki är att han har ett annat ansiktsuttryck än folk i allmänhet. Han kallas av några personer "Mann' med ormaugom" eftersom han kniper ihop sina ögon på ett alldeles särskilt sätt:

Men ryebygdingene hade lenge stirret vondt austover mot Øyungen, etter denne Karvas-Heikki, eller Mann' med ormaugom som noen kalte ham. For Heikki så noe ansless ut enn folk flest, enn finner flest også: håret var helt drivkvitt, og så langt at det hang utover akslene: øyebrynene var også helt kvite, og øynene kneip litt i hop, han gikk støtt og myste. Når noen så slik ut, da sa folk at de var ormøyde; det fantes ikke mange av det slaget. Og bare dette utseendet til Karvas-Heikki gjorde at det ble noe lumsk, næsten nifst ved ham. (Fønhus, 1951, s. 10)

Heikki har kommet till Norge från Kallojärvi i Savolaks tillsammans med hustrun Annikki och parets gemensamma barn Kaisa och Pekka. Familjen har bosatt sig vid Øyungen, på ett ställe som fått samma namn som gården man lämnat i Finland, nämligen Karvas. I trakten bor också andra skogsfinnar, bland dem på gården Mattila en släkting till Heikki vid namn Matti.

Vid ett tillfälle under vintern är Heikki, tillsammans med sin hund Susi, i Värmland för att sälja skinn. Bottolv Kilemo planerar, på grund av att Heikki anses vara skyldig till grova jaktbrott, att förstöra Heikkis gård under hans bortovaro.

Bottolv får dock inte genast med sig många män på expeditionen. Detta därför att flera av dem, som uppmanas följa Bottolv, känner otrygghet inför uppdraget på grund av Heikkis och andra skogsfinnars förmenta magiska förmågor:

Men folk var litt utrygge når det gjaldt dette å bli med Bottolv Kilemo inn till Øyungen. For å gjøre opp med Mann' med ormaugom – alle visste at disse finnene kunne slå igjen på en måte som det var umulig å verge seg imot. De kunne stemme udyr på buskapen til folk, bjønn og varg og gaupe; de kunne trolle sjukdom på folk og fé. En hørte om nok av slike hendinger, fra grannebygdene. Og hverken der eller i Rye fantes det mange som hadde hug til å drikke av brekker som kom inne fra Finnskoga – vatnet i dem kunne være fortrollet. (Fønhus, 1951, s. 12 f.)

Fem män beslutar dock följa Bottolv. De förlitar sig på det faktum att Heikki själv inte är hemma och därför inte kan veta vilka förövarna är och därför heller inte kan utöva trolldom mot just dem.

Annikki befinner sig på Karvas tillsammans med sina barn. Noggrant och detaljerat, med inslag av finska ord, beskrivs gården. Här finns, bland mycket annat, våningshuset "pirtti" och här finns "riiki", en bod för torkning av råg (Fønhus, 1951, s. 17).

Annikki känner rädsla. Hon har hört hemska historier om svenska bönder som slagit ihjäl skogsfinnar:

Men det var gått ille med mange av hennes og Heikkis landsmenn her. Lenger nordpå hadde svensker fra Dalby dradd innover og drept noe slikt som tjue finner, søkket dem ned i en skogsjø, den finnene her i skogene nå kalte for Lahtijärvi – Slaktsjøen. (Fønhus, 1951, s. 27).

Annikkis rädsla är inte obefogad. Snart dyker Bottolv Kilemo och hans män upp på skidor. De störtar in i huset där Annikki och barnen befinner sig.

Kilemos och hans medföljares intrång hos Annikki och barnen gestaltas mycket effektivt genom greppet fokalisering. Vi tar del av skeendet mestadels genom Bottolv Kilemos medvetande. Denne känner inte alls Annikki och barnen personligen. Därför anonymiseras här dessa personer:

En gutt holdt på å gå oppetter en slags stige, laget av en halvkløvning som det var hogd trinn i, stigen sto reist opp mot toppen av røykovnen, gutten skulle nok opp der; nå ble han stående og stirrede på dem. En småjente sat på en veggfast benk, og kjerringa holdt på og vaske opp ved bordet, hun ble så undren og redd i ansiktet.

-Godkveld! sa Bottolv Kilemo. Når er det best dø drær dø ut! Han hadde fått dette snerrende over munnen.

Gutten oppe i stigen hoppet fort ned igjen. Kjerringa la fra seg vaskefilla på bordet, sa noe på finsk til gutten, det var noe hardt, og liksom hoppende ved dette fremmede målet. (Fønhus, 1951, s. 37 f.)

Kilemo och hans anhang kör ut Annikki och barnen ur huset och tänder sedan eld på hela gården Karvas. Sonen Pekka ger sig i väg i ett försök att nå fram till Matti på Mattila för att hos honom få hjälp. Pekka har dock svårt att ta sig fram i snön eftersom också de skidor man haft på Karvas har brunnit upp. Annikki och Kajsa finns i närheten av det nedbrunna Karvas inväntande Pekka. Denne fryser emellertid ihjäl på sin väg. Också Annikki och Kajsa fryser ihjäl i kölden.

Heikki kommer hem igen och får klart för sig vad som hänt under hans bortovaro. Han begraver hustrun och barnen på en holme i Øyungen som Annikki och barnen tyckt mycket om. Heikki tar tillfälligt in hos Matti på Mattila. Han listar så småningom, med Mattis hjälp, ut vilka personer som ligger bakom förstörelsen av Karvas.

Det är nu vår. Bottolv Kilemo ska gifta sig med Tora Bjørnes. Heikki ruvar på hämnd och gömmer sig vid den väg bröllopparet ska rida till kyrkan. Han dyker plötsligt fram och stjälar Toras brudkrona samt rymmer sedan, tillsammans med hunden Susi, till fjälls för att gömma sig. Under kommande sommar fortsätter Heikki sin hämnd genom ödeläggelse på Kilemos fåbodar och genom att slå sönder båtar tillhöriga Kilemo.

Vid ett tillfälle under sommaren får Heikki, hos en skogsfinsk bekant där Heikki tillfälligt gömt sig, höra skogsfinnsens dotter spela finnarnas nationalinstrument kantele. Bland annat spelar dottern folkliga låtar som Annikki sjungit som ung i Finland. Heikki blir djupt berörd av musiken och känner sig genom den förpassad till Finland och samtidigt närmare Annikki och barnen.

När det sedan åter blir vinter sätter Heikki eld på Kilemos gård. Kilemo påbörjar förföljandet av Heikki. Denne lyckas emellertid hålla sig undan. När vid ett tillfälle Kilemo och hans män, under jakten efter Heikki, tillfälligt sover över i en hytta bränner Heikki ned hyttan och bränner inne Kilemo och hans sällskap. Härefter vandrar Heikki, tillsammans med Susi, hela vägen tillbaka till Kallojärvi i Savolaks.

Hans Børli *Sølv og stål: roman fra grenseskogene*

Hans Børli (Hans Georg Nielsen Børli, 1918-1989) växte upp på torpet Oppistun Børli i Eidskog kommun i Hedmark fylke på en plats som röjts av skogsfinnar vid början av 1700-talet. Børli förfäder flyttade dit först på 1800-talet och Hans Børli hade inga säkra belegg för att han själv skulle ha skogsfinskt blod i ådrorna (Børli, 1988, s. 12).

Børli bodde hela sitt liv i Eidskog kommun. Hans barndomshem är idag ett museum över författaren. När han gifte sig 1946 flyttade han från barndomshemmet till närbelägna Tobøl. I ungdomen hade han planer på studier på högre nivå men dessa planer omintetgjordes av det andra världskrigets utbrott. Under kriget vikarierade Børli som skollärare i hemtrakten samt var också aktiv inom motståndsrörelsen mot de tyska ockupanterna. Han hjälpte bland annat, av tyskarna jagade, personer att fly till Sverige.

Efter kriget blev Børli skogsarbetare och gjorde samtidigt försök att etablera sig som författare. Han debuterade med poesisamlingen *Tyrielden* (1945) och hann under sitt liv ge ut drygt tjugo diktsamlingar. Børli är mest känd som just poet. Inspiration till sin diktargärning hämtade han från väldigt många olika håll. Särskilt förtjust var han, framhåller hans biografiker Truls Gjefsen (1998, s. 131), i det finska nationaleposet *Kalevala*.

Bland svenska diktare som inspirerade Børli kan nämnas Carl-Emil Englund och Harry Martinson. Englunds diktsamling *Minnet sliter i spindelväv* (1946) var, säger Gjefsen (1998, s. 134), för Børli en inspiration på grund av "sine harmoniske vers og sosiale reportasjer fra skogsarbeidermiljøet". Martinsons poesi i allmänhet och rymdepos *Aniara* (1956) i synnerhet fascinerade Børli på grund av, säger vidare Gjefsen (1998, s. 160), Martinsons "kritiske, nærmest apokalyptiske, holdning til den tekniske utviklingen".

Också svensk-amerikanen Carl Sandburgs dikter påverkade, framhåller Gjesfsen (1998, s. 74 f.), Børli starkt därigenom att Sandburg genom sin poesi visade att stor dikt kan göras även med tillvarons mera hårdföra och problematiska sidor som motiv. Där sålunda Sandburg kunde skriva om grovhuggna järnvägsbyggare och gatflickor så kunde i gengäld Børli författa dikter om timmerhuggare och människor i utanförskap sådana som romer. Medan Sandburg kunde formulera sig poetiskt kring de stora vida slätterna i den amerikanska mellanvästern så kunde i gengäld Børli släppa loss sin kärlek till skogen.

Børli visar i sina egna dikter upp ett stort poetiskt register från det traditionellt naturlyriska till det djärvt modernistiska och metafortäta med existentialistiska frågeställningar och metafysiska reflektioner som inslag. Børli blev med tiden i Norge en mycket populär, rentav folkkär, diktare. Han slutade dock aldrig helt med skogsarbetet och var, som Bernhardsen (2019, s. 55) uttrycker det, ”klar på att han var arbeidardiktar”. Politiskt stod Børli genom hela sitt vuxna liv klart till vänster.

Förutom de många poesisamlingar Børli producerade under efterkrigstiden utgav han också några romaner, bland dem *Sølv og stål* (1951). Boken blev genast en stor försäljningssuccé.

Handlingen i romanen utspelar sig mot 1600-talets slut. Huvudpersonen Børje Mattisson Ralla har växt upp i Värmland. Han är av skogsfinsk börd men känner sig själv som svensk. Likväl upplever han att omgivningen inte helt accepterar honom som svensk utan i stället bemöter honom med misstroende och stundom rentav hat. Därför beslutar han att flytta till Norge tillsammans med en svensk kvinna vid namn Kerstin Jonsdotter. Paret finner ett bostättningsställe vid Jaralden i Sør-Odal i Hedmarks fylke.

De bygger här en stuga och röjer en plats för rågsådd. Stugan byggs på äkta skogsfinskt sätt utan skorsten:

Børje hade murstein mer enn nok, men han lagde ikke skorstein. Slikt hadde han aldrig hørt om, og han var ingen oppfinner. Røyken måtte finne vegen ut gjennom ljøra som best den kunne, slik slekta hans hadde sett den gjøre det i alle år. (Børli, 1992, s. 261)

Børje och Kerstin lever på vad jorden ger och går även på jakt. Dessutom slöjdar Børje till slevar och tråg av björkrötter som han, för försörjningens skull, försöker sälja till traktens norska bönder. Försäljningen går dock inte helt lysande. Børje möts av misstro dels beroende på att han talar svenska och dels på grund av att han är av skogsfinsk ätt. Kombinationen av svenskt och skogsfinskt är, som de norska bönderna ser det, ”en blanding av de to værste folkeslagene på Guds grønne jord” (Børli, 1992, s. 264).

Efter en tid blir Kerstin gravid. Barnet, en pojke, föds och föräldrarna vill döpa honom till Salve. En kringvandrande krämare, som säljer bland annat näsdukar och snusdosor, kommer förbi. Børje köper en näsduk av krämaren. Denne får veta att Børje och Kerstin vill låta döpa Salve. Det är dock inte helt lätt att få dopakten genomförd därför att närmaste kyrka, den i Nes, ligger långt bort. Krämaren påstår då att han faktiskt har prästutbildning och därför själv kan åta sig uppdraget att döpa Salve. Børje och Kerstin tackar ja till erbjudandet. Den förmente prästen håller vatten på Salves huvud och yttrar de speciella doporden med salvelsefull röst.

Børje och Kerstin är inte gifta. De får nu idén att den förmente prästen kanske kan viga dem? När denne får höra det slår han emellertid totalt bakut. Han menar att Børje och Kerstin, genom att skaffa sig barn utan att vara gifta, lever ett liv i horeri och att det dop som nyss genomförts därför är ogiltigt. Børje jagar bort den förmente prästen från sin gård.

Børje ger sig snart i väg till traktens kyrkoherde för att övertala honom att tillåta vigsel mellan Børje och Kerstin. Kyrkoherden vägrar först eftersom han menar att Børje och Kerstin osedligt har skaffat sig barn innan giftermålet. Till slut ger dock kyrkoherden med sig och accepterar att viga Børje och Kerstin. Inom kort sker också vigselakten i Nes kyrka. Resultatet av det hela blir dock att misstänksamheten mot Børje och Kerstin bland de norska bönderna i trakten ytterligare stärks.

På hemvägen från kyrkan efter vigselakten sammanstöter Børje och Kerstin med en grupp romer eller ”tater”. Dessa romer vill göra knivhandel men medan Børje och några romer diskuterar knivhandel antastas Kerstin av en av romerna. Børje jagar då bort alla ”taterne” men får härvid ett knivhugg i armen. Såret gör att han under lång tid inte kan jaga på det sätt han är van vid.

Så småningom blir han bättre igen och kan återuppta jaktverksamheten i full skala. En dag, under älgjakt, går han vilse i skogen. Han förvånas över detta eftersom han är född och uppvuxen i skogstrakter och aldrig tidigare har tappat bort sig i någon skog. Han stöter på en stuga. Här bor änkan Marja Ikonen tillsammans med sin vackra dotter Aino. Børje tillåts övernatta hos Marja och Aino. På grund av att Aino länge levt ensam tillsammans med bara modern längtar hon efter en man. Under natten förför hon Børje. De båda sammanträffar sedan flera gånger i smyg. Børje skäms mycket över sin otrohet mot Kerstin. Han blir därför fåordig hemma. Kerstin förstår att någonting är fel. Hon och Børje börjar glida från varandra.

En granne till Børje och Kerstin vid namn Ole Kroksjøvungen har funnit silver i trakten. Han drar med sig Børje ut på sökande efter mer silver. De båda arbetar efter hand alltmer intensivt med silverletandet och försummar härvid den annars sedvanliga jordbruksskötseln och jakten.

Børje har tillfälligt helt glömt bort Aino. Hon har emellertid blivit gravid med hans barn. Aino känner, på grund av sitt ofrivilliga havandeskap, ångest men också hat – både gentemot Børje och Kerstin. Aino uppsöker Kerstin och avslöjar för henne att Børje gjort Aino med barn. Kerstin förstår nu orsaken till Børjes plötsliga fämäldhet. Hon tillfrågar Børje direkt om sanningshalten i Ainos påstående om Børjes otrohet. Han säger ingenting men på ett sådant sätt att Kerstin förstår att Aino talat sant. Hon säger i fortsättningen ingenting mer om Aino men vänder sig bort från Børje, sluter sig i sig själv och ägnar sig åt Bibel-läsning.

Efter ett besök i traktens tätort, där Børje och Ole visat fram sitt silver, sprids snabbt ryktet om stora silverfyndigheter. Den motvilja mot Børje som länge funnits får nu, som en följd av Børjes plötsliga rikedom, extra näring: ”At han svidde av skog og skaut elg var leit nok, men at han brått var blitt en velstandmann, det var verre.” (Børli, 1992, s. 387).

En dag sker en direktkonfrontation mellan Børje och tre norska män. Slagsmål utbryter och en av männen, den unge Arne Dragåsen, skadas under slagsmålet av Børjes kniv så illa att han dör. Børje har inte uppsåtligen dödat pojken men han anklagas likväl för att medvetet ha haft mord i sinnet. Han känner också viss skuld för det inträffade och låter sig därför, utan motstånd, häktas av länsmannen.

Så småningom kommer saken upp i rätten. Domaren är först inte övertygad om att Børje är skyldig till Arne Dragåsens död. Aino vittnar dock, på ett för Børje förödande sätt, falskeligen om att hon personligen sett Børje döda Arne Dragåsen. Børje, som ädelt vill rädda Ainos heder, undlåter att inför rätten berätta om Ainos motiv till sin falska anklagelse, det motivet att Aino hatar Børje därför att han är orsaken till att hon kommer att föda ett oäkta barn. På grund av Ainos vittnesmål blir Børje till slut dömd till straffarbete på Kongsvingers fästning. Aino får, som en följd av detta, samvetsqual så stora att hon tar livet av både sig själv och sitt barn.

Børje lyckas rymma från fängelset. Han bestämmer sig för att genast återvända till Sverige. På sin väg tillbaka till Sverige passerar han hemmet och Kerstin. När han anländer till hemmet väntar där soldater som skjuter ned Børje. Han dör i Kerstins armar. Härmed slutar romanen *Sølv og stål*.

En särskilt intressant detalj i denna bok är att författaren låter romanfigurerna tala olika språk och genom detta grepp belysa den flerspråkighet som förelåg i Norge vid tiden för bokens handling. De i berättelsen mest framträdande språken är lokal norsk dialekt, danska och svenska. Också andra språk skymtar förbi. Hit hör bland annat romani – genom de i boken uppträdande romerna.

De infödda norska bönderna, samt även till exempel Aino, talar lokal norsk dialekt. Vissa överhetspersoner däremot, bland dem kyrkoherden, talar danska. Børje och Kerstin talar svenska. Här ett exempel på kombinationen i romanen av olika språk. Arne Dragåsens gamle far anklagar, på lokal norsk dialekt, Børje för att ha dödat hans son. Børje förnekar, på svenska, att han dödat pojken:

”Du har drøpi eineste son min, finnpuke!” illskreik han.

Børje sto og så villrådig på den gamle, som han ikke riktig forsto det heile.

”Nei, inte stack jag ner Er Son,” sa han og klappet gubben på aksla. ”Han störtade ju själv rakt på kniven...”. (Børli, 1992, s. 420)

Märkligt i *Sølv og stål* är, påpekar Bernhardsen (2019, s. 58), att ingen person i romanen talar finska! Inte ens förekommer, konstaterar Bernhardsen, ”enkeltord som ’jumala’ (gud), som ofte vert nytta som markørar for finsk etnisitet i andre skogsfinske skildringar”.

Ytterligare en intressant detalj beträffande romanen *Sølv og stål*, vilken framhålls hos Gjefsen (1998, s. 124), är att bokens handling är byggd på historiska händelser kring en historisk person, en viss Børje Ralla som röjde ”Børja-plassen” vid Jaralden i Sør-Odal. Børli arbetade en tid där som lärare och fick då historien om Børje Ralla berättad för sig av en av Rallas ättlingar.

Åsta Holths finnskogstrilogi

Inledning

Åsta Holth (1904-1999) hade skogsfinsk bakgrund på faderns sida. Hon föddes i Svullrya, i Grue kommun och finnskog, som dotter till en skomakare och en sömmerska. Fadern, Aksel Holth, hade en tid varit i Amerika men vänt tillbaka igen för att bygga ett hus i Svullrya. Senare flyttade familjen till närbelägna Sør-Revholt där Åsta växte upp och konfirmerades. Direkt härefter, när Åsta var i femtonårsåldern fick hon, på grund av familjens fattigdom, bidra till försörjningen genom att arbeta i Grue som hemhjälp.

I en artikel författad på 1970-talet beskriver Åsta hur hon härvid fick starkt känna på sitt skogsfinska utanförskap. Arbetsplatsen låg, skriver hon i artikeln, inte långt hemifrån, i samma kommun, men ändå fick hon här uppleva hur det är att vara minoritet i ett främmande land:

Det hadde eg ikkje skjenkt en tanke før. Vi var norske nok, trudde vi, vi feira søttende mai og son *Ja, vi elsker* av fullt hjerte. Men Grue var *Bygda* og Grue Finnskog var *Skogen*, og bygdefolket og skogsfolket hadde aldri likt kvarandre. Vi sa 'bagger' om dei med same forakt som dei sa 'finner' om oss. Vi tykte dei var hovne, overlegne. Vi var tyste og blyge og misunte dei at dei var så frie og sjølsikre. To hundre års undertrykking og utbytting hadde gjort skogfolket slik. Men alt dette hørte fortida til – som vi trudde hørte fortida til – hadde nok sett merke etter seg både hos Finnskogingar og norskætta. Eg veit ikkje om eg kan kalle det rasehat. Det var vel den evige motsetnaden millom den vesle og den store, millom den rike og den fattige. [...]. Eg 'finska' – det hadde eg ikkje visst før. Den fine finske melodien i dialekten vår var til å le og herme. Og så sa vi *mama* og *papa*, vaksne folk skulle seia far og mor! [...] Dette var berre småting, men mangfoldige slike småting fekk femtenåringen til å kjenne seg som eit kryp. Ikkje berre eg, heile Finnskogen måtte vera ein grå flekk, eit folk av minderverdige. (Holth, 1974, s. 109 f.)

Åstas utbildning i ungdomen bestod i studier vid Vera hagebrukskule och därefter även studier vid Kunst- og handverksskolen i Ullevålsvegen. Hon gifte sig 1951 med skogsarbetaren Per Vestlien (1904-1981).

Under 1920-talet började Holth skriva för teatern. Debuten som prosaförfattare skedde med en samling noveller under titeln *Gamle bygdevegen* (1944) med motiv från den skogsfinska hembygden. Holth förblev som författare denna hembygd trogen och var, som Rolf Rønning konstaterat, den förste att satsa litterärt på specifikt egen skogsfinsk bakgrund:

Hun var den første som satset litterært på sin egen bakgrunn og kultur *basert* på Finnskogen. På den tida Åsta skrev romaner, som fikk gode kritikker, og høstet gjeve litterære priser, var ikke skogsfinsk kultur noe man gjerne slo i bordet med. Selvfølgelig måtte det bli Åsta som våget *det* spranget! (Rønning, 2001, s. 207).

Efter det andra världskriget flyttade Holth för gott tillbaka till Svullrya. Hon arbetade här som lärare, drev kaféverksamhet och, framför allt, skrev hon här romaner. Vidare var hon starkt engagerad i bevarandet av det skogsfinska kulturarvet. Hon var under många år styrelseledamot i lokalmuséet Finnetunet i hembygden Svullrya och testamenterade sitt eget hus till muséet innan hon dog. Hon tog initiativet till Finnskog-dagarna, en kulturfestival arrangerad i Svullrya sedan 1970. Under denna festival utropas under tre dagar Grue finnskog som "sjølvstendig republikk". Åsta Holth var här president på livstid. Hon fick under sitt liv motta ett flertal fina litterära priser och andra utmärkelser. Bland annat tillerkändes hon den norske "kongens fortjenestemedalje i gull".

Politiskt sympatiserade Holth med kommunismen och var under åren 1948-1963 kommuniststyrelseledamot för Norges Kommunistiske Parti. Hon var tidigt på banan inom områdena jämlikhets- och kvinnoaksfrågor. En av hennes romaner, *Den blå hesten* (1990) handlar om en kvinna som tröttnat på att bara hemma tjäna sin man och som försöker förverkliga sig själv genom verksamhet utanför hemmet.

Holths mest kända litterära verk är dock hennes stora skogsfinska romantrilogi med titlarna *Kornet og freden* (1955), *Steinen blømer* (1963) och *Kapellet* (1967). I trilogins första del,

Kornet og freden, skildras det skogsfinska paret Pål Hindriksson Tyyskiäinen (född 1647) och Kerttu Henriksdotter Mullikka (född 1657) som på 1670-talet skaffar sig en egen gård i den norska finnskogen. I romansvitens två senare delar, *Steinen blømer* och *Kapellet*, följer vi deras efterkommande i flera hundra år ända fram till ett stycke in på 1900-talet.

Samtidigt som trilogin är en släkthistoria, ett monument i romanform över Holths egen släktbakgrund, är den också en skildring med tydlig politisk och social syftning. Romansviten är en historia om de ägande i samhället i motsats till de icke ägande, majoritetssamhället i motsats till minoriteterna och det förras övergrepp på de senare. Dessa motiv är genomgående centrala i Holths författarskap. Randi Brenden (2013) konstaterar:

Kontrasten mellom dei som har eigedom, og dei som ikke har det, er eit gjennomgåande motiv i de meste av Holths diktning. En slik kontrast innbyr til lesing i eit postkolonialt perspektiv, vil eg hevde. I ”Finnskogstrilogien” skriv Holth fram, historia om korleis dei første skogfinnane etter mye strev og med mange konflikter i forhold til dei etnisk norske, gjennom noen hundre år bliver integrerte i storsamfunnet og etter kvart også assimilerte, sidan dei mister sitt eige språk og må gi avkall på sin eigen kultur. Her er mange skildringar av overgrep frå majoriteten mot minoriteten, men også eksempel på produktive møte mellom menneske frå dei to ulike kulturane, med hybridene som resultat. (Brenden, 2013, s. 129)

Holths trilogi inbjuder alltså till en läsning i ett postkolonialt perspektiv. Det betyder bland annat att Holth tolkar mötena mellan olika kulturer, och konflikterna dem emellan, som inte enbart negativa. Kulturkrockarna, mötena mellan majoritet och minoritet och mellan de som äger och de som inte äger, kan också vara produktiva genom hybridisering, genom syntesskapande. Holth uttrycker, som strax kommer att framgå, denna tanke explicit i *Kornet og freden*.

Kornet og freden

Inledningsvis i denna roman inplacerar Holth uttryckligen sig själv och andra norska medborgare i författarinnans egen samtid i förhållande till det förflutna ut etnisk synpunkt. Holth själv och det norska folket i stort är, förklarar hon, hybrider eller synteser av invandring från olika håll, bland annat från det skogsfinska hållet. Genom denna hybridisering har nya mäktiga släkträd växt fram och bland individerna i dessa släkträd har stundom praktblommor sprungit ut:

Frå alla kantar rann dropar av frammandt blod inn i den norske nasjonen. Frå sør kom tyske gesellar, gruvefolk, offiserar. Danske prestar og embetsmenn, lærarar, og futar. Flamske smedar. Frå aust kom finnane. Dei kom ikkje med nye lærdomar og kunnskap og latin frå den store verda. Dei kom sigande logne frå sine eigne logne skogar og grov seg ned i nye logne skogar.

Dei jakta og fiska og tvinga det raue jarnet ut av myrene som dei tvinga grøa opp sav den steinete jorda. Dei sat ikkje på skjenkestugune og slo om seg med nytt frå verda der ute. Dei dukka inn under bjelketaka sine og ønskte ingen ting anna enn å få leva for seg sjøl.

Så hende det at ei grein av dei framande ættene frå sør fletta seg i hop med ei grein frå nord eller aust. Blod frå to-tre nasjonar blanda seg og vart til nye, mektige ættetre, som av og til let praktblomar springe ut på greinene. (Holth, 1955, s. 7 f.)

Hybridiseringen som en följd av invandringen är alltså, som Holth ser det, någonting i positiv bemärkelse konstruktivt och produktivt. Till detta kopplas i *Kornet og freden* också en tanke om historien som en ständig framåtrörelse vilken gör alla tider till förändringstider. Romanens allra första rader lyder:

Det søttande hundreåret. Brytingstid, heksebrenning, overtru.

Men kanskje er alle tider brytingstider for dei som lever oppe i dei? For verda står vel aldri stille. Aldri varar kviletidene i hundra år. (Holth, 1955, s. 7)

Historien är alltså en evigt pågående förändrings- och hybridiseringsprocess vilken vid varje enskild tidpunkt producerar nya grenar på gamla släktträd.

Den släkt som i Holths trilogi står i centrum är ”Pålane”, det vill säga huvudpersonen i *Kornet og freden* Pål Hindriksson Tyyskiäinen och hans ättlingar. Pål är född i Dalarna i Sverige. Hans föräldrar utvandrade från Finland för att undkomma kriget och svälten där. Påls farfar blev avrättad på grund av hans deltagande i upproret Klubbekriget mot Clas Fleming. Vid romanhandlingens början möter vi honom som ung man på 1670-talet. Han bor ensam i den norska finnskogen vid Røtneberg. Till karaktären är han, som Randi Brenden (1995, s. 77) uttryckt det, en visionär och ”drömmare” och representerar härigenom en av två huvudtyper i Holths trilogi. Den andra huvudtypen är ”slitaren” eller den målinriktade slitvargen.

Pål trivs väl i sin ensamhet med sitt loja drömmarliv:

Pål Hindriksson Tyyskiäinen aksla skinnfellen av seg, strekte armen ut og opna røykomnsdøra. Det var vel endeleg att ei glo under oska? Han kara med ei tyriflis, små raue stjerner dukka opp inne i omnsmørkret. Han pirka dei varsamt ihop, stødde eine hånda i golvet for å rekke nærmare og bles med lange pust. Rommet var ikkje større, han kunne ligge på brisken ot tenne opp i omnen. Lyset kom ned gjennom røykcholet i taket. Ville han ha meir lys, kunne han skyve til side ein liten lem i veggen over sengebrisken, der var det ein glugge så stor som halve hånda hans. Han brukte den når han vakta rev på åte om vinteren. [...]. Godt å ligge her og kjenne røyken eggjande i nasen og veta at ein trong ikkje stå opp for det var godt og varmt, før stugudøra måtte stenges. Veta at ein kunne ligge så lenge ein sjølv ville. (Holth, 1955, s. 9)

Någon målmedveten slitvarg är han verkligen inte. Men han har dock vissa vaga föreställningar om att någon gång i framtiden träffa en kvinna att sammanleva med. Just nu har han bara sin häst Svarten som sällskap och kamrat:

Kva kava folk etter forresten? Dei sleit frå morgon til kveld så lenge livet vara. Hade dei det betre enn han, Pål Hindriksson? Han levde frå hånd til munn, han jakta og fiska og sov og drog seg. Han hadde Svarten til selskap og hjelp. Ikkje gikk Pål på beina sine der han kunne komma fram på hesterygg. Men – ein skulle som sagt hatt kvinnfolk under fellen. Var det ikkje for det, at med kvinnfolk følgde så mye slit og ansvar. Dei ville ha smør i buttar og mjølk i holkar. Man snart var han viljug til å betale prisen, det kjente han. (Holth, 1955, s. 10 f.)

Pål är inte obildad. Han är både beläst och klok och har framför allt självkänsla. Han vill gärna verka stor och betydelsefull. Detta framkommer när han blir inkallad till prästen i sockenkyrkan för katekesförhör. Värdigt och spänstigt träder han fram mellan bänkraderna:

Så endelig var han ferdig til å gå inn. Han hadde rekna ut å komma inn som den siste. Ver så god, verdige kjerkyld, her kjem Pål Hindriksson Tyyskiäinen. Verdig og spenstig opp mellom stolradene. Han er høgare enn alle finnar og dei fleste nordmenn. Han er fin i tøyet og ser kven som helst i auga. (Holth, 1955, s. 36)

När han talar till prästen är det på svenska med finsk brytning. Prästen själv tillfrågar honom på danska:

Spørsmål vart stelt på eit stivt og høgtideleg dansk. Og Pål svara på eit like høgtideleg svensk, men med finskt tonefall og med ”r”-ar som kunne saga halsen over på ein. Ikke ein enaste gong sette presten han fast. Pål kunne nok meir enn fadervåret. Presten vart blidare og blidare, og til sist tog han Pål i hånda. Og så var det Pål syntes eg som den store mannen. I flotte vendingar takka han presten for denne ”oförglömlige” stund, og spurde om han ikkje fekk gi kjerka ei aldri så lita gave til gengjeld. Og så gikk han fram og la tre sølvdalarar på alteret. Ingen trong veta at dei var de siste og einaste sølvdalarar han åtte. Og ingen tron heller veta at han angra med same han hadde gjort det. Men det var berre ei lita stund. Alltid skulle han vel klare å skaffe seg nye slike. (Holth, 1955, s. 40)

Pål sammanträffar en dag med den unga och vackra och starka Kerttu Henriksdotter Mullika som är ute och letar efter en bortsprungnen get. Hon är dotter till en av de första finnarna som slog sig ned i området och som också är en av de mer välbärgade.

Det blir bara ett tillfälligt möte mellan Pål och Kerttu dennas gång. Pål friar sedan till en annan flicka men får nej av henne. Han är inte länge ledsen för det ty snart sammanträffar han ånyo med Kerttu och nu blir de tu ett par och bestämmer sig för giftermål. Pål säger till Kerttu:

-Men vi lyt gifte oss før hausten, Kerttu. Det er ikkje bra å vera åleine. Ikkje får en gjort noen verdsens ting. Ikkje får eg fellt bråte, ikkje bygt hus – for det er likesom inga meining i det. Og så mye drikking som det bliver...

Kerttu nikka at ho forstod. (Holth, 1955, s. 41)

Efter vigseln bygger de och uppodlar tillsammans gården Tyyskilä som står färdig 1676. Kerttu är lycklig både med hemmet och med sin man.

Så vakkert det nytømra huset lyste mot den mørke skogveggen. Det er heimen min, tenkte Kerttu. Her er eg husmor. Tenk at det hadde hendt nå, det ein hadde drømt om sea ein var småjente. Ho hadde heim og mann. Det var trygt og godt å tenke på det. Og slik ein mann – og slik ein heim – . Ikke alle hadde tregolv i alle rom, men det hadde Kerttu. Det var av kløvningar, dei var glatt-telgde med øks. Ho skulle skure med sand og bartvugu. [...] Ikkje alle hade glas i lysgluggane, men det hade Kerttu! Fire grøne, uklare ruter. Det var strømkvervlar og luftblærer i dei, det ein såg gjennom dei fekk dei underlegste former. (Holth, 1955, s. 50)

Men den loje drömmaren Pål har inte helt upphört att existera. Kerttu oroas av att Pål inte alltid arbetar kraftfullt och målmedvetet. Han har lovat att snart bygga färdig gårdens matbod men Kerttu börjar misstänka att bygget, på grund av Påls lojhet, kommer att kraftigt försenas:

Kerttu fekk korga av og skunde seg inn. Det var mattid, og Pål kom vel inn snart, våt og kald, og ville ha litt varmt i livet. Han dreiv vel på for å matbua ferdig.

Det gjorde nok ikke Pål. Han sat på omsbenken og telgde på ein treballe. Han hadde funni så fint emne. Og slik som det regna, kunne han like gjerne gjera den bollen ferdig. Kerttu sukka. I dag var et trebollen. I går var det så fint jaktver. I morra var det alltid eitt eller anna da og. Det spøkte for at ho vart utan matbu til vinteren. Ho sa ingen ting. Gick berre i gang med å få eld på gruva. (Holth, 1955, s. 54)

Året innan Påls och Kerttus hus står klart utbryter 1675 krig, Gyldenlöwe-fejden, mellan Danmark/Norge och Sverige. När Pål vid ett tillfälle detta år är i Kongsvinger för att göra vissa inköp möter han många soldater på vägarna och svenska krigsfångar samt sårade soldater på bårar. Han förstår att han måste dölja sin svenska bakgrund:

Det var sant – det var krig. Og snakka han svensk, heldt folk på å flyge i auga på han. Han lærte fort at det lønte seg at blande finske ord inn i pratet, ellers la han seg etter norsken så godt han kunne. Usj – det var uhyggeleg med krig. Han kom seg ikkje fort nok heim att til skogen og freden. (Holth, 1955, s. 84)

Under kriget härjas av svenska soldater många gårdar i trakterna av älven Glomma eller ”Glåma”. Bland soldaterna på den svenska sidan finns skogsfinnar som, av den norska befolkningen vid Glomma, ofta får skulden för plundringarna. Därför blir nu, heter det i romanen, ”grunnlaget lagt for eit hat” mellan finnar och nordmän ”som det skulle ta århundrer å slette ut” (Holth, 1955, s. 96).

Kriget kommer nu också in i Påls och Kerttus hem när de tar till sig en äldre kvinna vid namn Kaisa som hjälp i huset. Kaisas man har varit inkallad i norsk militärtjänst och blivit skjuten till döds under ett plundringståg i Sverige. Kaisa kunde och ville inte sitta ensam som änka på sitt torp Grasberg (på finska Kraasperi) utan sökte i stället arbete för uppehälle hos andra och fann till slut tjänst hos Pål och Kerttu.

Pål blir inkallad till militärtjänstgöring på den norska sidan – inte som reguljär soldat men som spejare. Innan Pål hinner ge sig i väg på sitt spejaruppdrag ankommer plötsligt hans två i Sverige bosatta bröder Erkki och Klemmet till Tyyskilä. De har båda rymt från Sverige till Norge därför att de blivit inkallade att göra svensk krigstjänst. Erkki och Klemmet, men också Pål, känner förvirring och tvekan därför att de inte känner någon naturlig eller djupare lojalitet med vare sig Sveriges eller Danmark-Norges krigföring. Ska det nu bli så att de i kriget kommer

att slåss mot varandra därför att de är bosatta i olika länder? Pål säger till Erkki och Klemmet: ”Nå har de, Erkki och Klemmet, fått Sverige til fosterland – skall så vi brør drepa hvarandre for det?” (Holt, 1955., s. 93).

Pål, Klemmet och Erkki ger sig nu alla i väg från Tyyskilä. Pål påbörjar sitt spejaruppdrag för Norge, Klemmet bestämmer sig till slut för att återvända till Sverige och där lojalt ställa upp som soldat i den svenska armén. Erkki dock flyr ensam ut i skogarna med ”bjønnsputet, øksa og børsa”. (Holt, 1955, s. 94).

Pål sköter avsiktligt ingalunda sitt spejaruppdrag väl. Detta därför att han inte, såsom är hans uppgift, ger korrekta upplysningar om antalet finnar i de svenska avdelningarna utan i stället tvärtom varnar stamfränderna på den svenska sidan. Efter hand misstänker högre norska officerare – fransk-, dansk och tysktalande sådana men inte finsktalande – att Pål tillhandahåller falska upplysningar. Han sätts därför i arrest på Kongsvingers fästning. I förhör säger Pål att de officerare han rapporterat till måste ha missförstått honom på grund av språkförbistring. Han medger dock: ”Ja, han kunne jo ha snakka gali, sjølv og, han gjorde dei merksam på at ord som *til* og *frå*, *hos*, *ved*, og så videre ikke fans på finsk, og at finnane hadde lett for å bruke desse orda gali.” (Holth, 1955, s. 98)

Efter flera månader i arresten befinner Pål till slut oskyldig och frisläpps. När han kommer hem till Tyyskilä finner han där Klemmet som inte längre orkar med kriget och dödandet och därför valt att fly tillbaka till freden och friden i Tyyskilä. Klemmet och Kaisa, två personer som båda förlorat mycket på kriget, finner varandra.

Klemmet har särskilt dåligt samvete för att han, under sin tid som soldat, varit med vid en grov plundring på en gård i Grue och då sett en ung svartklädd flicka fly desperat till skogs men med blicken anklagande riktad mot Klemmet. Han kan inte befria sig från minnet av händelsen.

Kriget slutar 1679 men det blir ändå inte lugn i gränstrakterna mellan Norge och Sverige. Rövarhorder strövar plundrande kring. Finnarna får ofta falskeligen skulden för plundrandet och rövandet trots att finnarna i trakten plågas lika mycket av det som normmännen. För att få slut på eländet kallar traktens länsman in särskilda gränsvakter. Pål får uppdraget att fungera som vägvisare åt gränsvakterna. När Pål senare kommer hem igen får han veta att ett plundrande rövarband härjat i trakten av Tyyskilä och tvingat Kerttu och Kaisa att flytta till Kaisas torp Kraasperi.

Pål blir nu på nytt vägvisare, för en ny grupp män, som ger sig i väg för att leta upp och krossa rövarbandet. De finner den gård där rövorna befinner sig tillsammans med några kvinnor och barn. Rövorna är, visar det sig, både normmän, svenskar och finnar. Pål och hans medföljare bränner ned gården och bränner inne rövorna dock efter att först ha räddat ut kvinnorna och barnen ur huset.

Pål och Kerttu övertar för gott Kraasperi. Kaisa ger dem torpet mot löfte om uppehälle för sig och Klemmet. Till slut dör Kaisa till särskilt Klemmets stora sorg.

Klemmet beslutar att söka upp sin försvunne bror Erkki. Han finner honom som torpägare i en öde skogstrakt nära Värmland. Klemmet flyttar in hos Erkki som ska till Sverige för att hämta den fästmö han har där. Erkki finner verkligen sin fästmö i Sverige, hon heter Heini, och kommer nygift tillbaka med henne till sitt torp i Norge. Också Klemmet bosätter sig nu för gott i trakten som granne till Erkki och Heini.

Klemens kan fortfarande inte frigöra sig från händelsen i Grue under kriget då han medverkade i en plundring och då såg en förtvivlad svartklädd flicka springa till skogs. Han uppsöker därför på nytt Grue för att försöka sona det som hänt. Han träffar här till slut också flickan ifråga i kyrkan i Grue. Hon är där med sina föräldrar som är förtvivlade över att flickan, som heter Katerine, ända sedan plundringstillfället varit sinnesförmörkad. Föräldrarna söker genom förbön Guds hjälp för Katerinas tillfrisknande. Klemmet tilltalar Katerine, meddelar vem han är, och ber om förlåtelse. Först säger hon bara blankt nej till hans begäran. Hon stönar desperat: ”-Dei vil drepa oss!” (Holth, 1955, s. 171). Men flickans mor säger:

-Jo, dotter mi – vi skal tilgi. Det var krig, og det hender slike ting i krig. Det hende nok og, Gud betre det – at norske menn plundra i Sverige og jaga svenske og finske kvinner til skogs. Katerine såg frå den eine til den andre.
-Er det fred nå?
-Ja, det er fred. (Holth, 1955, s. 171)

Klemmet blir bønnehörd. Han får den förlåtelse han önskar – och Katerine frisknar mirakulöst till igen. Både Klemmet och Katerine återfår båda sinnesfriden.

Åren går. Med tiden får Pål och Kerttu fem barn: Inkeri, Heikki, Pål, Mattis och Berit. Innan romanen är slut hinner Inkeri växa upp och gifta sig. Maken heter Aaron Häkkinen, son till en mycket förmögen värmänning på gården Häkčilä. Äktenskapet blir dock inte lyckligt. Det är ett resonemangsparti med ekonomiska motiv inblandade. Dessutom är bruden och brudgummen bara tonåringar egentligen alltför unga för äktenskaplig samlevnad. Inkeri förstår efter en tid själv detta. Hon säger till sin far:

-Eg er ikkje lykkeleg. Men eg visste det ikkje før nå. Eg er ikkje lykkeleg som mor og du. Men du skal ikkje vera uroleg for meg, pappi. Eg skal freiste å bli det. (Holth, 1955, s. 247)

Påls och Kerttus äktenskap håller livet ut därför att de gifte sig av kärlek. År 1700 dör emellertid Kerttu, i cancer. Samma dag som hon dör är det slut på freden. Karl XII anfäller Danmark.

Steinen blømer

Holths finnskogstrilogi är en historisk kollektivroman, en berättelse inte om en enskild individ men om en släkt – ”Pålanes” ätt. Det korta förordet till *Steinen blømer* lyder:

Dette er ikkje ei soge om einskildmenneske, men om ei slekt. Det er soga om dei udødelege Pålane, garden dei klora seg fast til, og ein strid som vara i hundre år. (Holth, 1978, s. [5])

Ett i bokens slut presenterat släktträd över ”Pålane” understryker förhållandet och förtydligar relationerna mellan de många släktmedlemmarna.

Men givetvis är i *Steinen blømer* vissa enskilda personer mer uppmärksammade än andra. Till dessa mer framträdande individer hör Pål Hindriksson Tyyskiäinenns dotter Inkeri och hennes bror Pål. Den sistnämnde arbetar en period i ungdomen på den gård Häkčilä där Inkeri och hennes svenskfödde man Aarni Häkkinen bor. Därför känner Pål väl till det disharmoniska förhållandet mellan Inkeri och Aarne. Unge Pål kan helt enkelt inte begripa hur Inkeri kan acceptera en klumpeduns som Aarni. Han inser även att Inkeri egentligen längtar tillbaka till barndomshemmet Grasberg eller Kaasperri. Arni känner agg gentemot sin svåger:

Pål kjende ein aldri så liten agg i sig til svogeren. Kva slags kar var denne Aarni som ikkje kunne få kjerringa til å kjemne seg heime i heimen sin? Så fin ei jente som Inkeri Pålsdotter var, han kjende meir enn ein som hadde biti seg i fingrane etter hende. Og så skulle ho bli ved den kalde klumpen Aarni Häkkinen! (Holdt, 1978, s. 11)

Handlingen i *Steinen blømer* börjar under tidigt 1700-tal vid tiden för Karl XII:s död. Om detta talas i romanens början varigenom spänningen mellan Inkeri och Aarni får kontur. De två skiljer sig åt till exempel i synen på Sverige och svenskarna. Aarni, född i Sverige och svensktalande, känner trohet mot svenska kungamakten medan däremot den norska och norsktalande Inkeri känner bara lättnad över att Karl XII äntligen är borta. Hon säger i makens närvaro till sitt tjänstefolk om Karl XII och får svar av maken:

-Sæl eller usel – sa matmora Inkeri Häkkinen, og det gnistra litt i auga hennes. Sæl eller usel – nu er vi i alle fall kvitt han!

-Styr tunga di, Inkeri. Det er kongen vår du talar om!

-Han har aldri vori min konge! Sa Inkeri. -Men du har vorti så svensk – så svensk!

Det var sant, Aarni hade vorti svensk. Han tala heller svensk enn finsk, og ha likte at folk kalla ham Arne. Inkeri tenkte med seg, at det gikk an å vera kongetruen når ein var rik nok til å sleppe å slåss for han. Aarni kunne berre

sende ein dreng i staden for seg, eller leige ein annan fattig stakkar. Men dette hadde ho aldri sagt høgt [...]. (Holth, 1978, s. [9])

Trots allt växer till slut efter många år Inkeri och Aaron samman. Deras äktenskap slutar gott. Rörande är när Aarni på ålderdomen friar på nytt och säger verkliga kärleksord till Inkeri – ord som han egentligen borde yttrat i ungdomen. Det sker samma dag som Aaron och Inkeri, nu båda över åttio år gamla, besöker den gård Askosberg där Pål bor tillsammans med sin hustru Kari. Den sistnämnda ser Inkeri och Aaron komma ridande:

[...] det kom framande til gards. Inkeri og Aarni Häkkinen. Makan till mennske! tenkte Kari. Inkerifaster var over åtti år og kvit i håret, Aarni måtte vera nesten nitti. Men kom dei ikkje ridande [...] og såg dei ikkje på kvarandre med varme auger som andre ungdomar! Det var nok som folk sa, at ingen Tyyskiäinen vart bøygd i ryggen noen gong. Inkeri var like rank og like fin ennå. Kari kunne ikkje bare seg for å tenke høgt, og Aarni lo.

-Kjerringa blir yngre og yngre, sa han.

Og Inkeri skratta.

-Ja, veit du – Aarni har fridd til meg på vegen idag! Og tenk og tenk om han hadde sagt slik åt meg i ungdomen! (Holth, 1963, s. 97)

Vad gäller Inkeris bror Pål är han motsatsen till sin far ”drömmaren” därför att han tillhör, liksom också hans son med samma namn som han själv, kategorin slitvargar eller ”slitarar”, det vill säga, med Randi Brendens (1995, s. 79) formulering ”dei som set seg eit mål og brukar livet sitt til å arbeide for å nå dette målet. Dei to Pålane som kjem etter stamfaren, er slike slitarar.”

Den äldre av dessa två för under sitt liv en hård och envis kamp för att den gård Askosberg han bebor och arrenderar ska bli hans egendom. Han säger: ”Om eg skal bli hundre år, så skal eg leve den dagen Askosberg är vårt!” (Holth, 1978, s. 102).

Påls hårda kamp för äganderätten till gården Askosberg knyter an till romanens övergripande problematik som är skogsfinnarnas kamp under 1700-talet för att kunna hålla fast vid den mark och jord man en gång under 1600-talet erövrat och uppodlat. Hotet mot detta fasthållande följde av att de skogsområden i Norge och i Sverige i vilka skogsfinnarna levde inte längre självklart, på samma sätt som under föregående århundrade, betraktades som bara en ekonomiskt värdelös kronomark eller statsallmänning. I stället blev under 1700-talet, som en följd av den begynnande industrialismen, skogsområdena alltmer ekonomiskt intressanta. Som en följd härav kom efter hand allt större skogsområden i privata händer över skogsfinnarnas huvuden. Skogsfinnarna, som tidigare känt sig som helt fria män och kvinnor i ”sin” skog förvandlades nu, eller hotade att förvandlas till, bara hyresgäster eller torpare underställda de stora skogsägarna. Åsta Holth beskriver i *Steinen blømer* denna utveckling sålunda:

Ein gong låg landet for dyrefot. Kjempetrea stod til dei fall av elde. Berre langs havstrendene og rundt dei store sjøane bodde små stammer av menneske. Etersom stammene vaks, åt dei seg lenger inn i landet. Smått om senn fekk dei våpen og reidskap som sette dei i stand til å gå laus på skogen. Ingen spurde kven som *åtte* staden dei slo seg ned på, det *var* ingen som *åtte* den. Dei tok seg til rette som dyra i skogen. Dei hadde lover som aldri var skrivne ned, men som var like faste for det. Enkle, gode lover som tilhøva hade skapt. Det stykket du har hegna inn mot villdyr, det er ditt. Når du ein gong har tent eld på åren, kan inge jaga deg ut, freister noen, så har du ætta i ryggen. Gå ikkje i vegen for kvarandre, sa lova. Hald deg unna annan manns mark eller jaktfelt. Det du bryt lyd du bøte. Stå saman mot udyra. Vern kvinner og bån.

Dei eldste gardene i Grue sokn var ikkje kjøpt og betalt, utan når dei skifte egar. Dei var rydda føre den tida ein laut kjøpe seg jord. Den gong ingen, ikkje ein gong ein konge, kunne seia: Landet er mitt.

Men det kom andre tider. Språket fekk nye ord. *Stat – rike – Majestät – fut. Og mynt – renter*. Da all den jord som ingen hadde hegna inn eller merka av som si, var kongens.

Og hundraåre rulla seint og sikkert, og ein vakker dag kunne framande menn komma og seia til en bonde: Dette er mitt. Det du har rødd og sådd og vatna med sveitten din, det er mitt. Har du lagt alle dine krefter, all di evne, all din vilje, all din von og all din elsk i det? Prat! Er slikt realverdiar? *Eg har betalt med pengar*. Dyra i skogen er mine, fisken i vatnet er min. Heretter får du betala leige åt meg, så blir alt som før. (Holth, 1978, s. 95 f.)

Storkapitalets intrång i skogsfinnarnas skogsområden medför inskränkningar i folkets livsvillkor. Förbud införs mot sådana skogsfinnska sedvänjor som svedjebruk och att ha getter i skogen. Även förbud mot fiske införs. Samtidigt i Norge föreligger kornmonopol, korn får köpas dyrt bara från Danmark, vilket bidrar till skapandet av svält bland skogsfinnarna. Den nya innovationen potatis syns vara räddningen men odlingen av den blir, på grund av nämnda monopol, motarbetad av de krafter som tjänar pengar på monopolet. Skildringarna i romanen av hur potatisen och potatisodlingen skapar glädje och framtidstro hos skogsfinnarna är, fastslår Bernhardsen (2019, s. 83), ”nokre av de beste delene” i hela Holths romanserie.

Vi är nu framme vid det tidiga 1800-talet. Den svensktalande finnen Carl Axel Gottlund anländer. Han är från Juvas i Finland och student i Uppsala. Han har givit sig själv uppdraget att utforska skogsfinnarnas villkor i Sverige och i Norge och därför nu ankommit också till Grue socken. Han uppeldar här skogsfinnarna till att försöka skaffa sig större självkänsla och känna stolthet över sin speciella kultur och sitt finska språk.

Gottlund arrangerar även 1822 en expedition till kungen i Stockholm för att här kräva att de privatägda norska skogsområdena åter ska förstatligas och att skogsfinnarna i Grue socken ska få en kyrka och en skola med finsk lärare. Skälet till att färden går till just kungen i Stockholm är att Sverige och Norge nu blivit en union och att den yttersta makten i Norge inte längre finns i Köpenhamn utan i stället i Stockholm. Vad beträffar kyrkan och skolan med finsk lärare får besökarna i Stockholm nej – men däremot lovar den svenske kungen att återföra de norska finnskogarna under statlig kontroll och att enskilda skogsfinnar därigenom åter ska få möjlighet att skaffa sig självständighet från storkapitalet på egna gårdar. Skogsfinnarna i Grue socken upplever Gottlund som en frälsare.

Kapellet

Storägaren inom finnskogsområdet i Norge under 1700-talet är Bernt Anker vilken i sitt testamente 1801 bestämmer att alla hans egendomar skall göras till fideikommiss vilket betyder att egendomarna inte kan delas upp genom försäljning utan i stället som en odelad helhet ska gå i arv inom släkten. För skogsfinnarna är det ankerska fideikommisset ett rött skynke.

Fideikommisset går dock i konkurs 1819 och 1823 infinner sig kungens ombudsman i Grue socken och uppköper, vid utaktionerandet av de ankerska egendomarna, markområden och gårdar som skogfinnarna får möjlighet att förvärva. Under åtskilliga år framåt inträffar nu inom finnskogsområdet en livlig gårdshandel skogsfinnarna emellan.

En av de skogsfinnar som i *Kapellet* är särskilt intresserad av ett gårdsförvärv är Anne, hustru till Ola Askosberg vilken är sonsonson till Pål Henriksson Tyyskiäinen. Anne vill köpa den, till försäljning utannonserade, särskilt fina gamla gården Revholt för att kunna ge den till någon av sina tre nu vuxna söner. Och hon gör, efter att ha övertalat sin man att köpet ska ske slag i saken, åker till Revholt och betalar halva det begärda priset kontant. När sedan sonen Mattis gifter sig med Vappo Karhinen Furuberg får detta par Revholt i bröllopsgåva.

Äktenskapet mellan Mattis och Vappo börjar inte helt lyckligt. En av orsakerna till detta är Vappos, på grund av hennes ungdom och oskuldsfullhet, okunskap om vad ett äktenskap verkligen innebär. En annan och allvarligare orsak till missämja mellan Mattis och Vappo är följande. Innan Mattis och Vappos giftermål hade Mattis visat intresse för, och varit närgången mot, tjänsteflickan Lisa i föräldrahemmet på gården Askosberg. Mattis mor Anne, som inte kunde tänka sig Lisa som make åt Mattis, körde i väg Lisa och, för att sätta stopp för Mattis förhållande till Lisa för gott, arrangerade hon sedan bröllopet mellan Mattis och Vappo utan kännedom om att Lisa väntade barn. Rykten går dock snart i trakten om detta förhållande och Vappo, som nåtts av ryktena, oroas samt känner ilska gentemot både Anne och gentemot sin egen mor Mari:

Var det slik å vera gift? Vappo gjømde seg på buloftet for å få vera litt for seg sjølv. Nei og nei – kva hadde ho gjort? Ho var rasande på Mattis, på mor si, på Anne Askosberg. Mest sint var ho på mora. Kvifor hadde ho aldrig

sagt som det var? Ho hadde freista å tala ut med Mari kvelden før brylluppet, ho hadde sagt henne kor redd og usikker som ho var, og lur på om ho gjorde rett.

-Alle kjenner det slik dagen før! sa Mari. -Og når det er for seint å snu i alla fall. Alle jenter er redde – hoss skulle det bli om ein let vera å gifte seg fordi en var redd?

-Ja, men –

Nei, mora var alt langt borte i noe anna, det vart ikkje mer snakk om dette.

Og nå sat ho her på buloftet, gjennomskaka, sint og gråteferdig. Kva var det som fekk andre koner til å sjå på mennene sine som om dei såg Vårherre? Kva var det som fekk mor til å gå frå glas til glas og sjå ut og vente når far var borte ein dag? Og var mora borte, så var far som ein bortkommin onge. For ikkje å prata om auga som Anne Askosberg såg på mannen sin med? Presten hadde snakka om å elske og ære kvarandre. Kva var det å ”elske”? Finnane sette aldri dette ordet om til norsk. Det finske ”minä rakkastan” var så fullt av alt vakkert og godt. Andri, aldri kom ho til å seia minä rakkastan sinua åt Mattis! Kva hjelte det at ho så å seia fekk Revholt i byllupsgave? Kva var det som hasta med å bli gift? Dei skauv på både hans og hennes som om det gjaldt livet!

Det hadde vori gildt så lenge brylluppet vara. Dei hadde dansa, drukki, erta kvarandre og ledd.

Og så med eitt var alt vondt og stygt. Fysst brunnatta som var påkjenning stor nok for ei attenårs jente. Det fekk enda vera, slikt vart betre med tida, hadde ei ung kone fortald henne. Men så fekk ho høre – ingen visste at ho hørde det – at Mattis hadde eller skulle ha eit barn med ei anna jente. Det var ikkje sant. Sjølsagt var det ikkje sant. Og *var* det sant – da skulle ho klore auga ut på han! (Holth, 1967, s. 48 f.)

Lisa föder sitt barn. Mattis föräldrar ser till att Lisa får medel att ta hand om det och skaffar även fram en hygglig man åt henne som hon också gifter sig med.

Ären går i Mattis och Vappos liv. Hon mognar med tiden till en mycket duglig husmor på Revholt. Hon har sinne inte bara för gårdens människor utan också för dess djur. Sålunda till exempel är hon noga med att under hösten planera så att antalet djur på gården inte under den kommande vintern kommer att överstiga tillgången på djurfoder. Finns för många djur under hösten så måste slakt ske. Men dödandet av djur är inget Vappo känner behag inför. Hon genomför behärskat avlivandet men det pris hon betalar är huvudverk eller migrän:

-Mine dyr skal ikkje svelte! Sa Vappo.

Ho pekte ut de dyra som skulle slås, og ho leidde dei ut og let dei stå og sleike salt med øksehammaren fall. Ho var stein roleg med det stod på, men kvit i ansiktet. Etterpå la ho seg og hadde huguverk. (Holth, 1967, s. 66)

Vappo och Matti får efter hand många barn – flera av dem dör emellertid tidigt. Vappo sörjer djupt de döda barnen och drabbas, på grund av sin sorg, ofta av svår huvudvärk och migrän. Hennes förhållande till Matti blir dock så småningom betydligt bättre. Vid ett tillfälle när Vappo plågas av sin huvudvärk och Matti smeker hennes kind lindras plågan och hon inser plötsligt att hon faktiskt är lycklig i sitt äktenskap och har det verkligt bra:

Ho vreid litt på hugu og fekk hända hans mot kinnnet, klemde henne fast mot puta. Det var som alt det vonde var borte med eitt. Berre noe trygt, varmt, godt var att: Mattis. Aldri hadde ho visst at ho var så glad i han, at det gikk an å bli så glad i ett menneske. Ho pusta langt ut. (Holth, 1967, s. 143)

Till de viktigare händelserna i Grue socken under Mattis och Vappos liv hör den begynnande utvandringen till Amerika. Vappos syster Karen är en av utvandrarerna. När en av Mattis och Vappus söner vid namn Aksel vuxit upp utvandrar också han till Amerika. Vappo och Matti får motta brev från honom, fint skrivna:

Brevna som Aksel skreiv var små meisterverk. Når han var ferdug med å måle ut i sterke fargar kjempeåkrar med kjempeaks som bølga i prerievinden, om plogar med dobbelt skjer og veldige bølingar, skreiv han om slikt han tenkte og slikt han hadde opplevd. (Holth 1967, s. 181)

Aksel genomgår i Amerika skomakarutbildning och återvänder sedan till Grue och gifter sig med Olea Skaslien. Axel synes vara ett porträtt av Åsta Holths egen far. Också han hette Aksel, utvandrade i ungdomen till Amerika och återvände som utbildad skomakare.

Vi är nu framme vid det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Till de betydande händelserna under denna tid runt sekelskiftet 1900 i Grue socken hör bland annat byggandet av ny väg, inrättandet av skola samt, genom ”Grue Finskog Forbrugsforening”, öppnandet av handelsbutik.

Men den under denna tid, i den skogsfinska Grue-befolkningens medvetande, viktigaste händelsen är att man nu får den kyrka man länge drömt om. Ett fint kapell byggs som dock snart befins för litet varför det rivs och ett nytt, större och ännu finare kapell byggs. Till denna kyrka kommer också under en tid en finsk präst som även predikar på finska:

Det var fysste gongen dei hørde ei preke på finsk. Hørde sitt eige språk trille mjukt og vakkert frå prekestol og altar, fekk syngde det ut av fullt bryst.

-Hosianna Daavidin poika, kiitetty olkoon Hän, kuin tulee Herran nimeen!

Ikke et auge var tørt. (Holth, 1967, s. 199)

Ingenting varar för evigt. Allra sist i romanen, sist i hela finnskogstrilogin, konstateras:

Snøvinteren 1948, i januar, ramla kapellet ned! Snøen som tyngde på taket pressa veggane utover. Tårnet og koret og dei to sakristia stod att. (Holth, 1967, s. [202])

Härmed är romanhandlingen framme vid 1900-talets mitt, framme vid den tid då första delen av Holths skogsfinska trilogi skrevs.

Slutkommentar

Rent formellt, i berättartekniskt hänseende, är Åsta Holths finnskogstrilogi inte något nydanande verk. Den ofta påträngande och liksom allvetande berättarrösten leder tankarna bakåt till 1800-talsromanen och till exempelvis Gustaf Schröders skogsfinska kvadrologi. I likhet med Schröder demonstrerar Holth gärna sina sakkunskaper i de ämnen hon behandlar genom inskjutandet av textavsnitt av paratextuell karaktär, beskrivningar av sakförhållanden som inte direkt sluter an till själva det fiktiva händelseförloppet. Ett exempel är följande där Holth beskriver den finska saunans historia i Norge:

Frå gamle, gamle tider var badstugua – sauna – ein hellig stad. Det var ikkje berre kroppen som skulle bli rein og oppnya der, sinnet skulle og vera stemt til høgtid og ettertanke. Høg lått og uhøvisk tale måtte ikkje høres i sauna, uhøviske fakter ikkje tålas. Difor kunne kvinner og menn lauge ihop, alle var reine av sinn og hadde ikkje bruk for blugskapen. I den sterke heten vart menneskja slappe, frie og late og lykkelige. Kvardagen med alle sine krav og tyngsler la dei av seg med klea. [...].

Så var det ikkje å undres over at finnene vart såra i sitt inste når nordmennene tala nedsettande om sauna. At dei lukta ”røyk”, kunne trolle, og tala merkeleg, det tok dei med stor ro. Men når det vart sagt at dei var hedningar og usedelege folk fordi menn og kvinner lauga i hop utan anna å gjømme seg med enn bjørkekvasten, da vart mennene rasande, og kvinnene gret.

Nye tider. All tid kjem det nye tider og riv ned vondt og godt av dei gamle. Lovar framgang og betring, gir folk fleire ting å ta hånd om, men gjer dei ikkje lykkelegare.

Dei nye tidene reiv ned respekten for sauna, seint men sikkert. Fysste steget var, etter trykk frå norskbygda med prest og lærar i brodden, at karane og kvinnfolka tok til å lauge kvar for seg. Så var det slutt med den huslydfeststunda det hadde vori. Visst var det like godt som før å få lauge og kvile på brisken når lørdagskvelden kom, men noen feststund var det ikkje lenger. (Holth, 1978, s. 21 f.)

Till det yttre, i rent formellt hänseende, finns alltså vissa mycket allmänna likheter mellan Holths och Schröders respektive berättanden om skogsfinnarna. Tematiskt sett emellertid, vad gäller människoförståelsen och den historiska förståelsen är Schröders och Holths verk helt väsensskilda. Hos Schröder är den individuella mänskliga karaktären något tämligen enkelt och en gång för alla givet. Hos Holth däremot är individen någonting sammansatt och komplext, ständigt i utveckling.

Hos Schröder är skogsfinnen en gång för alla distinkt bestämd av sin medfödda eller genetiska egenart. Häremot står, som vi tidigare sett, Sven Rosendahls människosyn. Hos denne finns djupast sett inga genetiska eller etniska egenarter alls, egentligen bara individer alla underkastade samma allmänmänskliga villkor.

Åsta Holth erbjuder, kan man säga, ett tredje alternativ. Hon förnekar inte existensen av etnicitet, av etniska skillnader, men hon bestämmer dessa som inte medfödda och naturgivna utan som produkter av tillfälliga historiska omständigheter och just därför också som ständigt föränderliga storheter. Historien och den mänskliga individen fungerar för Holth som saunan i Norge i citatet ovan. Den är en realitet vilken är knuten till en viss etnicitet, den skogsfinska, men den är, lika litet som det skogsfinska i sig självt, evigt existerande med evigt samma funktion. Saunan i Norge i dag bär spår av både skogsfinskt och norskt – den är en hybrid.

Ytterligare ett särdrag i Holths romantrilogi är den politiska eller ideologiska medvetenhet som här tydligt framlyser och som visar sig dels i analysen i romanen av klassmässiga och sociala förhållanden och motsättningar och dels i det starka framlyftandet av kvinnorna och av särskilt kvinnliga erfarenheter så som till exempel skildringen i *Kapellet* av Vappos rädsla inför sitt äktenskap med Matti. Flera kvinnor i romantrilogin – till exempel Vappo och Anne i *Kapellet* – framstår också som verkligt handlingskraftigt dugliga människor och som i sina äktenskap rentav styrande. Holth ter sig, i motsats till alla andra författare av skogsfinnromaner, tydligt som något av en feminist. Holth har följdriktigt också i en intervju 1991 själv sagt, vilket framlyfts av Randi Brenden (1995), att i hennes romaner är egentligen kvinnorna huvudpersonerna och att kvinnorna har, historiskt sett, ”regjert hemmen og ofte mannen med” (cit. Brenden, 1985, s. 81).

Men mest imponerande hos Holth är hennes vilja till inte dömande och utpekande av rätt och fel i absolut mening utan i stället till framvisandet av historiska sammanhang. I Holths värld finns inga enkla svar och inga hjältar och skurkar – bara särskilda historiska omständigheter. Inte ens den person, Bernt Anker, som gestaltas i särskilt förklenande dager, behandlas som en ond människa – han är bara insiktslös. Han förstår inte den konsekvens hans fideikommiss har för skogsfinnarnas levnadsvillkor. Om Anker och hans bror, vilken en tid efter Ankers död styr fideikommisset, heter det:

Det underlege var, at Bernt Anker hadde ikkje vori noen vond mann, om han for finnane stod som noe vederstyggeleg. Broren som skulle styre Fideikommisset var heller ingen vond mann, han hade berre enda mindre greie på kva som gikk for seg i skogen enn Bernt Anker hadde hatt. (Holth, 1978, s. 147)

Viljan till djupare historisk förståelse och nyansering i Holths finnskogstrilogi gör att denna romanserie avgjort måste räknas till det allra bästa inom området skogsfinnediktning någonsin inte bara i Norge utan över huvud taget.

Skogsfinneromaner av Folke Nordangård, Hilka Alm och Kjell Söderlund

Folke Nordangårds *Roströda vatten*

Folke Olof Nordangård (1914-2005) var journalist och författare. Han skrev ett antal romaner, noveller och barnböcker. Han var ordförande i nykterhetsorganisationen *Sveriges Blåbandsförbund* och redaktör för dess tidning *Blå Bandet*. Dessutom skrev han Blåbandsrörelsens sång. Nordangård var även lekmanpredikant inom *Svenska Missionsförbundet*. Under sina sista yrkesverksamma år var han förlagschef på Halls förlag i Jönköping. Här utgav han en bok med skogsfinskt motiv, romanen *Roströda vatten* (1963).

Handlingen utspelas i finnskogen i Värmland vid 1800-talets mitt. Väckelserörelsen går starkt fram i trakten. Religionen och den religiösa tron är på väg att förvandlas från att vara endast en offentlig och statlig angelägenhet till att bli främst en personlig sak, en privatsak.

Huvudpersonen är en under många år kringvandrande strykfinne vid namn Jonte Mäkilainen, kallad Löpar-Jonte. Han är nu en äldre man som blickar tillbaka på sitt äventyrliga och hårda liv fyllt av knivslagsmål, superi och brott. På grund av sitt moraliskt dåliga leverne undrar han om han någonsin kommer att få Guds förlåtelse:

Han kom ihåg sin barndom uppe i det lilla finnpörtet i skogen. Han skrattade för sig själv då han mindes gutteårens många äventyr. Alla sår hade ärrats efter ungdomstidens hårda bataljer. Han kunde på sin kropp peka ut de olika slagsmålen – knivhuggen var minnesmärken som hans goda läkekött, solsken och smuts aldrig kunde plåna ut.

Han hade blivit knivskuren för brännvin och flickor, häststöld och tjuvskytte och det var inte utan ett visst tvivel om huruvida Gud verkligen tillgivit honom allt detta. (Nordangård, 1963, s. 104)

Karakteriseringen här av Jonte ansluter helt till schablonföreställningen om den skogsfinske mannen som en farligt hård figur vilken alltid är nära att ta till kniven. Även vad gäller gestaltningen i romanen av skogsfinnarnas äldre historia i Sverige spås på med klichéföreställningar. Nordangård håller i *Roströda vatten*, som påpekats av Dag Nordmark (2020, 267), ”liv i myten om krigen mellan svenskar och finnar och lägger ut texten om gerillakrig, främlingshat och mordbränder”.

Speciellt med Jonte är emellertid att han inte bara är en krigisk natur utan också, efter hand allt mer starkt, berörd av kristendomens fredsbudskap. Vid invigningen av Lekvattnets kyrka 1850 är Jonte närvarande. Givetvis hamnar han härvid i rusigt tillstånd i slagsmål men han berörs också av prosten Fryxells tal vid kyrkans invigning:

En novembersöndag hade kyrkan invigts och då hade Jonte varit där. Då hade han varit i handgemäng med en svenskbonde och fått underarmen knäckt så benflisorna hade stuckit ut ur skinnet. Men all hans vrede och det tunga ruset hade runnit av honom och smärtan kände han inte, när sunneprosten Fryxell stod i den predikstol en frykdalssocken skänkt till kyrkan. (Nordangård, 1963, s. 112)

Jonte tar intryck inte bara av prosten Fryxell utan också av den frambrytande frikyrkliga väckelserörelsen. Han träffar en flicka, den trollkunniga tjärhandlardottern Marja Lohlompi, som han blir förtjust i. Hon tycker också om Jonte. Dock lämnar hon snart Jonte och slår i stället följe med den norske väckelsepredikanten Ole Kasa. Detta därför att hon, liksom så många andra vid samma tid, har gripits av väckelserörelsen.

Rykten i trakten sprider sig om märkliga andeuppenbarelser i området Änglamyren nära Lekvattnet. Marja och Ole samt även Jonte beger sig dit. Marja finner här, i den trolska och mystiska stämningen på Änglamyren, slutligen sin Gud. Också Jonte påverkas. Någon tid efter besöket på Änglamyren slänger han bort sin kniv och i samma ögonblick tycker han sig ”höra vingslagen av Guds keruber” (Nordangård, 1963, s. 106).

När Jonte senare befinner sig vid sjön Lekvattnet och blickar ut över sjön förnimmer han plötsligt hur sjövattnet genom solstrålarna förvandlas från blåfärgat till rostrött – till blod. Han bländas av synen: ”Allt hans öga såg var rött.” (Nordangård, 1963, s. 114). Efter denna

upplevelse, förnimmelsen av ett direktmöte med Jesu blod, söker sig Jonte till Lekvattnets kyrka och dör här på kyrkogården, inte ångestladdad eller olycklig utan i stället i lycksalighet och glädje och i förtröstan på Gud.

Som avslutande kommentar till romanen *Roströda vatten* kan sägas att boken mindre framstår som en saklig beskrivning och analys av skogsfinskt liv och i stället mer som en predikan i frikyrklig riktning. Så var också författaren lekmannapredikant i frikyrkorörelsen *Svenska Missionsförbundet*.

Hilkka Alms *Fjärran gröna ängar*

Hilkka Alm, född Hilkka Makkonen i Gamla Karleby i Finland 1929, bosatte sig 1947 i Sverige. Från 1961 levde Alm tillsammans med maken Sven och deras gemensamma barn i Vedevåg i Lindesbergs kommun där Alm också arbetade som lärare, översättare och tolk. Hon avled 1995.

Alm debuterade som författare 1977 med diktsamlingen *Månen smälte sitt silver*. Det verk av Alm som diskuteras i detta avsnitt är hennes romantrilogi med skogsfinskt motiv *Fjärran gröna ängar* med deltitlarna *Blod och tårar* (1982), *Kampen om ängarna* (1983) och *Rösenas riken* (1984). Samtliga tre delar är illustrerade med teckningar av Björn O. Bengtsson.

I två inledande avsnitt i den första delen av romantrilogin med titlarna ”Tack” respektive ”Förord” deklarerar Alm sin avsikt med verket och den arbetsmetod hon använt för att kunna frambringa detsamma. Hon påpekar här att hon själv har skogsfinsk bakgrund samt vidare att hon, för att kunna ge en trovärdig bild av skogsfinnarnas liv i Sverige, gjort omfattande historiska studier inom ämnet i fråga och härvid också konsulterat en stor mängd kännare inom området.

Många av de figurer som uppträder i trilogin är, framhåller författaren i sitt ”Förord”, historiskt dokumenterade även om huvudpersonerna, tillhörande släkten Kiiski, är uppiktade. Vi följer genom romansviten många individer inom denna släkt under en tid av omkring etthundrafemtio år från sent 1500-tal till mitten av 1700-talet.

Persongalleriet i verket är mycket stort. Endast de mest centrala personerna omtalas i nedan följande, starkt komprimerade, återgivning av den yttre handlingen.

Blod och tårar

Handlingen i trilogins första del, *Blod och tårar*, börjar 1597 vid tiden för Klubbeupproret. Huvudperson är savolaxaren Matti Kiiski som också deltar aktivt i det blodiga upproret. Hans familj består av hustrun Aino och barnen Marjatta, Antti, Maria, Kyöstö och Kirsti. Matti har genom sitt liv fått slita hårt för uppehållet och även fått uppleva svåra personliga olyckor, flera barns död. Under Klubbeupproret får Mattis son Antti av fienden sina händer avhuggna. Dottern Maria blir våldtagen av en främmande knekt. Hon planerar i sin förtvivlan självmord men räddas till livet av en granne. En ung man Yrjö Vähäinen skadas av främmande män allvarligt men överlever och omhändertas av Mattis familj. En spirande romans uppstår mellan Maria och Yrjö. Marjatta är också förtjust i Yrjö och känner svartsjukekänslor. Familjen Kiiski beslutar, på grund av de stora svårigheterna i hemtrakten, att emigrera till Sverige.

I sällskap med ett flertal närstående och grannar gör familjen Kiiski resan till Sverige över Åbo till Stockholm och sedan vidare över Arboga till sjön Kymmen i Värmland. I resesällskapet finns bland andra Yrjö och en ung man vid namn Niilo Lemoinen.

Tidigt under färden i Finland till Åbo stöter man på en ensam kvinna vid namn Katariina Tikkainen vilken skadats allvarligt av sin våldsamme make som sedan har övergivit henne. Katariina räddas till livet av familjen Kiiski och medföljer familjen med resesällskap till Sverige. Hon uppfattas efter hand som en hotfullt farlig figur av Aino vilken misstänker att Katariina är trollkunnig.

Väl framme vid Kymmen inmutas land och påbörjas svedjebruk. Aino visar tecken på mental instabilitet, hon drabbas av oförklarliga raserianfall och dör så småningom i sinnessjukdom

1598. Matti gifter om sig med Katariina. Paret får under åren 1598-1600 tillsammans två barn, Tuomas och Kyllikki. Marjatta sammanlever nu med Niilo. Maria sammanbor med Yrjö.

1604 utbryter våldsamerhet mellan skogsfinnar och svenskar. Bland annat nedbränner en svensk man Marias och Yrjös stuga. Paret skaffar sig nytt eget hem långt från Kymmen vid namn Ritämäki. Alla svenskar är inte missunnsamma mot skogsfinnarna. Matti knyter vänskapsband med en svensk vid namn Bengt Olsson. På grund av oron mellan skogsfinnar och svenskar bestämmer sig Marjatta och Niilo för att flytta till Dalarna där de menar att det är lugnare. Handlingen sträcker sig fram till 1636. Då är Matti död sedan 1632.

Kampen om ängarna

Vid början av trilogins andra del, *Kampen om ängarna*, har familjen Kiiskis gård och skattehemman vid Kymmen, nu benämnt Kisskilä, efter Mattis död 1632 delats mellan Ainos och Katariinas tillsammans sju nu vuxna barn. Ett av Katariinas och Mattis gemensamma barn, Ylliikki, är bortgift med en svensk vid namn Tord Simonsson och får med honom sonen Simon. Det andra av Katariinas och Mattis gemensamma barn, Tuomas, är gift med Emma Orainen och har med henne sönerna Erkki, Lauri och Timo samt dottern Maarit. Av dessa barn är Timo speciell såtillvida att han visar särskilt stor kärlek till gamla finska berättelser och sånger. Timo spelar också gärna på den kantele han ärvt av sin farfar, alltså Matti.

År 1646 dör Antti och året efter Katariina. Kyösti och Kirsti är nu gifta med svenskar. Kyöstis hustru heter Barbro Larsdotter och Kirsti är gift med Lennart Magnusson.

Ett dråpslag drabbar skogsfinnarna när en ny skogsförordning kungörs vilken förbjuder allt svedjande och upptagande av nya boplatser. Träden och virket från skogen ska från och med nu gå till gruvorna, hyttorna och till skeppsbyggnad. Också bestämmelserna om hysande av lösfinnar skärps.

Krig utbryter gång på gång mellan Sverige och Danmark/Norge. Ett av dessa krig är Krabbe-fejden 1657-1658. Hundratals skogsfinnar sluter upp på den svenska sidan. De leds av Matz Olufsson från Gränsjön. Erkki och Timo deltar aktivt i kriget.

En snabbförsvenskningsprocess vidtar bland annat vad gäller bruket av egennamn. Släktnamnet Kiiski blir Mattsson och gårdsnamnet Kiiskilä blir Kisktorp.

Erkki gifter sig med Anna Moilainen och får under 1640- och 1650-talen med henne barnen Topias, Maria, Matti, Paavo och Leena. Namnen försvenskas. Erkkos fulla namn blir Erik Mattsson. Barnen Topias, Matti, Paavo och Leena blir Tobias, Mattes, Påvel och Lena.

Lauri gifter sig med Maija Vilhuinen. Paret får under 1650-talet barnen Antti, Elina, Maria och Kerttu. Lauris och Maijas förnamn försvenskas till Lars och Maj. Antti blir Anders, Elina blir Elin och Kerttu blir Kjerstin.

Timo gifter sig med Kaarina Kukkoinen. Paret får under 1640- och 1650-talen fyra barn: Kattri, Matti, Pentti och Paavo. Dessa personers namn försvenskas inte i romanen därför att Timo och hela hans familj, efter Krabbe-fejden, utvandrar till Amerika och en floddal i Delaware.

För dottern Maarit går det illa. Hon har haft en stor kärlek, Lars i Långnäs, men denne svek henne och gifte sig, till Maarits stora förtvivlan, med en annan. Så småningom möts dock tillfälligt Maarit och Lars igen varvid följderna blir en älskogsakt. Maarit blir havande. Hon föder dock ett livlöst barn och dör själv i samband med födseln.

Efter hand under 1600-talets lopp växer också Eriks och Annas samt Lars och Majs barn upp och skaffar sig egna barn. Alla dessa många i romanen framträdande personer får under 1600-talets andra hälft uppleva olika former av katastrofer och olyckor. Hit hör förfärliga häxprocesser, särskilt i Dalarna, samt vidare svälttider på grund av missväxt, pestepidemier och en stor skogsbrand i Värmland 1690 samt slutligen också ständigt förekommande krig under den svenska stormaktstiden mellan främst Sverige och Danmark/Norge men också, under tidigt

1700-tal, mellan Sverige och Ryssland. Handlingen i romanen når fram till tiden för slaget vid Poltava.

Rösenas riken

Handlingen i trilogins tredje del, *Rösenas riken*, begynner vid tiden för Karl XII:s död. De många krigsåren, samt hungersnöd och pestutbrott, har kraftigt åderlåtut Sveriges befolkning. Landet befinner sig nära ruinens brant.

Huvudpersonen vid romanens början är Per Mattsson, sonsonson till Matti, sonsonson till Tuomi, sonson till Erik Mattsson och son till Tobias Mattsson. Han har flyttat till gården Randao i Digerdalen i Dalarna och där gift sig med Ingri Jansdotter från Lindesberg som dock dör i barnsäng redan efter ett års äktenskap. Per gifter om sig med Maria Pålsdotter från Äppelbo. Paret får efter hand fem barn: Gunnar, Karl, Lisbet, Stina och Hindrik. Den sistnämnde dör tidigt elva år gammal efter att ha ådragit sig en plötslig häftig feber 1736.

Per idkar inte bara lantbruk utan sysslar också, för försörjningens skull, med kolning. Inkomsterna från hans kolmila lämnas som skatt till traktens fogde. Per och hans familj gör då och då tillfälliga besök i Pers barndomshem vid Kymmen där livet fortsätter som tidigare.

Vid ett tillfälle är Per otrogen Maria och lägrar Erik Mattssons på Näveråsen hustru Margeta. Per ångrar djupt sitt tilltag. Han erkänner det för Maria och starka spänningar uppstår under en tid mellan Per och Maria. Paret fortsätter dock samlevnaden.

Pers bror Mikael kommer 1719 på besök från Kymmen och berättar att hans och hans hustru Katrins tonåriga dotter Anna blivit våldtagen av en svensk man och blivit havande. Tillsammans ger sig Mikael och Per ut för att leta upp förövaren, vilken heter Johan Nilsson, men finner honom inte. Några månader senare dock, sammanträffar Per av en tillfällighet med våldtäktsmannen och lockar honom med sig till en granne i Digerliden och förtrogen vid namn Grels Hansson. Per och Grels kastrerar tillsammans Johan Nilsson men låter honom sedan löpa. Åtskilliga år senare hämnas plötsligt Johan Nilsson genom att skjuta ihjäl Per. Flera män från finnhemmanen i trakten rycker genast ut för att fånga in mördaren. Infångandet sker också och Johan Nilsson överlämnas till traktens fogde för skipning av rättvisa.

Någon tid före Pers död har hans och Marias son Karl motvilligt accepterat att flytta över till Pers bror Mikael. Detta därför att Mikael behöver Karls hjälp på grund av att han inte har någon son. Pers och Marias övriga barn gifter sig efter hand. Gunnar med Kerstin Nilsdotter, Stina med Johan Pålsson och Lisbet med norrmannen Ingemund Olavsøn och flyttar till Norge

Riksens ständer förklarar 1741 krig mot Ryssland. Även bönderna samtycker till detta genom sin talesman Olof Håkansson. Snart infinner sig i Digerdalen nyheten om stora slag i Finland. Fred sluts dock 1743. Samtidigt utbryter emellertid bland allmogen i Dalarna upprorsstämning därför att regeringen i Stockholm infört inskränkningar i dalkarlarnas fria handelsutbyte med Norge. Upprorsstämningen får till följd Stora Daldansen. En stor mängd dalabönder tågar mot Stockholm för att kräva och återfå rätten till fri handel med Norge men blir i huvudstaden i grund besegrade. Många dödas och än fler tas till fånga. En av de i upproret deltagande och dödade är Marias son Karl.

En dag får Maria oväntat besök av en främling vid namn John Kisk. Han har kommit på besök från Amerika och är, visar det sig, ättling till den Timo Kiiski som vid 1600-talets mitt utvandrade med sin familj till Delaware. Maria känner sig snart starkt dragen till John. En romans uppstår mellan de två och Maria överväger en stund att medfölja John tillbaka till Amerika. Det blir dock inte så. Maria stannar ensam kvar på gården Randao i Digerdalen. Härmed slutar hela verket *Fjärran gröna ängar*.

Analys

Nu några kritiska kommentarer. Vad först gäller tematiken framstår Hilikka Alms skogsfinnska trilogi som någonting radikalt annat än Gustaf Schröders motsvarande kvadrologi. I den

sistnämndes verk härskar ett tydligt ovanifrånperspektiv, en lojalitet gentemot nationen Sverige och dess överhet i Stockholm upprätthålls konsekvent. Hos Alm är det tvärtom. Här är synfältet folkligt, det kommer underifrån. Alm är småfolkets talesperson. Följande två citat är härvid talande:

Drottning Kristina kröntes med sådan prakt att man aldrig skådat dess like, allt medan folket pinades av hunger.

Men i Kiiskilä hade man annat att tänka på än en slösaktig om än boklörd drottning långt bort i Stockholm. (Alm, 1983, s. 49)

Karl den X visade sig vara lite mer återhållsam med penningarna än hans kusin Kristina. Denna kvinna som med sina otroliga fester och den makalöst kostbara kröningen nästan tömt statens kistor.

Tuomas tänkte många gånger att det som kungar inte gjorde av med i sina krig, det slösade drottningar på fester och annan flärd. (Alm, 1983, s. 87)

Hos Schröder accepteras fullständigt det på hans tid rådande svenska klass- och manssamhället. Hos Alm däremot, föreligger ett tydligt jämlikhetsperspektiv så till vida att kvinnorna spelar lika stor roll, är lika framträdande, som männen. Dessutom uppmärksammas frekvent hos Alm, på ett sätt som aldrig hos Schröder, de ständiga hot som föreligger mot kvinnors hälsa och liv, sådant som hustruvåld och risken att dö i barnsäng.

Vidare tonas hos Alm bort alla de hos Schröder frekvent uttryckta idéerna om medfödda och genetiska skillnader mellan finnar och svenskar. Följande citat är härvid belysande. Om Per och hans första hustru Ingri heter det:

Pers samliv med Ingri blev kort, blott ett år. Då hon gav livet åt sonen miste hon sitt eget.

Att kvinnor dog i barnsäng det visste Per, men hade aldrig tänkt att det skulle drabba Ingri.

-Svenska kvinnor, törhända, är sämre rustade att föda, tänkte han, glömmades att finska kvinnor ofta gick samma död till mötes. Så hade hänt i hans släkt också mer än en gång. (Alm, 1984, s. 11)

Som tidigare i detta arbete framgått kritiserar Richard Broberg (1981) Schröder för att starkt överdriva fiendligheterna under 1600-talet mellan skogsfinnar och svenskar. Möjligen under inflytande av Broberg, han är en av dem som Alm uttryckligen åberopar när hon räknar upp de auktoriteter hon lutade sig mot när hon skrev sitt verk, skildras medvetet strider mellan skogsfinnar och svenskar sparsamt. Hon motiverar denna strategi i sitt förord:

Berättelserna om veritabla krig mellan finnarna och svenskarna fann jag inga belägg för, jag anser dem som fantasifoster av mer eller mindre äventyrslystna författare. (Alm, 1982, s. 9 f.)

Till skillnad från Schröder försöker Alm någorlunda konsekvent hålla i sär sina egna personliga referensramar och de fiktiva figurernas medvetanden. Hos Schröder förefaller ofta de agerande skogsfinnarna lika kunniga om svenska historiska förhållanden som han själv. Alms skildring däremot, är i detta hänseende psykologiskt mer trovärdig. Hon pekar ofta tydligt ut skillnaderna mellan de i Sverige nyanlända skogsfinnarnas och hennes egna referensramar:

De passerade Arboga. Där var fullt av liv och rörelse. Hertig Karl hade sammankallat rikets stormän till riksdag. Det visste inte Matti och hans följe.

Om de fått reda på det hade inte rört dem stort att två herrar stred om makten i Sverige. (Alm, 1982, s. 108)

En likhet mellan Schröders och Alms respektive framställningar är den övergripande uppläggningsen av de två verken. Båda författarna berättar om en släkt/familj och dess öden under mycket lång tid från sent 1500-tal och till ett stycke in på 1700-talet. Hos båda författarna föreligger också ett mycket stort persongalleri. Hos Alm är detta persongalleri rentav så stort att det för läsaren av verket ofta är svårt att tydligt hålla i sär de olika personerna och att kunna exakt förstå deras relationer till varandra.

Framställningen är därför, kan man säga, alltför rapsodisk – författaren stannar inte upp vid de enskilda händelserna och personerna för att ge dem djupare kontur och sammanhang med den övergripande handlingen utan hastar istället, på ett olyckligt sätt, hela tiden allt för kvickt vidare från den ena händelsen och personen till den andra.

Alm tycks själv ha haft en känsla av att problemet föreligger. Det signaleras av att hon i slutet av romanverkets sista del presenterar en lång tabell över släktförhållandena mellan alla uppträdande och nämnda individer inom släkten Kiiski. Men läsarens ständiga behov att kontrollera handlingen gentemot dessa tabeller stör alla möjligheter till verklig inlevelse i berättelsen. (Nu kan ju parentetiskt sägas att Åsta Holth inte är så mycket bättre i detta hänseende. Även hon infogar i sin skogsfinska trilogi, antagligen av samma skäl som Alm, en släkttavla).

En annan svaghet hos Hilikka Alm är att miljöskildringen genomgående är tämligen fragmentarisk och diffus. En tredje genomgående svaghet är den mycket tunna psykologin vilken är en följd av det ständigt snabba hastandet från en person till en annan. Alm vilar aldrig riktigt ut i de enskilda individerna så att deras själsliv kan framträda på ett verkligt specificerat och nyanserat sätt. En fjärde genomgående svaghet är Alms avsiktliga val av ett ålderdomligt högtravande talspråk. Här ett typexempel från romansvitens sista del. Några personer, bland dem Pers och Marias två grannar Ingemar och Grels, samtalar. Ingemar talar och Grels svarar:

-Ja, nu få vi fred i detta landet, skola I se, sade Ingemar.
-Fröjdas icke än, sade Grels lite snävt. (Alm, 1984, s. 14)

Författaren försvarar sitt val av denna högtidligt uppstyltade och ålderdomliga svenska som talspråk med följande ord:

Jag har helt klart för mig att kritik kan riktas mot språket i dialogerna, men jag försöker inte ge sken av att det ålderdomliga språk jag använt är korrekt, jag har bara i görligaste mån använt mig av vissa gamla ord för att ge mera äkthet åt berättelsen. (Alm, 1982, s. 10)

Vari äktheten här skulle bestå är svårt att förstå. Äkthetsverkan hade möjligen kunnat uppkomma om författaren valt att, eftersom det handlar om finska invandrare till Sverige, på något sätt blanda svenska och finska ord.

Störande för läsaren är också att denna ålderdomlighetsprincip inte konsekvent upprätthålls. Ofta hos Alm blandas på ett ytterst kuriöst sätt ålderdomligt klingande ord och ord som tydligt hör hemma i modernt och nutida svenskt talspråk. Här ett exempel från romantrilogins sista del där Per och Ingemar är ute och jagar våldtäktsmannen Johan Nilsson. Pers son Gunnar uttrycker rädsla för att fadern i jakten på Johan Nilsson ska begå en illgärning. Modern Maria försöker tysta honom:

Tyst unge! Du kan väl fatta att far icke gjort något ont, och då kan heller ingen komma och ta honom, varken till fästning eller annorstädes, snäste hon till. (Alm, 1984, s. 39)

Orden ”icke” och ”annorstädes” kan här passera som ålderdomliga men orden ”unge”, ”fatta” och uttrycket ”ta honom” däremot låter utpräglat modernt och nutida svenskt talspråk.

Ytterligare ett exempel. Maria, som börjat misstänka att hennes Per varit otrogen med Erik Mattssons på Näveråsen hustru Margeta, frågar Per rent ut om han någonsin träffat Margeta. Per svarar undanlidande genom att prata om Erik Mattsson och om en annan granne Tomas Tomasson:

Känner du Mattssons på Näveråsen? frågade Maria.

-Njaa, känner och känner. Erik har varit inom här, men mest snackar han med Tomas Tomasson. Någon gång har jag varit dit med Tomas men.....

Då har du ock mött hustrun hans? (Alm, 1984, s. 79 f.)

Ordet ”ock” här kan möjligen låta en aning ålderdomligt men ordet ”snackar” riktigt skriker svenskt nutida talspråk.

Gustaf Schröder gör ingen hemlighet av att han använder sin fantasi. Alm fantiserar inte med samma berättarglädje. Hon fantiserar motvilligt – när inga andra medel står till hands.

Jag är också medveten om de brister läsaren kommer att upptäcka i synnerhet i den första halvan av första delen, men de knappa uppgifter jag hade om dessa människors vandring till Sverige i slutet av 1500-talet gjorde att jag måste använda mig av fantasin för att beskriva deras dåtida vandring.

Allt jag skrivit om historiska händelser liksom vissa händelser i mina personers liv är autentiska, likaså platserna.

Många av personerna har funnits i verkligheten och jag har använt deras rätta namn. Slakten Kiiski däremot är uppdiaktad, men jag har flätat in i deras livsöden personer från verkligheten, liksom händelser. (Alm, 1982, s. 10)

Schröders framställning utmärks av frodig berättarglädje. Alm däremot syftar i riktning dokumentation och upprättandet av ett släktträd snarare än producerandet av verkligt berättande, skapandet av roman med episk bredd. Alms verk är, kort sagt, för mycket släktröniker och för litet roman. Därför den tunna psykologin, bristen på verklig inlevelse i de enskilda personerna. Kanske skulle man om Alm kunna säga att hon är en romanförfattare – men innerst inne en motvillig sådan.

Kjell Söderlunds *Marken brinner*

Kjell Söderlund (1934-2018) växte upp i Bollnäs och verkade under sitt vuxna liv som först försäljare och sedan fastighetsmäklare. Efter pensionen började han närmare intressera sig för sin egen skogsfinska bakgrund. Förfäderna hade invandrat från Finland under 1600-talet och bosatt sig i Grannäs i Hälsingland. Ett resultat av Söderlunds intresse för skogsfinnarna blev romanen *Marken brinner*, utgiven på eget förlag år 2014.

Uppenbart är att Söderlund lagt ned stort förarbete på romanen. Längst bak i boken meddelas att författaren, för att kunna skriva sin berättelse, gjort forskningsresor i Sverige, Norge, Finland, Ryssland och Estland. Han har studerat vetenskaplig litteratur med anknytning till den skogsfinska invandringen till Sverige samt även studerat protokoll berörande den historiskt existerande gården Pekkala i Finland och även i många år utfört eget arkeologiskt arbete vid ”romanens pörte”, det vill säga vid den plats i Sverige där två av romanens huvudpersoner bygger just ett pörte.

Handlingen i boken utspelar sig i Finland och i Sverige under blott ett par år under 1600-talets första årtionde. Persongalleriet är, på ett jämfört med motsvarande i Hillka Alms *Fjärran gröna ängar*, välgörande begränsat. Huvudpersonerna är följande: Lauri (född 1574) tillhörig klanen Pekkainen och boende på torpet Konduniemi i Finland med hustrun Kirsti (född Makkoinen 1575) samt barnen Elin (född 1595) och Carl (född 1604). Vidare Lauris yngre bror Matti (född 1590) och Mattis äldre bror Pål och denne hustru Sirkka. Detta sistnämnda par bebor Pekkainens fädernegård Pekkala som är en frälsegård under ätten Kurk. En gammal farbror till Pekkainenbröderna uppträder också i berättelsen. Han heter Nuutti Pekkainen och ägde gården Konduniemi före Lauri och Kirsti. Också i Sverige finns en gård Pekkala där de skogsfinska invandrarna Pekka och Mirja bor. Pekka är bror till Lauris hustru Kirsti. Mirja är syster till Lauri, Matti och Pål.

Inledningsvis i romanen skildras en dramatisk händelse i kyrkbyn Satakunda i Finland en söndag i juni 1608. Lauri slår här ihjäl grannen Per, tillhörig grannfamiljen Jäminki. Ilskan mot Per och grannfamiljen bottnar i att denna familj, enligt Lauris förmenande, stulit mark och fiskevatten från Lari och Pål. Som en följd av våldshandlingen mot Per lever Lauri nu under dödshot.

Klanen Pekkainen har även andra problem. Pål tvingas betala frälsekatt till adelsmannen Kurk – en skatt som ”gnager Pål ända in på benen” (Söderlund, 2014, s. 13). Vidare råder

missväxt och svält. Ukko, den gud i finsk mytologi som är ansvarig för naturhändelser och skörd, är för tillfället vrång mot klanen Pekkainen.

Hälsningar kommer från Pekka och Mirja i Sverige. Genom dessa lockas Lauri av tanken att också hans familj kanske ska emigrera dit för att få bättre levnadsvillkor. Till slut bestämmer sig Lauri för att, tillsammans med sin yngre bror Matti, göra en resa till Pekka och Mirja i Sverige för att där inmuta ett stycke mark och bygga ett pörte som förberedelse för hela familjens ditflyttning. Gamle farbror Nuutti Pekkainen hjälper till genom att återköpa gården Konduniemi för att därigenom åt Lauri skaffa fram de pengar han behöver vid resan till Sverige.

Lauri och Matti ger sig i väg på våren 1609 och lovar att vara tillbaka till hösten. Första större anhalten är Åbo. Båttrafiken här till Sverige är stor, det är inte svårt för Lauri och Matti att hitta en skeppare som, mot en mindre ersättning, är villig att ta dem med till Gävle. Vid ankomsten till Gävle klarar sig Lauri och Matti hjälpligt fram genom den smula svenska de kan och genom teckenspråk. Deras yttre utseende och medhavda utrustning beskrivs pregnant:

Kirsti har sytt Lauri en blåaktig vadmalsrock. Den ljusblå linnenkjortan sticker fram vid handlederna under rockens uppvikta ärmor och den gråvita huvudduken ligger löst över axlarna ner på bröstet. Han är en stark karl, nära sex fot lång, och får de förstulna kvinnoblickarna på sig. Självt tycker Lauri att Gävlekvinnorna ser frimodiga ut.

Mattis bruna ögon och mörka hår bryter av mot den ljusblå linnenkjortan. Han har grågulaktiga byxor och höga skinnskor med tjock, i bakkant järnskodd sula. Det smäller i stenarna när han går. Också åt honom har Kirsti sytt en ny vadmalsrock, den hänger utanpå skinnförklädet. Matti är tunnare i kroppen, men lika lång som Lauri.

Näverkontarna är packade med skaffning. Den rökta fisken, fläsk från Åbo och så hårt bröd hemifrån. Det ligger överst. Skaflet till en timmeryxa sticker upp. Järnspetsen till ett spjut är med, likaså en liten smideshammare och några smidda krokare och ett par bitar flinta i botten tillsammans med ett bryne. En lina av hästtagel packade Lauri också med där hemifrån. Den är rullad runt en bit näver, där också några fiskekrokare sitter. Lite småspik är också med, och ett dussin hästkosöm, användbart till allt möjligt. De sitter instuckna i näversidorna. (Söderlund, 2014, s. 94 f.)

När de efter några timmar lämnar Gävle och ger sig ut på landsbygden känner Lauri optimism. Han tycker att allt gott förvånansvärt bra och lätt, han känner sig redan riktigt hemma i Sverige och han är övertygad om att hustrun Kirsti kommer att tycka om Sverige.

Första natten övernattar Lauri och Matti vid en sockenkyrka. De kommer här i kontakt med kyrkoherden Bröms som hyggligt förstår finska. Han välkomnar dem men ställer också kravet på dem att de ska leva verkligt kristligt och vanemässigt besöka kyrkan. Han varnar dem också. Motsättningar föreligger, säger han, mellan de infödda svenskarna och de till skogsområdena invandrade finnarna:

-Så folk tycker inte om finnar? säger Matti.

Pastorn svarar genom att titta på Lauri.

-Unge man, börjar prästen. Ni klarar er själva och ni odlar och bor uppe i skogarna. Det räcker för att allmogen nere i bygden ska känna sig osäker.

-Jaha svarar Lauri och slår försiktigt ut med armarna.

-Vi måste se till att ni blir bekanta, finnar och folk.

Så pekar prästen med hela handen på Lauri och Matti.

-Er åligger att lära svenska och att sköta besöken i Guds hus. Länsman och jag ska hålla bygdens folk i Herrans tukt och förmaning hädanefter. Han hämtar andan. Även er finnar. (Söderlund, 2014, s. 101)

Lauri och Matti påbörjar sin vandring i riktning Pekkars och Mirjas torp. De håller sig avsiktligt borta från svenskbyarna, de har bara anat svenskar på avstånd. Och inga jäntor har de sett vilket får Matti att börja tappa tålmodet och tröttna på hela företaget. Till slut, efter åtskilliga dagars vandrande, får de syn på en mängd byggnader uppe på en höjd som de tror kan vara Pekkars och Mirjas gård Pekkala:

Lauri ser nygrå rundtimmerhus, en hel hop, högst uppe på en höjd eller kanske bergknalle egentligen.

En ihålig stock sticker upp ur pörtetaket. Kokhus vid gaveln, härbre och en ria bortom. Åt andra hållet ser det ut som en sovstuga, matkällarkulle och ett fähus. Vid gaveln står en brunnstrana. Bastu med torvtak och med tändris staplat utefter gaveln. Den är sotsvart ovanför dörröppningen och den ligger en bit från sovstugan.

-Matti, vad säger du, kan det här bli vårt land, känns det som hemma?

Lauri drar med handen runt horisonten.

-Hm... Hur vet du att det här är Pekkala?

Gröngräset spirar ur det sotiga gårdstunet. Vålgångna stigar leder till uthusen. Många platser men inte en människa syns till.

Lauri lägger upp armarna och lutar hakan i dem. Fägatan går mellan hagar inne på tunet. Från ladugården leder gårdesgården till den stig där han och Matti står. Utanför ligger kolrester och svartbrända stockar och kornåkerns stubb spretar upp. Den skars nog i höstas, är gulgrå nu.

Det är mildt utsikt nästan runt om. Nedanför ligger en tjärn inbäddad i granskogen där vita moln speglar sig i blått vatten. Lauri pekar och halvt viskande säger han:

-Har du sett, Matti, där kan du fiska. Då är det bara flickorna kvar.

Var dumt det där, tänker Lauri. Men han känner sig så upprymd och överväldigad. (Söderlund, 2014, s. 109 f.)

Gården är verkligen Pekkas och Mirjas och Lauri och Matti välkomnas hjärtligt. Lauri och Matti flyttar tillfälligt in hos Pekka och Mirja.

Under Lauris och Mattis vistelse hos Pekka och Mirja samtalar alla fyra om situationen i Finland och om de dramatiska händelser, särskilt det våldsamma Klubbekriget, som inträffat där drygt tio år tidigare. Lauris hustru Kirstis och hennes bror Pekkars far Makkoinen gick ut i Klubbekriget och försvann under kriget för gott.

Snart börjar Lauri planera för det som i framtiden ska bli hans egen familjs hem. Han berättar för Pekka att han och Matti på vägen till Pekkars och Mirjas gård passerade en annan gård på en vall med omgivande granskog som dock föreföll öde. Inga människor där. Pekka förklarar nu att skogen runt gården, vilken han benämner Kandela, är en svensk fåbodplats där svenskarnas kreatur betar på sommaren. Kandela är dock, menar Pekka, en bra plats för svedjebbruk och han föreslår Lauri att denne verkligen ska försöka bygga sig en gård på Kandela-området. Det kommer dock, säger Pekka, inte att bli helt lätt. Det gäller, betonar han, att hålla sig sams med svenskarna.

Lauri och Matti ger sig i väg till Kandela och igångsätter byggandet av Lauris familjs framtida hem. De bygger sig först en provisorisk bostad i form av en kåta. Matti skaffar sig en kvinnlig bekant, en svensk fåbodpiga i trakten vid namn Marta. Lauri blir irriterad och varnar Matti för umgänge med svenskar.

När Lauri vid ett tillfälle från en höjd blickar ut över skogs- och sjölandskapet vid Kandela och reflekterar över framtiden inser han att problem efter hand inte bara kommer att bestå i en ständigt osäker relation till svenskarna utan också till andra nyanlända finnar:

Väl framme vid utsikten över sjön med de många öarna ligger bergen långt borta utskurna i himlen, som om den blå himlapällen vill avgränsa den gröna världen med böljande berg. Lauri ser en stor ådalgång ringla fram i skogen och gröna områden här och där. Fåbodmark, eller skattehemman, och rökslingor. Svenskstugor. Där bor de, så långt han kan se bor det svenskar och längst där borta, i diset, är det inte stora öppna marker där?

Plötsligt inser Lauri att Kirsti och han kommer att tampas om markerna med andra finnar. Det kommer naturligtvis fler, han har hört om nya finnsvedjor varje år och vet hur illa det är hemma. Det kommer fler hemifrån. Förutom svenskar, slår det honom.

Det gäller att vara först, och det är han här. Är det verkligen så? Han måste försvara Kandela fram hit, kanske ska han ta svedjemark ända ner till sjön där nere? Det här vill han ha. Alldeles självklart kommer många finnar just hit. (Söderlund, 2014, s. 203)

Lauri och Matti lyckas väl med sitt bygge och får så småningom före hösten upp ett pörte med både ytter- och innertak. Tillvaron är emellertid inte konfliktfri. Bland annat råkar Lauri i handgemäng med en svensk jägare. Lauri aktar sig dock för att bruka för mycket våld mot jägaren. Han har i minnet dödandet av Per Jäminki och han har lovat sin hustru Kirsti att undvika våldsanvändning.

Hösten infinner sig. Lauri och Matti ger sig i väg hem till Finland igen. Väl hemma, efter båtresa från Gävle till Åbo, möts de av alla sina anhöriga som mår bra. Inom kort avlider dock, genom drunkning, gamle farbror Nuutti Pekkainen. Vidare blir Matti efter hand allt tjurigare. Tydligt är att han saknar sin Marta i Sverige.

En söndag när Lauris familj besöker kyrkan uppläser prästen ett plakat där kungen vädjar om knektar. Fogden ska rekrytera starka karlar mot bra sold. Matti är en av dem som hörsammar kallelsen, överger planerna på emigration till Sverige för att i stället bli knekt i fogdens tjänst.

Lauri däremot är fast besluten att genomföra utflyttningen till Sverige. Kirsti emellertid, vändas över tanken att tvingas lämna den finska trakt där hon har sina rötter. Till slut ger hon emellertid med sig. En händelse som bidrar till hennes beslut att acceptera bortflyttningen från hemtrakten är att, vid ett tillfälle, några fogdeknektar försöker våldta Kirstis dotter Elin.

Romanen slutar med att hela familjen Pekkainen – Lauri, Kirsti, Carl och Elin – ger sig i väg hemifrån för gott.

Kjell Söderlunds bok är, som tidigare påpekats, välgörande koncentrerad vad gäller både handlingens tidsomfång och persongalleriet. Det finns också hos Söderlund, på grund av hans sakkunskaper inom sitt ämne, en fin förmåga till färgstark konkretion och tydlighet i både person- och miljöskildringen. Något överraskande är dock den totala avsaknaden i romanen av närmare bestämmingar vad gäller geografien i Sverige. Eftersom författaren hör hemma i Hälsingland, och uttryckligen i romanens efterskrift säger sig ha gjort arkeologiskt arbete vid ”romanens pörte”, alltså vid det pörte i Sverige som Lauri och Matti bygger, så är tydligt att det är just i Hälsingland som Lauri och Matti bygger sitt pörte. Men det sägs alltså aldrig explicit i själva berättelsen.

Vad beträffar Söderlunds språk kan om detta sägas att det är på sätt och vis enkelt och rakt på sak men att det även har, inte sällan vad gäller naturskildringen, klart lyriska kvaliteter. Också vad gäller det psykologiska finns hos Söderlund ambitioner. Framför allt välgjorda är hans försök till gestaltning av huvudpersonernas – Lauris, Mattis och Kirstis – inre kluvenhet i valet av färdväg i livet – till Sverige eller inte till Sverige?

Söderlunds skildring är på inget sätt tematiskt djupsinnig, den är väsentligen en underhållningsroman – men den är en mycket välgjord sådan.

Britt Karin Larsens skogsfinnromaner

Britt Karen Larsen, född 1945, debuterade som författare med diktsamlingen *5 mg blues og andre dikt* (1978). Hon har sedan dess utgivit åtskilliga andra diktsamlingar och romaner. Särskilt känd är hon för sin romantrilogi om resandefolket med titlarna *De som ser etter tegn* (1997), *De usynliges by* (1998) och *Sangen om løpende hester* (1999). Trilogin har kallats ett litterärt monument över romanifolket i Norge.

Larsen har också mycket uppmärksamats för sina sju romaner – sin septologi – om skogsfinnar. Dessa sju romaner, som närmare beskrivs och diskuteras i detta avsnitt, äger titlarna *Det vokser et tre i Mostamägg* (2009), *Himmelbjørnens skog* (2010), *Som steinen skinner* (2011), *Før snøen kommer* (2012), *Det synger i lauvet* (2013), *Slik treet faller* (2014) och *Kaldere mot natten* (2015).

I likhet med Åsta Holths finnskogstrilogi, och i likhet med Hilka Alms *Fjærran gröna ängar*, bildar Larsens sju romaner en stor släkthistoria. Hos Larsen sträcker sig denna från 1800-talet och fram till mobiltelefonens tid. På grund av den omfattande och invecklade släkthistorien har Larsen funnit det motiverat att, i slutet av romanseriens sista del, på samma sätt som Holth och Alm, infoga översiktliga släkträd.

Det vokser et tre i Mostamägg

Handlingen i denna roman utspelar sig under 1800-talet i finnskogen vid gränsen mellan Hedmark i Norge och Värmland i Sverige. Romanens huvudpersoner är skogsfinnar – ättlingar till invandrarna från Finland under 1600-talet. Dessa människor har sitt eget språk och sin egen kultur vilken skiljer sig från både den svenska och den norska vad gäller till exempel byggnadsskick och jordbruksteknik. De lever många gånger, trots hårt arbete i skogen, på i materiellt hänseende närmast existensminimum. I andra bemärkelser emellertid, känner de sig rika – genom den skog och natur de har kring sig vilken inger dem känslor av både respekt och kärlek.

Skogsfinnarna bemöts inte alltid väl av det norska och svenska bygdefolket i skogsfinnarnas nära omgivning. När skogsfinnarna tillfälligt lämnar sin finnskog och uppsöker civilisationen, går ned till älvdalen och in i byn där och kanske besöker kyrkan där, märker de att de är illa sedda. Lyckligtvis emellertid för skogsfinnarna, ska en ny kyrka byggas alldeles intill deras boplatser. När den är invigd behöver skogsfinnarna inte längre gå till kyrkan nere i älvdalen och där bli anklagade för att lukta illa:

Det var godt at det nå skulle bygges en kirke nærmere finernes egne hjem, så de slapp å hånes og ydmykes ved å oppsøke kirken i elvedalen. For bygdefolket klaget ofte over røyklukten som satt i finnes klær, enda røykstuene var sånn at ingen bakterier trivdes der. (Larsen 2009, s. 38).

Skogsfinnarna anklagas inte bara för att lukta illa – de betraktas också av vissa personer, bland annat av forskare i rasfrågor, som ett närmast apliknande folk helt utan tankeförmåga:

Den som ville leve lenger enn til neste dag måtte tenke lenger enn til neste dag, selv om det fantes bygdefolk som påsto at finnene ikke kunne tenke, at de åt alt de hadde i huset for så heller å sulte i måneder etterpå, ja, at de fråtset i både mat og drikke og varme så lenge det fantes noe, for deretter å sulte og tørste og fryse, lik ville dyr. De ofte småvokste, kraftige og langhårede finnemansfolkene var blitt liknet med aper, til og med, av slike som gikk rundt og forsket på mennesketyper, og det ble sagt at så fort de vakre, små finnejentene hadde sat noen unger til verden tørket de inn og ble som små svarte edderkopper der de satt ved røykovnen med en pipa i munnviken. (Larsen 2009, s. 38).

Alla är dock inte negativt inställda till skogsfinnarna. Det finns människor från de stora städerna, turister som inte själva är nedslitna av fattigdom och fysiskt arbete, som gärna under sommarledigheten för nöjes skull söker sig till den skogsfinska vildmarken nyfiket intresserade av de säregna skogsfinnarna.

Själva handlingen i *Det vokser et tre i Måstamägg* förmedlas genom flera olika personers perspektiv vilka tillsammans ger en både levande och mörk bild av skogsfinnarnas liv i lidelse, sorg och död men också i tillhörighet och kärlek. Den manlige huvudpersonen är Taneli, en ung man och björnjägare som frivilligt lever som enstöring på en plats benämnd Mostamägg på finnskogens svenska sida. Han är illa beryktad, misstänkt för dråp, men folket i hans omgivning låter honom vanligtvis vara i fred:

Det går rykter om mannen i Mostamägg om att han skulle ha et drap på samvittigheten da han kom vandrane nordfra og slog seg ned på plassen, og at han holder seg unna folk fordi han er redd for sitt eget sinne, redd det skal ta overhånd slik at han kan kommet til å drepe igen. Bortsett fra to nysgjerrige unggutter som gikk dit med litt brennevin en gang for å skjenke ham og få ham til å snakke, la folk ham være i fred. (Larsen, 2009, s. 18)

Den kvinnliga huvudpersonen är Lina, en tidigare tjänsteflicka på gården Suomägg, som har flytt civilisationen och gömmer sig i skogen med sitt faderlösa barn, en liten dotter vilken Lina döper till Annikka. Det ska gå, tänker sig Lina, att ensam överleva i vildmarken men det blir ändå till slut så att Lina stöter på Taneli och flyttar in hos honom. Lina stannar för gott hos Taneli. Paret får efter hand flera barn.

Andra framträdande personer i romanen är flickan Hilda, fosterdotter hos Kerstin och Oluf samt vidare Kerstins och Olufs son Jussi. Ytterligare en viktig person är Valkola-Kaisa, en äldre förment trollkunnig kvinna som är närvarande när Jussi föds och som sedan följer Jussi, och på olika sätt hjälper honom, under hans uppväxt.

Hilda tar arbete som piga på Suomägg mot löfte att hon i gengäld ska få pengar till skolgång. Husfadern på Suomägg, Heikki, har trots att han är gift förbindelser med många kvinnor. Hans hustru blir som en följd av Heikkis ständiga otrohet galen. Hon skadar Heikki allvarligt med en kniv. Heikki överlever men förlorar på grund av knivdådet för gott både mandom och förstånd. Hustrun spärras in på mentalsjukhus.

Hilda lämnar sin pigtjänst på Suomägg. I stället hamnar hon hos Taneli och Lina på Måstamägg och börjar här ny pigtjänst. Även Jussi skaffar sig arbetsuppgifter på Måstamägg bland annat därför att han tycker mycket om Hilda.

Ytterligare två viktiga personer i romanen är en till trakten nyanländ präst och gästgivarens dotter Lisa. Prästen är gift men ändå ensam i trakten därför att hans hustru vägrat följa med från Karlstad till den nya prästtjänsten i den skogsfinska vildmarken. Gästgivar-dottern Lisa blir våldsamt förälskad i prästen. Hon överger den fästman hon har, sonen till herren på Granfors bruk, och inleder i stället ett förhållande med prästen. Denne får samvetsnöd. Han inser att han, genom sin förbindelse med Lisa, begår en svår synd.

En dag kommer två studenter från Christiania till finnskogen. En av dessa studenter undersöker den skogsfinska kulturen och planerar en skrift om densamma. Studenterna kommer efter en tid fram till Tanelis och Linas Måstamägg. De blir kvar här några dagar och deltar i olika aktiviteter bland annat i ett bastubadande där, på äkta skogsfinskt sätt, kvinnor och män samtidigt vistas nakna inne i bastun.

En av studenterna bjuder på brännvin. Taneli dricker annars aldrig sprit men nu gör han ett undantag. En katastrof inträffar. En av studenterna tappar, på grund av att han är berusad, fattningen och begår ett sexuellt övergrepp på Hilda. Taneli, också han berusad, ser vad som sker, hämtar en yxa och slår ihjäl våldtäktsmannen.

Taneli flyr sin väg. Han förstår att han, om han blir fasttagen av polisen, kommer att dömas för mord till ett långt fängelsestraff. Hans familj tvingas tillfälligt ta in hos Valko-Kaisa. När Lina några dagar senare besöker Måstamägg upptäcker hon till sin förfäran att gården brunnit

ned – antagligen antänd, som hämnd för mordet på studenten, av skogsfinne-fientliga personer i trakten.

Himmelbjørnens skog

Taneli anmäler sig, efter att en tid ha varit på flykt, till polisen. Han döms till tio års straffarbete på Akershus fästning i Christiania. Straffarbetet består bland annat i huggande av sten att användas vid uppförandet av Christianias nya universitet. I Tanelis frånvaro bygger Lina – tillsammans med sina barn samt Jussi och Oluf – åter upp Måstamägg.

Lina får en dag besök av några myndighetspersoner som undrar om hon verkligen har rättigheten till gården Måstamägg? Lina svarar att hon har ett ”nedsettingsbrev”. Hon kan dock inte själv läsa och vet därför inte exakt vad som egentligen står i ”nedsettingsbrevet”. Hon har heller inte brevet tillgängligt – det förvaras hos Valkola-Kaisa. Men Lina lovar att hämta brevet till nästa dag.

Hon gör så också och när myndighetspersonerna återkommer kan Lina verkligen visa upp sitt ”nedsettingsbrev”. Brevet underkänns emellertid av myndighetspersonerna som bevis på att Lina och Taneli äger Mostamägg därför att den ägare till gården som anges i brevet är en person som tidigare bott på Mostamägg. Lina förklarar att Taneli köpt både gården och ”nedsettingsbrevet” av denne tidigare ägare.

För att tvisten ska kunna slutgiltigt avgöras tillkallas traktens svenske fogde. Efter att han och hans medföljande assistenter lovats pengar av Lina ger fogden med sig och skriver ett nytt ägandebevis till Måstamägg. Eftersom Taneli inte är närvarande måste Lina skriva under det nya ägandebeviset med sitt dopnamn. Hon är dock inte säker på vilket detta namn är men säger sig tro att det är Karolina Olsdatter. Hon vet heller inte var hon är döpt – men tror att det är i Norge. På frågan om hon och Taneli är gifta ger Lina inget svar.

Till slut får hon trots allt tillåtelse av fogden att skriva under ägandebeviset. Eftersom hon inte själv kan skriva tvingas fogden och hans män leda hennes hand när hon med bläckpenna i handen krasar ned några kråkfötter på ägandebeviset som kan godtas som namnteckning. Lina ger fogden och hans män de utlovade pengarna.

Lina känner sig lättad och stolt. Hon har gått i land med uppgiften att säkra gården Måstamägg till sig själv och till Taneli. Hennes lille son Daniel är närvarande vid Linas undertecknande av ägandebeviset. Daniel är omåttligt imponerad av att Lina till synes kan skriva men han förstår inte alls hur det kan komma sig att modern ger bort en massa pengar utan att få annat tillbaka än ett papper:

Han ser langt etter skrivesakene da de forsvinner ned i fogdens vesle skinnseck igjen, og etterpå ser han også langt på at mennene tar imot morens pengar.

Hun står der med et papir i bytte, bare, verken mat eller tobak, bare et papir. Et papir hun ser på og stryker over gang på gang, varsomt, stolt.

-Nå har jeg gjort som du lærte meg, Taneli. Nå har jeg gjort opp for meg, hvisker hun. -Og for deg. For oss begge. Nå bor vi lovlige. Nu kan de bare prøve å jage oss! (Larsen, 2010, s. 131).

Pigan Hilda på Måstamägg upptäcker att hon är gravid. Fadern är den student som våldtog henne på Måstamägg. Hilda föder en son som får namnet Lars. Hilda får ny pigjänst i Norge. Hon lämnar tills vidare sonen Lars att omhändertas av Lina på Måstamägg.

Den mördade studentens mor bor i Christiania. Hon har för vana att varje jul ge en gåva till en i Akershus fängslad brottsling därför att denne är anställd i hennes makes företag. Vid ett av besöken i Akershus får hon syn på en fånge som mejslar ut ett björnhuvud i en gravsten till en avliden björnjägares grav. Modern berörs av detta. Det erinrar henne om sonen som mördades av en björnjägare.

Hon har kännedom om denna händelse genom den överlevande kamraten till den mördade och genom den rättegång som följde på mordet där mördaren dömdes till straffarbete i Akershus

och där flickan Hilda vittnade, hon som våldtogs av sonen och som nu fött ett barn vilket är son till den mördade och sonson till modern.

Genom sin bror får modern plötsligt klart för sig att den fånge hon uppmärksammat på Akershus som högg ut ett björnhuvud är Taneli Hendriksen Mostamägg, hennes sons mördare.

Modern beslutar att, tillsammans med sin bror, uppsöka finnskogen och Måstamägg och härvid få möjlighet att träffa sonsonen. Så sker också. Vid ankomsten till Måstamägg sammanträffar modern och brodern med Lina. Hon ber Lars, som utomhus leker med de andra barnen på gården, att komma in och hälsa på de besökande från Christiania. Lars kommer in men vill genast återvända ut till de andra barnen. Han förstår inte alls sammanhanget. Varför, undrar han, gråter damen från Christiania vid åsynen av honom? Kan det bero på att en katt alldeles nytt vält omkull ett krus med mjölk? Lina håller Lars i handen:

Hun holder stadig guttens hand, som det ser ut som han har mest lyst til å trekke vekk. Han ser usikkert på Lina, kan han ikke snart gå ut til de andre igjen? Og hvorfor renner det tårer nedover kinnene til damen fra Christiania, hva er det for noe sørgelig som har hendt? Er det fordi den dyrbare melken gikk til spille? Hun sier en masse som han ikke forstår, på et språk som verken er finsk eller svensk, kan hun ikke slutte nå? (Larsen, 2010, s. 218).

Damen från Christiania förklarar för Lars att han är välkommen att hälsa på i hennes hem i Christiania. När damen och hennes bror lämnat Måstamägg förklarar Lars att han inte vill resa till Christiania. Han vill inte, säger han, resa bort överhuvudtaget.

Gästgivar-dottern Lisa får veta att hustrun till prästen hon har ett förhållande med har ändrat sinnelag och bestämt sig för att flytta från Karlstad till sin make i finnskogen. Som en följd av detta upphör Lisas och prästens förbindelse. Lisa tar i stället tillbaka sin tidigare fästman, sonen till herren på Granfors bruk, och äktenskap planeras mellan Lisa och fästmannen.

Ett i romanen framträdande par är Pål och Karin på Lauvåsen. Gården är rik och Karin har, till sin stora olycka, gift sig med Pål inte alls av kärlek till honom utan bara på grund av gårdens rikedom. När parets dotter Marit växt upp blir hon förälskad i en svarthårig fiolspelare, ”Fele-Anders”, som är på besök i trakten. Resultatet av mötet blir ett barn – som dock genast lämnas bort. Karin är våldsamt förbittrad på Marit för att hon gett sig i lag med en, som hon vill se det, hopplöst osocial konstnärstyp som omöjligt, menar Karin, får bli make till Marit. Marit ger med sig och börjar nu i stället kasta blickarna mot Olufs och Kerstins på Grønnåsen son Jussi.

Karin upptäcker emellertid snart, till sin stora förtvivlan, att skälet till hennes starka motstånd mot dottern Marits kärlek till fiolspelaren Anders bottnar i ren svartsjuka – i att Karin, som själv lever i ett äktenskap där kärlek inte finns, innerst inne i sin själ längtar efter ett kärleksmöte med Anders. Karin uppsöker också denne i Christiania och inleder med Anders ett förhållande. De många resor till Christiania detta medför väcker Påls misstänksamhet. Han kräver av Karin att hon ska upphöras med sina resor till Christiania.

Marit och Jussi har kommit nära varandra. Karin ogillar deras förhållande. Jussi är, menar hon, alltför fattig för att kunna bli make till Marit. Jussi förstår Karins synpunkt men har fått idén att resa till Amerika och där tjäna stora pengar så att han härigenom kan bli en värdig make till Marit.

Han får stöd i sina planer av ”Lykkens kilde” – en gammal lång och mager samt tandlös man som påstår sig ha rest vida omkring i sitt liv och sett de mest märkliga ting – till exempel damer med skägg och hundar med två huvuden. Han försörjer sig genom att sälja flaskor med ett förment undergörande källvatten. Därav hans smeknamn.

”Lykkens kilde” säger till Jussi att han känner agenter genom vilka han kan få fram båtbiljetter till en Amerika-resa. ”Lykkens kilde” övertygar vidare Jussi om att de båda tillsammans ska emigrera till Amerika.

För Jussis vidkommande omintetgörs emellertid hans Amerika-resa till följd av en allvarlig olycka vid en kolmila. Kolmilan har blivit övertänd och Jussis far Oluf, som befinner sig i kolmilan när elden bryter ut, omkommer. Jussi, som rusar till i ett försök att rädda fadern undan

elden, skadar härvid allvarligt sin högra arm – så allvarligt att Jussis högerhand måste amputeras.

Eftersom bara helt friska människor tillåts invandra till Amerika tvingas Jussi inse att han nu, med bara en hand, omöjligt kan få inresetillstånd i Amerika. Även ”Lykkens kilde” tvingas skrinlägga sina Amerika-planer. Han förstår att inte heller han, gammal och tandlös som han är, kommer att släppas in i Amerika.

Två andra personer i romanen emellertid, genomför verkligen en båtresa till Amerika. Dessa två personer är Olufs änka Kerstin och Jussis yngre bror Erik. Romanen slutar med att Jussi uttrycker en förhoppning om att Marit trots allt ska hålla fast vid honom.

Som ovan framgått är handlingen i de två första delarna av Britt Karens Larsens skogsfinne-septologi mycket dramatisk – och spännande. Larsens stora förmåga till handlingskomposition och intrigspinnande är imponerande. Även berättartekniskt är romanseptologin elegant utformad. Den övergripande – extradiegetiska – berättaren är inte osynlig, hon framträder ofta med allehanda reflektioner, men hon överläter också gärna – genom fokalisering – registrerandet av handlingen till många olika intradiegetiska medvetanden. De två blockcitaten närmast ovan exemplifierar. I dessa tar vi, på den intradiegetiska nivån, del av handlingen genom de små pojkarna Daniels respektive Lars mycket begränsade förståelsehorisonter.

Ytterligare ett kompositionellt särdrag i Larsens romanseptologi är att informationen om de olika romanfigurerna presenteras, inte fylligt på ett ställe, utan i stället fragmentariskt utspridd på olika ställen efter hand. Den kvinnliga huvudpersonen till exempel, är i romanseriens första del bara en anonym kvinna utan bestämd härkomst. Senare i samma del får läsaren veta att hon nu kallas Lina (”Lina kalles hun nå”; Larsen, 2009, s. 82). Först i romansvitens andra del meddelas att Linas fullständiga namn är Karolina Olsdatter och att hon fick detta namn sannolikt vid ett dop i Norge (Larsen, 2010, s. 130).

Denna utspridning av informationen, i småbitar och fragment efter hand, skapar vid läsningen, på ett intrikat sätt, en förnimmelse av inte endast en handling som rullar upp sig framåt i tiden utan också av ett mönster som successivt fylls ut. Sistnämnda teknik benämnes ofta inom modernistisk romanestetik rumsform eller ”spatial form” (Frank, 1945, s. 221 ff.) och är särskilt förknippad med sådana utpräglat modernistiska författare som till exempel William Faulkner och James Joyce.

Särskilt finessrikt hos Larsen är just det ovan sagda, att författarinnan i sitt skrivande kombinerar det traditionella berättarsättet där handlingen tydligt rullar upp sig framåt i tiden och modernismens ”spatial form” där handlingen inte rullar upp sig i tiden utan där i stället ett givet mönster fylls ut med efter hand fler detaljer.

Som steinen skinner

Hilda är tjänstepiga hos en direktör i trävarubranschen och hans hustru i Christiania. Hilda trivs med sin tjänst och hon är uppskattad av sin arbetsgivare. Hon är dock ledsen därför att hennes son Lars inte vill flytta till henne i Christiania utan i stället vill bo kvar på Måstamägg. Hilda spar pengar till Lars så att han, när han blir äldre, ska få möjligheten att emigrera till Amerika. Hilda får veta att svält råder i Mostamägg-området. På grund av detta beslutar hon att säga upp sin tjänst i Christiania och flytta tillbaka till Måstamägg för att hjälpa till där.

På Måstamägg bor Lina och Lars samt Linas egna barn Daniel och Anna. Jussi är också ofta där och hjälper till även om han mestadels vistas i sitt föräldrahem Grønnåsen där han sammanlever med sin hustru Marit. Samtidigt arbetar Jussi för herren på Granfors bruk och är, trots att han saknar en hand, mycket duktig i sitt arbete. Jussis hustru Marit är dock misslynt därför att hon tycker att Jussi har för låg lön.

Vad gäller Linas äldsta barn, Annikka, har hon fått tjänst som piga i Marits föräldrahem Lauvåsen. Här har husbonden Pål jagat bort sin hustru Karin på grund av hennes otrohet. Annikka återvänder emellertid snart hem igen till Måstamägg. Hon är djupt olycklig därför att

hon ofrivilligt blivit havande och fött ett barn som hon dödat i förtvivlan över att inte känna sig kapabel att ta hand om det. Barnets far är den fjortonårige sonen på Lauvåsen vid namn Ole. Annikka berättar för Lina om barnet och vad som hänt detta och säger till Lina att det är känt att Lina själv i ungdomen, innan Annikka föddes, dödade ett eget barn därför att hon inte kände sig förmögen att ta hand om det.

Så småningom får Annikka en ny pigtgjänst på ett ställe i Norge. Vidare inträffar det att Taneli blir frisläppt från Akershus fästning. Han återvänder genast till Måstamägg. Sonen Daniel välkomnar honom varmt välkommen alldeles överlycklig, men dottern Anna säger avvisande: ”-Den mannen er ikke faren min, han!” (Larssen, 2011, s. 69).

Lina förstår att hon, under Tanelis bortovaro, givit Anna en alltför märkvärdig och vacker bild av Taneli. Han svarar till det yttre, när han hemkommer till Måstamägg kortväxt och ärrad, inte alls mot den storståtliga bild Anna gjort sig av honom. Förhållandet mellan Taneli och Anna blir dock så småningom bättre särskilt efter det att Taneli, vid ett tillfälle, burit Anna i sina armar efter att hon räddats till livet efter att ha fallit i en tjärn och varit nära att drunkna.

Karin, tidigare hustru på Lauvåsen, bor nu ensam i en liten stuga. Hon är sorgsen särskilt över att hennes barn inte längre vill träffa henne. Efter att ha fått ett nedfallande träd över sig ligger hon i sin säng svårt skadad och döende. Den enda som, förutom prästen, besöker henne är en liten flicka. Det är Marits och Jussis dotter Ingrid som kommit till Marits mor Karin trots att Marit inte vill att dottern ska besöka mormodern. Ingrid har kommit till mormodern för att uppmana prästen att, när nu mormodern ligger för döden, se till att hon inte, vilket modern Marit påstått ska ske, kommer att hamna i helvetet. Dottern säger till prästen: ”-Mor sier at bestemor kommer til helvete, og jeg vil ikke at hun ska dit!” (Larsen, 2011, s. 106). Till slut dör Karin och begravs. Marit och Pål deltar inte på begravningen. Pål är en nedbruten man – sällan nykter.

Marit och Jussi har, förutom Ingrid, ytterligare ett barn tillsammans. Det är en son vid namn Oluf. Marit har med ”Fele-Anders” ännu ett barn, Edvard. Han är fosterbarn i en välbeställd familj i Christiania. Han tar fiollektioner för att bli violinist men han har det problemet att han av fosterföräldrarna tvingas spela musik efter noter på ett sätt som han inte själv tycker om.

”Fele-Anders” själv har hyrt in sig hos en fattig kvinna vid namn Tora. Hennes man är död. Hon har två söner, tvillingarna Hjalmar och Anton. På grund av armodet i familjen går Hjalmar och Anton i en fattigskola. Anton och Edvard är goda vänner.

Vad gäller ”Fele-Anders” själv dricker han för mycket och känner sig i det närmaste oförmögen att spela på sin fiol. Genom bekantskapen med Anton kommer Edvard i kontakt med ”Fele-Anders” utan att veta att denne är hans far.

”Fele-Anders” överräcker sin fiol till Edvard för att få höra honom spela. Edvard förklarar först att han inte tycker om att spela fiol men spelar sedan ändå ett stycke. Edvard uppskattar mycket Edwards spelande och förklarar att han, om det inte vore så att Edvard ogillar fiolspelande, skulle se till att, när han själv helt slutat spela, Edvard får ”Fele-Anders” fiol. Edvard förklarar då att han inte vill spela fiol efter noter, så som krävs av hans fosterföräldrar, men att han däremot gärna, så som ”Fele-Anders” spelar fiol, trakterar instrumentet på ett fritt sätt utan noter.

Kerstin och Erik har emigrerat till Amerika. Båtfärden dit var besvärlig. Många av passagerarna blev under färden sjuka. Några dog. Också Kerstin drabbades av sjukdom som hon senare i Amerika har svårt att bli helt fri från. Efter ankomsten till New York planerar Kerstin och Erik att ta sig till det land långt västerut de drömt om. De påbörjar resan tillsammans med en grupp människor som också har skogsfinsk bakgrund. Fattigdom och sjukdom ställer emellertid till det. Flera i gruppen resande dör på vägen västerut. En av de resande är den unga kvinnan Marjatta. Hon och Erik kommer nära varandra. Tillsammans med Marjatta och hennes familj lyckas Kerstin och Erik ta sig vidare västerut ända fram till en plats där de kan slå sig ned för gott. Kerstins och Eriks boställe är emellertid inte, på skogsfinskt sätt, beläget i en skog

utan i stället i ett prärielandskap. Kerstin återfår hälsan. Hon och Erik sänder brev hem till Jussi och berättar om hur de har det. Marit skriver ett svarsbrev.

I Christiania får en dag Tora ett brev från en bror i Amerika. Brodern sänder en stor summa pengar och erbjuder Tora med familj att komma till honom i Amerika. När Edvard av Anton får kännedom om detta säger han att han också vill till Amerika.

En religiös väckelse drar fram både i Amerika och i Europa och når till slut fram också till Christiania och till finnskogen på gränsen mellan Norge och Sverige. En av dem som starkt berörs av väckelsen är Marit. Hon hoppas att väckelsen ska tränga in i hennes far Pål och få honom att sluta dricka. Väckelsen ger Marit ett nytt och mjukare sinnelag. Hon besöker för första gången sin mor Karins grav och lägger där ned blommor.

Annikka kan inte få sinnesfrid på grund av det barn hon dödat och grävt ned. Hon besöker prästen i Måstamägg-trakten och övertalar honom att ta med ett stycke vigd jord från kyrkogården och gräva ned den på den plats där det döda barnet ligger och på det sättet ge det döda barnet frid i sin grav. När Annikka efter begravningsceremonin kommer hem till gården Måstamägg noterar hon att Lina fått stor mage och tydligen är havande igen.

För snøen kommer

Lina föder ett nytt barn, dottern Märta. Under hennes uppväxt hinner alla hennes äldre syskon flytta hemifrån till verksamhet på olika ställen. Lars planerar att gifta sig med Linas och Tanelis dotter Anna samt att, tillsammans med henne, flytta till Christiania.

Ett paket kommer till Lars från en släkting, hans ”grandonkel” i Christiania. Paketet innehåller en stor målning som är ett porträtt av Lars far. Lars vill inte ha målningen därför att, ur hans synpunkt, var hans far en ond man som gjorde hans mor illa.

Hilda har gift sig med en fattig vallonättling och smed vid namn Johannes. Om honom sägs det att han dricker för mycket. Direktören i trävarubranschen och hans hustru i Christiania, hos vilka Hilda tidigare tjänade som piga, är besvikna. De menar att Hilda, om hon stannat i Christiania, hade kunnat få en mycket bättre man.

Direktörsfamiljen har nu en ny piga anställd. Hon är Linas dotter Annikka. Direktören och hans hustru beslutar att, med Annikka som medföljare och vägvisare, göra en resa till Hildas hem samt vidare att delta i det bröllop mellan Lars och Anna som är snart förestående. Vid ankomsten till Hildas och Johannes hem blir de förskräckta. Hilda och Johannes lever under mycket torftiga förhållanden.

Vid Annas och Lars bröllop, ett ståtligt sådant, deltar inte bara direktören och hans hustru utan också Lars ”grandonkel” från Christiania. ”Grandonkelen” har gjort bröllopet möjligt genom ett generöst penningbidrag. Lars har dock svårt att känna varma känslor för ”grandonkelen” eftersom han, i Lars medvetande, förknippas med det onda som hans far gjorde mot hans mor.

Ytterligare en bröllopgäst är Pål på Lauvåsen. Han hyser agg mot direktören i trävarubranschen från Christiania därför att denne, som Pål ser saken, för egen vinning har lurat Pål att göra dåliga skogsaffärer vilka starkt har försvagat Påls ekonomiska ställning. Pål hamnar i slagsmål med direktören. Denne blir nedslagen. Han blir omplåstrad av Lina. Pål spärras in i en potatiskällare.

Direktörens fru har under bröllopfesten, påverkad av alkohol, blivit förälskad i en av festens spelmän, en ung violinist. Hon finner honom senare på natten sovande i en lada och lägger sig bredvid honom. På morgonen upptäcker Annikka direktörsfrun sovande i ladan. Annikka noterar att någon tycks ha legat alldeles vid direktörsfrun under natten. När direktörsfrun vaknar frågar hon Annikka vem festens unge spelman egentligen är? Annikka vet inte men hör sig för om saken och kan till slut meddela direktörsfrun att den unge spelmannen är en musikstuderande i Christiania.

Brudgummen Lars har druckit för mycket under bröllopet. Hans mor Hilda påpekar detta varvid Lars ilsket säger till Hilda att hennes man Johannes är en ännu större suput. Jussi, som tycker mycket om Hilda, försvarar henne men på ett så aggressivt sätt att Taneli och Jussis son Oluf måste spärra in Jussi i en kalvkätte. Brudgummen Lars har druckit så mycket att han inte klarar av att, så som seden är, följa sin brud till deras gemensamma sovkammare. Bruden, alltså Anna, är vid uppvaknandet dagen efter bröllopfesten bitter på sin man. Hon säger till honom att han, för äktenskapets skull, måste avstå från drickandet.

Även på andra håll sker saker i Måstamägg-trakten. Granfors bruk läggs ned på grund av olönsamhet. Bruksherren bor nu bara tillfälligt på brukets herrgård.

På gården Valkola, som den nu döda Valkola-Kaisa stammar från, huserar Valkola-kona. Hon har två vuxna barn, Wilhelm och Valborg. Wilhelm bor kvar på gården. Han är änkling. Dessutom är han sjuklig. Det är även hans svagsinte son Valentin. Till lycka för Valkola-kona och Wilhelm ställer Ingrid, Jussis och Marits dotter, upp som skötare av Valentin. Genom Ingrids omvårdnad blir Valentin betydligt friskare.

Wilhelm är förtjust i Ingrid och vill gifta sig med henne. Ingrid avvisar honom emellertid. Hon lämnar Valkola och flyttar till Karlstad för att där utbilda sig till sjuksköterska. Efter att ha fullbordat utbildningen får hon arbete vid ett sjukhus i Karlstad. Wilhelm hoppas i det längsta att Ingrid ska komma tillbaka till honom. Så sker dock inte. Wilhelm är förtvivlad. Han tar till flaskan, super ned sig och dör i förtid drygt femtio år gammal.

Gästgivardottern Lisa kommer, dagen efter Lars och Annas bröllop, hem till sin far gästgivaren. Hon har, tillsammans med sin fästman, sonen till herren på Granfors bruk, bott ett antal år i Tyskland och försökt slå sig fram som bildkonstnär. Men utan framgång. Nu är hon tillbaka för gott och meddelar sin far att hon lämnat fästmannen, de kommer aldrig att gifta sig. Vidare berättar fadern för Lisa att prästen, som hon en gång var förälskad i, har begärt avsked från sin prästtjänst och dessutom blivit övergiven av sin hustru. Men var prästen är just nu vet inte fadern. Vad gäller Lisas fästman har också han återvänt från Tyskland och nu infunnit sig hos fadern på Granfors bruk.

Deltagarna i Annas och Lars bröllop ger sig efter hand iväg hem igen. Annikka följer med direktören och hans hustru tillbaka till Christiania. Också Anna och Lars flyttar, som de tidigare planerat, till Christiania. De får en son som döps till August. Lars försörjer familjen genom att han, anställd vid en speditjonsfirma, kör ut varor till olika ställen i Christiania. Spänningar uppstår snart i äktenskapet. Lars dricker för mycket och spelar dessutom bort pengar på poker och missköter sitt arbete så att han till slut får sparken. Familjen får emellertid en ny start genom att flytta till en bättre bostad i området Nydalen utanför Christiania. Här får Lars arbete i en verkstad. Han fortsätter dock med sitt pokerspel och sin dryckenskap. Även Annikka har problem. Hon plågas svårt av det faktum att hon en gång dödat sitt barn. Till slut blir hon så dålig att hon måste tas in på Gaustad mentalsjukhus.

Direktören i Christiania och hans hustru har länge varit ofrivilligt barnlösa. Men nu inträffar plötsligt det att hustrun blir havande och föder en son. Han döps till Fredrik. Direktören räknar ut att avlandet av sonen måste ha skett vid tiden för Annas och Lars bröllop. Direktören tror att Fredrik är hans egen son men hans hustru förstår att sonen är följderna av hennes tillfälliga samvaro med den unge spelmannen under Annas och Lars bröllopfest. Hustrun är orolig för att direktören en dag ska upptäcka detta förhållande.

Lisa letar efter den försvunne före detta prästen, hennes tidigare älskare. Hon finner honom också. Han har blivit gråare i håret. Han är allmänt missmodig och därtill begiven på starka drycker. Lisa och han inleder ånyo ett förhållande. De försörjer sig genom att Lisa målar små tavlor med blomstermotiv som den före detta prästen sedan säljer. Han älskar egentligen inte Lisa men hon binder honom till sig genom att förse honom med sprit.

I jämförelse med den före detta prästen går Hildas Johannes rakt motsatt väg. Han förvandlas plötsligt från att ha varit drinkare till att bli i stället frälst och nykterist. Johannes och Hilda

flyttar till Christiania där Johannes blir smidesmästare med egen verkstad. Hilda och Johannes får en son, Henrik. När denne växt upp blir också han en mycket duktig smed. Hilda är mäktigt stolt över sonen.

I Amerika har Kerstin och Erik etablerat sig väl och byggt upp en stor gård. De blir efter hand alltmer rika och kan anställa tjänstefolk. Erik och Marjatta har ingått äktenskap. De får efter hand två barn, Carolyn och Robert. De bekymrar sig över sina långt bort boende och fattiga släktingar på Grønnåsen.

Linas och Tanelis son Daniel samt Pål son Ole, nu gift med en kvinna vid namn Sinnika, beslutar att tillsammans emigrera till Amerika. De kommer först till Quebec i Kanada. Daniel färdas sedan ensam genom stora delar av Amerika. Han arbetar en tid vid Eriks farm. Han skaffar sig med tiden en egen gård och även en fästmö vid namn Mathilde.

Spelmannen Edwards vän Anton och hans bror Hjalmar och mor Tora emigrerar till Amerika. På vägen dit dör emellertid Tora. Även Hjalmar dör snart, efter en arbetsplatsolycka i Amerika. Anton återvänder till Christiania och sammanträffar här ånyo med Edvard som nu är framgångsrik violinist.

En dag uppsöks Anna och Lars av Jussi. Han har kommit för att söka efter hustrun Marits son Edvard. Marit själv ligger hemma svårt sjuk, vårdad av sin och Jussis dotter Karin. Marit misstänker att den unge spelman som väckte uppmärksamhet vid Annas och Lars bröllop i själva verket är hennes egen son Edvard. Jussi finner till slut Edvard. Han bekräftar att han var den unge spelmannen på Annas och Lars bröllop och följer, på Jussis begäran, med till Jussis och Marits hem Grønnåsen. Här avslöjas nu hans börd. När Edvard berättar att han fått sin fiol av en äldre spelman och visar fram fiolen för Marit kan hon, som igenkänner instrumentet som "Fele-Anders" fiol, avslöja för Edvard att spelmannen som givit Edvard sin fiol är Edwards biologiske far och att Marit själv är hans biologiska mor.

Marits och Jussis son Oluf, som nu på Måstamägg sammanlever med Linas och Tanelis dotter Märta, kommer till Grønnåsen för att hjälpa Marit och Jussi. Marit är dock så sjuk att hon snart dör. Strax därefter får Oluf och Märta en son som döps till Per och ytterligare tid senare en dotter Elin.

På Måstamägg väntas märkvärdigt besök. Det är Kerstin och Daniel i Amerika som kommer för att hälsa på. Kerstin är emellertid gammal och sjuk och dör vid ankomsten till Måstamägg. Jussi är nedbruten efter Marits död. Han har också fått ekonomiska problem på grund av att han vägrats pengar som han trott sig ha inestående hos herren på det nedlagda Granfors bruk. Jussi känner så stor förtvivlan att han begår självmord genom att skära av sig halsen. Strax härefter dör också Taneli som följd av de skador han får när han, under en björnjakt tillsammans med Daniel, blir svårt riven av en björn. Daniel återvänder till Amerika och sin Mathilde.

Pål på Lauvåsen dör. Hans son Ole i Amerika sänder pengar till ett kors vid Pål grav i smidesjärn med klingande bjällror.

Det synger i lauvet

Lina har dött. Torpet Måstamägg har sålts till ett par vid namn Jon och Helga. De har ett litet barn, dottern Selma.

På Grønnåsen lever Oluf och Märta och ser barnen Per och Elin växa upp. Annikka, nu i sextioårsåldern, har flyttat in hos Oluf och Märta på Grønnåsen. Annikka är fortfarande mentalt instabil. Också Oluf mår dåligt på grund av allvarliga ryggproblem. Han är ibland sängliggande på grund av sin onda rygg. Olufs syster Karin har flyttat till Christiania och arbetar i en tändsticksfabrik.

Daniel i Amerika har gift sig med Mathilde. Paret har fått två barn, Amy och Dan. Erik och Marjatta i Amerika har fått barnen Carolyn och Robert. Carolyn har gift sig och fått dottern Kirsty. Ole i Amerika återvänder hem till Lauvåsen efter att både hans hustru Sinikka och deras gemensamma barn dött. Hemma igen på Lauvåsen gifter Ole om sig med Signe.

Lars arbetar i Christiania på fabrik men vantrivs – han drömmer om att kunna skaffa sig ett småbruk. Också hans son August, nu tjugofyra år, arbetar på fabriken. August har en norsk fästmö vid namn Tora. Hennes föräldrar är småbrukare och Tora tänker ta över småbruket efter dem. Förhoppningen tänds hos Lars att sonen, genom att gifta sig med Tora, ska bli småbrukare.

Karins arbete på tändsticksfabriken betraktas som väldigt ohälsosamt och farligt och strejk utbryter vid fabriken. En av talarna under strejken är Bjørnstjerne Bjørnson. Karin vill sluta sitt fabriksarbete. Samtidigt gifter sig August med Tora och paret planerar flyttning till Toras föräldrahem Gammeldalen som inte ligger långt från finnskogen.

Lars föreslår att Karin följer med på resan och försöker skaffa sig pigtjänst på Valkola där Valkola-kona fortfarande huserar. Karin följer rådet och får tjänst som piga på Valkola. Här blir hon djupt förälskad i en gårdsdräng vid namn Martin. Kärleksaffären slutar dock olyckligt. Martin sviker Karin. Samtidigt dör Valkola-kona. Karin slutar sin tjänst på Valkola. I stället börjar hon arbeta i köket i traktens fattiggård.

Dottern Valborg, som varit borta från gården en tid, tar över styret på Valkola. Hon har, efter ett kort olyckligt äktenskap med en man som hon aldrig talar om, fått sonen Hans. Han arbetar nu under Valborg på Valkola. Wilhelms svagsinte son Valentin, som en tid varit placerad på ett hem i Stockholm, har ånyo kommit hem till Valkola tillsammans med en upppassare, en kuriös figur vid namn Karelius Nilsson men kallad Gudsdrängen.

Denne Gudsdrängen blir attraherad av Karin, särskilt därför att hon gärna sjunger och har en vacker sångröst. Gudsdrängen själv är musikintresserad och spelar dragspel. Karin är dock inte intresserad av Gudsdrängen. Hon hyser i stället, på grund av att hon är övergiven av Martin, planer på att emigrera till Amerika. Hon kommer till slut också verkligen dit och når här fram till sin morbror Erik och hans Marjatta. Karin får i uppgift att passa Eriks och Marjattas barnbarn och lär sig härigenom engelska.

Gudsdrängen ger dock inte upp Karin. Han bor i en liten stuga vid den väg som passeras av alla som kommer tillbaka från Amerika. Här inväntar han tålmodigt Karins återkomst. Han säger: ”-For frøken Karin vil ikke trives i Amerika, når hun har vært der en stund, og da kommer hun tilbake!” (Larsen, 2013, s. 326).

Toras föräldrar är döda. De var väldigt förtjusta i den unge mannen Ottar och denne betraktade sig som Toras fästman. Nu, när Tora gift sig med August, känner sig Ottar sviken. När Tora och August kommer fram till Gammeldalen har där gjorts åverkan. Bland annat har huvudingången spikats igen. Tora misstänker att Ottar ligger bakom dådet.

Tora och August upptäcker snart att de inte är helt välsedda i trakten. Det har blivit allmänt känt att August har skogsfinst påbrå vilket inte uppskattas. Många menar att Ottar genom åren hjälpt Toras föräldrar så mycket på Gammeldalen att Tora är skyldig Ottar stora pengar. När, vid jultiden, några grannar kommer på besök hos Tora och August uppstår bråk om Toras skuld till Ottar. Besökarna försöker stjäla med sig silverskedar som avbetalning på skulden och slagsmål uppstår. August kör bort inkräktarna. Någon tid senare får August och Tora en dotter vid namn Oline.

Ottar har flytt till Christiania. Han trivs dock inte i staden utan återvänder till hemtrakten. Han behöver pengar vilka han förtjänar bland annat genom att hugga och lägga upp ved åt Tora och August. Tora tycker synd om Ottar och tar tacksamt emot hans tjänster. För August är dock Ottars närvaro en källa till irritation. August misstänker att Ottar försöker vinna Tora tillbaka.

Året är nu 1905 och upplösningen av unionen mellan Sverige och Norge är på gång. Rädsla finns för att krig ska utbryta mellan Sverige och Norge. August riskerar att bli inkallad till militärtjänst. Däremot inte Ottar. Han har, för att inte komma ifråga som soldat, kapat av ett finger. August känner bitterhet. Om han blir inkallad och Ottar fortsätter att arbeta på Gammeldalen innebär det att en finne försvarar landet medan en norрман gömmer sig undan

kriget hos sin käresta. August säger: ”-Så det blir finnen som får forsvare dette landet, mens baggen, som det er så synd på, han gjemmer seg i skjørtene til sin Tora!” (Larsen, 2013, s. 299).

August blir verkligen inkallad till militärtjänst en kortare tid innan faran för krig är helt avblåst. När han återvänder till Gammeldalen ertappar han Tora och Ottar med att ha ett förhållande. August slår ned Ottar och lämnar genast Gammeldalen samt återvänder till föräldrarna i Christiania. Han är förtvivlad. Särskilt över att hans dotter Oline, som sett Ottar som bara en snäll man, nu efter att August slagit ned Ottar tar avstånd från August och i stället tyder sig till Ottar. När August kommer till föräldrarna i Christiania får han veta att hans mor Hilda ligger för döden.

Helga på Måstamägg har fått lungtuberkulos och måste läggas in på sanatorium. Hennes man Jon ber Märta och Oluf på Grønnåsen att tillfälligt ta hand om dottern Selma. Helga dör snart. Selma får bo kvar på Grønnåsen ytterligare en tid. Hon omhändertas väl av Annikka. Selma hämtas hem till Måstamägg när Jon gift sig med en ny kvinna. Jons nya kvinna behandlar Selma illa. Jon tröttnar snart på sin nya hustru på grund av hennes elakhet mot Selma och kör iväg henne. Selma placeras ånyo på Grønnåsen och blir ånyo väl omhändertagen av Annikka.

Gästgivar-dottern Lisa dör. Hon har ända till slutet varit den före detta prästen trogen. Han är nu helt ensam. En fördel finner han dock i den nya ensamheten. Han kan nu dricka öppet så mycket han vill utan att plåga Lisa.

Finnskogens fattigaste gård är Havukota. Här bor ett skomakarpar. Deras son, Nils, går i samma skola som Olufs och Märtas dotter Elin. Nils bannas av skolläraren därför att han, på grund av föräldrarnas fattigdom, inte har några skor. Har man, menar skolläraren, inte skor så ska man stanna hemma och inte gå till skolan. Elin får hjälp av sina föräldrar att skaffa fram skor åt Nils. Denne kan nu åter gå till skolan. Snart uteblir han dock. Orsaken är att hans far skomakaren är svårt alkoholiserad och har sålt Nils skor för att skaffa sig brännvin. Den skolöse Nils förfrysar sina fötter och läggs in på sjukhus i Karlstad. Läkarna lyckas rädda hans fötter. Ingrid hör till den sjukhuspersonal som särskilt väl vårdar Nils. Någon tid senare dör Ingrid plötsligt.

Nils far hänger sig. Nils får flytta till Grønnåsen. Efter några år skaffar han sig arbete som varubud i Christiania. Till Elin säger han att han en dag ska komma tillbaka Grønnåsen och att han vill att Elin ska vänta på honom och vara honom trogen. Elin lovar honom detta.

Slik treet faller

Handlingen utspinner sig under 1900-talets tre första decennier. Nymodigheter som bil, grammofon, bio och radio gör entré. Den moderna parlamentariska demokratin bryter fram samtidigt som också nya extrema politiska krafter gör sig hörda, kommunismen och den antisemitiska fascismen. Christiania byter 1924 namn till Oslo.

Tora skiljer sig från August och gifter om sig med Ottar. Denne dör dock redan tre år efter giftermålet med Tora som följd av en lunginflammation han ådrar sig när han går genom isen i en älv. När Toras dotter Oline växt upp brevväxlar hon med sin farmor i Christiania. Genom brevväxlingen med farmodern får Oline klart för sig att hennes pappa är tillsammans med en ny kvinna som har en dotter. Oline har svårt att förstå varför ingen i bygden, när hennes pappa kommer på tal, säger hans namn. Oline konstaterar: ”Når folk snakker om pappa her i dalen, så sier de aldri navnet hans, de sier bare finnen. Han har da et navn som alle andre, men de sier bare finnen, hvorfor gjør det det?” (Larsen, 2014, s. 46)

Tora gifter om sig med en agent för lantbruksmaskiner. Han är den förste i bygden som skaffar sig bil. Med denna bil reser han runt och tar upp beställningar på lantbruksmaskiner. När agenten är hemma står hans bil i gårdens före detta finnbastu som nu gjorts om till garage. Tora och agenten bor i den före detta drängstugan på Gammeldalen. Oline bor i huvudbyggnaden och sköter driften av gården. Hon gifter sig med en ung man från trakten och får med honom dottern Solveig.

Nils och Elin sammanstrålar åter och gifter sig. De är bosatta i Christiania men vill gärna kunna skaffa sig ett eget småbruk i finnskogen. De får två barn, Inga och Anders. Anders har fått sitt namn efter ”Fele-Anders”. Genom penninghjälp från Amy i Amerika, Daniels dotter, kan Nils och Elin verkligen skaffa sig ett småbruk i finnskogen på dess norska sida.

Elin brevväxlar med Amy. Också Märta på Grønnåsen brevväxlar med Amy. Hon är gift med Bill. Tillsammans har de barnen Linda och Thomas. Amy har stark känsla för nordamerikas indianer. Detta naturfolk ter sig för henne som på något sätt besläktat med skogfinnarna, det folk hon själv härstammar från. Hon är också särskilt förtjust i en ung indian tillhörig Dakota-folket vid namn David. Detta ger henne skuldkänslor eftersom hon också mycket uppskattar sin man Bill och ogärna vill svika honom.

Karin i Amerika har ett tungt arbete som skurmadam. En äldre man som behöver en hemhjälp erbjuder Karin tjänst hos honom. Han har upptäckt att Karin har en särdeles vacker sångröst och erbjuder sig att arrangera så att hon kan få ta sånglektioner av en åldrande operasångerska. Karin är visserligen inte ung, i fyrtioårsåldern, men mannen menar att hon inte är för gammal för att kunna påbörja en sångkarriär. Karin flyttar hem till mannen och börjar ta sånglektioner hos den gamla operasångerskan. En dag försöker den äldre mannen förföra Karin. Hon flyr desperat och återgår till arbetet som skurmadam. Hon tvättar och städar hos en gammal och döende dam som har en son som är hotellägare. Sonen och hans döende mor rörs av Karins vackra sång. Sonen blir till slut så förtjust i Karin att han friar till henne. Hon säger ja och gifter sig med sonen. Härigenom blir hon värdinna på sonens hotell och slipper för gott sitt tunga tvätt- och städarbete. I stället sjunger hon ofta och gärna för hotellet gäster. I finnskogen i Skandinavien fortsätter Gudsdrängen att envist vänta på Karin.

Erik och Marjatta i Amerika är döda. Daniel och Mathilde i Amerika är dock fortfarande vid liv. Daniel och Eriks dotter Carolyn beslutar göra en båtresa till Oslo och därefter en färd till gränstrakten mellan Norge och Sverige och där besöka skogfinska släktingar samt uppsöka Daniels barndomshem Måstamägg. Vid båtens ankomst till Oslo har flera anhöriga slutit upp vid kajen. Dessa är bland andra Lars, Anna och August. Carolyn går i land men meddelar sorgset att Daniel dog på båten alldeles innan dess ankomst till Oslo.

Från Oslo till finnskogen finns nu förbindelse genom järnväg och linjebustrafik. Daniels lik förs med dessa nya transportmedel till Måstamägg. Daniel begravs på den kyrkogård där också hans föräldrar Lina och Taneli vilar. Carolyn återvänder snart till Amerika. Daniels hustru Mathilde dör strax efter Daniel.

Ole och Signe på Lauvåsen får sonen Pål. Hans på Valkola gifter sig med Gertrud. Paret får barnen Wilhelm och Gullborg. Elins bror Per gifter sig med Elida. De får barnen Britta och Mikal. Jons på Måstamägg dotter Selma gifter sig med Evald. De får sonen Alfred.

Nils syster Ingeborg gifter sig med Laurits. Paret får barnen Oliver och Sigrid. Nils och Elins dotter Inga gifter sig med barndomskamraten Sigvart. De får dottern Frida. Nils och Elins son Anders emigrerar till Australien. Annikka dör. Också Olof på Grønnåsen samt Valborg på Valkola dör.

Selmas make Evald arbetar på ett sågverk ägt av storskogsägaren patron Berg. Denne är sonson till den tidigare herren på Granfors bruk. Patron Berg oroas över att finnskogstrakten politiskt blir allt mer röd. Liksom Evald arbetar även Jon på Måstamägg vid patron Bergs sågverk. Jon dör vid sågverket i en arbetsplatsolycka.

Per och hans Elida flyttar till Måstamägg. Per visar överraskande litterära talanger. Han får dikter publicerade i tidningar i Oslo. Hans poetiska karriär är dock ojämn. Periodvis drabbas han av improduktivitet och går ner sig i dryckenskap. Under supperioderna blir han också våldsam. Han slår vid ett tillfälle sin son Mikal blodig. Per känner efter detta djup ånger. Han förstår att orsaken till hans galenskap är drickandet. Han lovar sig själv att sluta helt med drickandet.

Trävarudirektören i Christiania är död. Hans firma har overtagits av den Fredrik som trävarudirektören trodde var hans egen son men som egentligen, utan att han selv visste det, är son till spelmanen Edvard. Fredrik är gift med Nina och har med henne dottern Agnes. Nina säger om Fredrik at han egentligen inte är gjord for at vara affärsman utan i stället är en konstnärsnatur. När dottern Agnes växer upp visar hon stort interesse for dans och musik.

Nina har en hemlighet. Under en tid när Fredrik varit bortrest länge i affärer har Nina varit otrogen, blivit havande och fött ett önskat barn som hon lämnat bort till okända styvföräldrar. När Fredrik får kännedom om detta förhållande begär han skilsmässa. Han fortsätter at betala underhåll till Nina och Agnes men lever inte längre tillsammans med dem. Hans företag går dåligt – han måste friställa många anställda. Han träffar då och då sin dotter Agnes och oroas över at hon umgås med en judisk flicka vid namn Ruth. Agnes uppmärksammar sin far på de fina dikter författade av Per Olufsson från Måstamägg som publicerats i tidningar i Oslo.

Karin och Amy i Amerika får idén at göra en resa ända till Måstamägg. De anländer, liksom Daniel och Carolyn före dem, till Oslo med båt och färdas sedan vidare till Måstamägg. Karin har med sig en grammofon som hon tänker ge den musikälskande Gudsdrengen i gåva. Denne skadas emellertid, strax innan Karin hinner fram till honom, av en kalv så allvarligt at han dör. Karin sjunger på Gudsdrengens begravning och återvänder sedan, tillsammans med Amy, till Amerika.

Kaldere mot natten

Handlingen utspelar sig under ett femtiotal år från 1940-talet och Tysklands ockupation av Norge och fram till 1990-talets slut.

Under ockupationstiden har änkan till skomakaren i Havukota flyttat in hos Per och Elida på Måstamägg. En forskare och en journalist närmar sig Måstamägg vilket, förklarar forskaren, betyder Svartberget. Den miljø de finner här for, genom sin primitivitet, tankarna till 1800-talet. Forskaren och journalisten sammanträffar på Måstamägg med Elida och med skomakaränkan från Havukota. Den sistnämnda är stolt över at kunna tala finska på en gammal och nästan bortglömd dialekt. Forskaren spelar in hennes tal på en vaxrulle.

Journalisten skriver, när han återvänt hem, artiklar om de säregna skogsfinnarna. Han spæder på litet extra for at få fram maximal effekt:

Journalisten har også fått solgt noen artikler til aviser og ukebladet, det var stor interesse for dem, særlig da han krydret dem med litt av troen på det overnaturlige, som så mange forbandt med Finnskogen. Underlige tegn og kors i bakken som ingen hadde forklaring på fantes det flere steder, han hadde ikke hørt om dette fenomenet ellers, det forekom visst bare på Finnskogen. Kanskje kunne han også ha skrevet en roman som kunne blitt en suksess, om han hadde fått det til? (Larsen, 2016, s. 68)

Efter det andra världskrigets krigets slut dyker det efter hand i Finnskogen upp allt fler intresserade undersökare av, och forskare i, den skogsfinska kulturen. Även filmare kommer for at göra filmer som ska spegla det förment genuint skogsfinska.

När vid ett tillfälle en filmare kommer till ett skogsfinskt torp och de boende där stolta vill visa fram de nymodigheter de äger avvisas de bryskt av filmaren. Han vill at allt, for äkthetens skull, ska se så gammeldags och fattigt ut som möjligt. Skogsfinnarna skakar bekymrade sina huvuden och undrar om filmaren är tokig:

De rister på hodet av mannen som tar bilder av gammelt skrot, og spør om hva det ble brukt til, og skriver det ned i en bok. Så løper noen og advarer folk på neste torp, at de må gjemme unna skrotet når denne mannen kommer, en som er ute etter å fotografere gammel fattigdom, hva er hensikten med å ta bilder av noe slikt? Det nye og fine de viser ham, det de er stolte av, vil han slett ikke ta noen bilder av, det er rent uhyggelig med denne mannen. (Larsen, 2006, s. 193).

Under den tyska ockupationen av Norge arbetar Oliver, Ingeborgs och Laurits son, aktivt – under täcknamnet ”Tom” – för att hjälpa flyktingar, bland dem judar, över gränsen till Sverige. Några av dem som han hjälper att fly till Sverige är Agnes judiska väninna Ruth och hennes barn. Oliver hyser, liksom sin far Laurits, starka sympatier för kommunismen.

Oliver gifter sig efter kriget med Margit på Suomägg. Paret får barnen Aksel och Laurits. Olivers yngre syster Sigrid får med sin norske make sonen Samuel. Det är en rastlös och vild krabat som tidigt bestämmer sig för att han ska gå till sjöss. Han hjälper under kriget Oliver att föra flyktingar till Sverige. I vuxen ålder ger han sig verkligen i väg ut på världshaven. Han återvänder dock så småningom till Norge. I Oslo träffar han en servitris som han blir förtjust i. Samuel och servitrisen börjar ett nytt liv genom att skaffa sig ett torp i Finnskogen.

Pers och Elidas barn Britta och Mikal bor i Oslo. Britta skaffar sig under kriget arbete på en systuga som drivs av tyskar. Mikal kan inte förlåta systemen för hennes tilltag att arbeta för ockupationsmakten. Britta drabbas av en infektion vilken leder till hennes död. Mikal flyr Oslo och går till sjöss.

Sigvarts och Ingas dotter femtonåriga dotter Frida blir förtjust i en tysk soldat vid namn Helmut som kommer till familjens gård för att köpa ägg. När kriget är slut återvänder Helmut till Tyskland. Förbindelsen mellan Frida och Helmut får till följd att Frida blir havande. Hon tillfångatas vid krigsslutet anklagad för att vara ”tyskehore”. Föräldrarna Sigvart och Inga rusar till för att rädda sin dotter:

-Her samler vi alle tyskehorer på torget, så får alle se dere!

En mann kommer springende og griper fatt i karmen på lastebilen.

-Slipp datteren min, Frida har ikke gjort noe galet! roper han. -Hvor skal dere med henne?

-Til torget og til leiren hvor alle tyskehorene er, men først skal vi pynte litt på henne!

På lastep Janet kryper det alt to skamklipte kvinner sammen, gråtende. Mannen som er faren til den siste klorer seg ennå fast til karmen, og nå kommer det også en kvinne løpende, og hever en knyttet neve mot dem, gråtende:

-Dere er modige nå, dere er sannelig verre enn tyskerne, men dere skal nok få angre en dag, for Han der oppe kan se dere, så dere kan nok få angre, husk det! (Larsen, 2016, s. 78 f.)

Sigvart och Inga kan efter kriget inte försörja sig på sitt småbruk. De flyttar, tillsammans med Frida, till Oslo. Här föder Frida sin och Helmut's dotter Turid.

Inte heller Nils och Elin kan efter kriget försörja sig på sitt småbruk. Det utauktioneras och Nils och Elin får flytta in i en stuga på en gård där ägarna är glada att få hjälp av Nils och Elin med diverse göromål. Nils engagerar sig, liksom Oliver, i den kommunistiska rörelsen.

Elin har sparat de många brev hon genom åren fått från Amy i Amerika. Hon får nya brev från Amerika men de är inte skrivna av Amy som nu är sjuk utan i stället av Amys dotter Linda. Elin får hjälp av traktens skollärare med översättningen av Lindas engelskspråkiga brev.

Så småningom avslöjas att Amys sjukliga tillstånd är depression. Hon kan inte komma över sin gamla kärlek till indianen David. Osämja uppstår mellan Amy och Bill. Amy försvinner från hennes och Bills gård. Bill ansöker om skilsmässa. Han träffar en annan kvinna. Amy begår självmord. Hon efterlämnar barnen Linda och Thomas samt barnbarnen Nancy och Tuula.

Mikal lämnar sjömanslivet och återkommer till Oslo. Han gifter sig och får anställning som byggnadsarbetare. Hans hustru Mona arbetar på ett hotell. Tillsammans får de sonen Heikki.

Mikals föräldrar Per och Elida bor fortfarande på Måstamägg men äger inte gården. Ägaren är i stället Pål på Lauvåsen, sonen till Ole och Signe. Per och Elida uppsöker Pål för att efterhöra om de kan få köpa Måstamägg. Pål säger nej. Han avser att göra Måstamägg till bostad för sina anställda skogsarbetare. Per och Elida tvingas lämna Måstamägg. De flyttar till Oslo.

Per har framgång som diktare. Ett förlag i Oslo beslutar utge en diktsamling av honom. Kulturredaktörer och kritiker uppmuntrar honom att skriva mer. Han börjar kallas ”Dikter-Per”. Han börjar dricka igen och är otrogen mot sin hustru Elida. Hon dör i cancer. Pers och Elidas son Mikal kan inte förlåta fadern för hans otrohet mot Elida. Mikal säger åt Per att inte komma på Elidas begravning. Per dricker allt mer och dör ganska snart.

Olines dotter Solveig har utbildat sig till sjuksköterska. På sjukhuset där hon arbetar i Elverum träffar hon en ung läkare som hon blir förtjust i. Läkaren planerar att resa till Amerika för att där specialisera sig ytterligare. Han frågar Solveig om hon vill följa med? Solveig lockas av tanken, bland annat därför att hon har släktingar i Amerika. Läkaren reser ensam till USA. Men han skriver därifrån brev och ber Solveig komma efter. Hon reser också verkligen till USA och gifter sig med läkaren.

Tillsammans uppsöker paret det hotell som ägs av sångerskan Karin och hennes make. När de ankommer har dock Karin plötsligt försvunnit. Skälet till detta är att hon strax innan Solveigs och hennes makes besök har mottagit ett brev från sin stora kärlek en gång i tiden på Valkola, gårdsdrängen Martin. Denne Martin är nu änklings och har skrivit ett brev till Karin och meddelat att han har ankommit till Amerika för att besöka vuxna barn som han har i Amerika och att han då samtidigt vill passa på att träffa också Karin. Brevet från Martin framkallar ångest hos Karin. Det river upp gamla sår hos henne. Därför har hon nu gömt sig undan både Martin och sin egen make. När Martin rest sin väg tillbaka till Norge igen, utan att ha träffat Karin, återvänder Karin för gott till sin make.

Solveig och hennes make bosätter sig i USA. Han träffar emellertid en annan kvinna och skiljer sig från Solveig. Den före detta maken får i sitt nya äktenskap flera barn. Solveig är barnkär men förblir barnlös. Hon finner emellertid livsmening i att på sjukhus vårda andras barn. När hon uppnått pensionsåldern, under 1980-talet, beslutar hon uppskjuta pensioneringen för att kunna vårda de barn som, föreställer hon sig, kommer att drabbats av den nya farsoten aids.

Selma är gammal och ligger på sjukhem. Hennes son Alfred, som nu är gift och själv har en son, besöker tillsammans med sonen Måstamägg. Nu ska här åter planteras skog. Detta kommer, tänker Alfred, att utplåna det torp där hans förfäder tidigare bott och verkat. Så är, konstaterar Alfred, ”ringen sluttet, det er kanskje best slikt” (Larsen, 2016, s. 269).

Gården Valkola styrs av Hans och Gertruds son Wilhelm. Hans syster Gullborg har flyttat till Stockholm och öppnat en ekiperingsbutik. Hon säljer dock butiken och flyttar tillbaka till Valkola när Wilhelm börjar bli skröplig. Under en stor julfest på Valkola antänds oavsiktligt huvudbyggnaden och brinner upp på grund av slarv med tända stearinljus. Ingen människa dör i olyckan men branden förebådar symboliskt slutet för en skogfinsk epok. En frilansjournalist i trakten kallad ”hundemannen”, därför att han bor ensam med bara sin hund Zorro, ser den stora branden och föreställer sig att snart finns i Finnskogen inga människor mer:

-Så ble det slutt på store Valkola. Så er det vel snart slutt på Finnskogen også, for det er ikke mye tilbake nå. Så kan ulven komme og ta resten, ja, den kan like godt komme og ta resten.”(Larsen, 2016, s. 396).

Men ”hundemannens” spådom att i framtiden bara vargarna ska befolka Finnskogen slår alldeles slint. Bilvägar byggs under 1900-talets senare del kors och tvärs i Finnskogen och folk som vill leva enkelt köper nedlagda torp där och flyttar in. Hit hör bland andra haschrökande hippies och holländare. Till finnskogen kommer efter hand också asiatiska bärplockare.

Väninnorna Ruth och Agnes arbetar som lärare på en skola i Oslo. Agnes har inga barn. Ruths barn är vuxna och har börjat arbeta. Ruth har fått ett arv. Genom dessa pengar vill hon skaffa sig en trevlig ”hytte” i Finnskogen vid en sjö. Skälet till att hon dras till just Finnskogen är att Agnes berättat för henne att ”Tom”, det vill säga Oliver, som under kriget räddade Ruth och hennes barn undan tyskarna, bor i Finnskogen. Ruth och Agnes hittar verkligen Oliver i Finnskogen. Oliver blir också Ruth behjälplig i uppsättandet av hennes ”hytte”. Oliver och Ruth blir goda vänner. Agnes är ofta på besök hos Ruth i hennes ”hytte”.

När Turid under uppväxten går i skola i Oslo har hon Agnes som lärare. Agnes upprörs över att Turid stöts bort av sina klasskamrater anklagad för att vara ”tyskerunge”. Turid är, inser Agnes, ett mycket begåvat barn. I vuxen ålder lyckas Turid skaffa sig ett bra och välavlönat kontorsarbete. Hon lever ensamstående och hon lever självständigt och fritt. Hon gör resor till

olika länder. Hon har kännedom om sin skogsfinska släkttillhörighet och hon vet att hon stammar från paret Lina och Taneli i Måstamägg. Hon känner en lockelse att leta upp denna plats Måstamägg. Hon gör, tillsammans med en väninna, flera försök att nå fram till Måstamägg. Hon kommer härvid i kontakt med Oliver och hans son Laurits i Finnskogen. Med Laurits som vägvisare lyckas Turid till slut verkligen hitta Måstamägg och resterna där av den gård på vilken en gång för länge sedan Lina och Taneli levde och verkade.

Turid blir förälskad i Laurits. Hon återvänder till Oslo och upptäcker att hon är havande med Laurits barn. Hon har planer på att göra en resa till Asien. Hon funderar på att låta genomföra en abort. Hon har en gång tidigare i sitt liv, efter stor tvekan, gjort en abort. Hon bestämmer sig till slut för att avbeställa asienresan. Hon ringer upp Laurits, förklarar för honom situationen och erbjuder sig att, om han så vill, föda barnet. Laurits bejakar barnet. Det föds och är en pojke som får namnet Matti. Turid och Laurits beslutar att med Matti leva tillsammans i Finnskogen.

Romanen slutar med att glimtar ges av Mattis uppväxt. Vid ett tillfälle är han, i elvaårsåldern, tillsammans med mamma Turid. Han får då syn på en skylt där det står: ”Muslimer adgang forbudt” (Larsen, 2016, s. 483). Matti frågar modern om han ska riva ned den islamfientliga skylten? Hon säger ja och tillägger att om Laurits hade varit närvarande skulle också han genast ha tagit bort skylten.

Genom detta slut blir ett av romanseriens huvudbudskap tydligt: respekt ska visas för varje kulturell eller religiös eller etnisk minoritet. Det spelar ingen roll om det gäller skogsfinnar, muslimer eller någon annan grupp av människor vilken utgör en minoritet i det samhälle i vilket gruppen i fråga lever.

Slutkommentar

Britt Karin Larsens sju skogsfinnromaner bildar sammantagna något av en kärleksförklaring till den skogsfinska kulturen. Men detta utan att sätta denna kultur framför andra kulturer.

Ur rent litterär synpunkt ligger storheten i Larsens verk i det mycket avancerade berättarsätt hon använder och som tidigare beskrivits. Märkvärdigheten ligger, som tidigare påpekats, i kombinationen i Larsens romanserie av traditionell episk framställning med tydlig framdrift i tiden och samtidigt raka motsatsen, det vill säga bruket av ”spatial form”, den berättarteknik som innebär att läsaren upplever inte tid utan i stället rum, ett givet rum som efter hand fylls med ett i detalj konkret innehåll.

Avslutning

I denna framställning har en mängd romaner med det skogsfinska folkets liv som motiv genomgått. Alla dessa berättelser är inte stora litterära verk. Men några av dem är det bestämt. De verk med särskilt högt litterärt värde som berörs i detta arbete är Sven Rosendahls *Elden och skärorna*, Åsta Holths trilogi med titlarna *Kornet og freden*, *Steinen blømer* och *Kapellet* samt därtill Britt Karin Larsens sju romaner *Det vokser et tre Måstamägg*, *Himmelbjørnens skog*, *Som steinen skinner*, *Før snøen kommer*, *Det synger i lauvet*, *Slik treet faller* och *Kaldere mot natten*.

Storheten i Rosendahls och Larsens verk ligger i främst det psykologiska djupet här, framkallat av författarnas skickliga användning av fokaliseringstekniken. Märkvärdigheten hos Holth består i den tematiska komplexiteten, i det förhållandet att föreställningen om etnicitet, skogsfinsk etnicitet, tydligt problematiseras.

Men också ett flertal romaner av mer trivialt slag har uppmärksammats i detta arbete. Dessa verk är framför allt Gustaf Schröders *Örjan Kajland och hans pojkar*, *Pekka Huskoinen*, *Pavo Makkran* och *Finntorpet i Västerskogen* och vidare Fredrik Perssons *Modalsprästen* samt Jol Strands *Lång-Kristoffer* och *Jussinaho: finnbyn*. Trivialiteten här ligger främst i den melodramatiskt banala människogestaltningen. Författarna i fråga skildrar inte individer utan i stället typer, representanter för antingen det goda eller det onda. Deras verk kan härigenom kategoriseras som inte historiska romaner av konstilliterär karaktär utan i stället som populärlitteratur eller, med Eva-Marie Syversens term, ”finnskoglitteratur”.

Karakteristiskt för ”finnskoglitteraturen” är inte bara nämnda typifiering utan också den härmed sammanhängande föreställningen om existensen av ett universum med en fast organisation och given värdeskala en gång för alla, ett universum med en entydigt given hierarkisk indelning och ordning vad gäller grupper av människor i till exempel nationellt och etniskt hänseende.

Hos Schröder kommer denna idé till uttryck dels därigenom att han uppfattar det specifikt skogsfinska som något genetiskt, som något medfött, och dels genom Schröders hejdlösa nationalism vilken ger den nationella tillhörigheten ett högre värde än den etniska. Därför värderar Schröder i sina skogsfinneromaner särskilt högt de skogsfinnar i Sverige under den svenska stormaktstiden som helhjärtat ställde upp på Sveriges sida i nationens kamp mot Danmark-Norge. Och detta utan att Schröder ser att en allvarlig konflikt föreligger här ur skogsfinsk synpunkt. De skogsfinnar i Sverige som kämpade på den svenska sidan mot Danmark-Norge kom ofrånkomligen att kämpa också mot skogsfinnar, nämligen skogsfinnar i Norge som slogs på den dansk-norska sidan mot Sverige. Just denna problematik lyfts tydligt fram hos Åsta Holth. Hos Schröder däremot syns problematiken inte alls.

Mellan de två ovan beskrivna ytterlighetskategorierna vad gäller skogsfinne-epik, historisk roman av konstilliterärt slag och ”finnskoglitteratur”, finns också en grupp romaner som berörs i detta arbete och som tydligt bär i sig påtagliga drag av båda de nämnda romantyperna. Dessa dubbelpekande verk kan i väsentliga hänseenden betecknas underhållningsromaner men är inte restlöst bara detta. I dessa arbeten röjs tydligt en vilja från författarnas sida till i tematiskt hänseende någonting mer än bara att roa för stunden. Verken i fråga är Helmer Linderholms *Svedjefolket* och *Berget och lågorna*, Haakon Garaasens *Rogfinne*, Mikkjel Fønhus *Mannen med ormeøynene*, Hans Børlis *Sølv og stål*, Folke Nordangårds *Roströda vatten*, Hilka Alms trilogi *Fjærran gröna ängar* och Kjell Söderlunds *Marken brinner*.

Vad först gäller Linderholm så kan om hans här berörda romaner sägas att de måste karakteriseras som populärlitteratur i den bemärkelsen att tyngden helt ligger på den yttre handlingen med ständigt starka våldsinslag. Samtidigt gäller emellertid också att i Linderholms verk finns egentligen inte, såsom i den utpräglade melodramatiska ”finnskoglitteraturen”, några alldeles renodlade hjältefigurer eller några alldeles renodlade skurkar. Här finns heller ingen

bestämd förknippning mellan godhet eller ondska och någon bestämd folkgrupp. Enskilda svenskar kan te sig som mer eller mindre onda eller goda men detsamma gäller hos Linderholm också om enskilda skogsfinnar. Detta kan också uttryckas så, att i Linderholms böcker är huvudmotsättningarna inte av bara etnisk karaktär utan också av personlig art. Dessutom tematiseras här en social konflikt, den mellan traditionellt skogs- och lantbruksarbete å ena sidan och den frammbrytande industrialismen å den andra vilken producerar en spänning mellan arbete och kapital.

Något liknande kan sägas om Haakon Garaasens *Rogfinne*. Också här föreligger tydligt motsättningar av både etnisk och personlig art samt även en konflikt mellan arbete och kapital. Den etniska antagonismen representeras av gårdarna Kongsli och Drevstad, den ena skogsfinsk och den andra norsk. Den personliga konflikten består i fiendskapen mellan Bjørg på Drevstad och huvudpersonen Arnfinns far Hinrik med bakgrund i att Hinrik en gång avvisade Bjørg trots att hon förespeglats att få gifta sig med Hinrik. Den sociala konflikten slutligen, den mellan arbete och kapital, kommer tydligt till uttryck genom arbetarnas misslyckade försök till uppror vid Anfinns järnverksindustri.

Liksom i Linderholms tidigare nämnda verk finns i *Rogfinne* inga entydigt goda hjältefigurer. Det gör det heller inte i Mikkjel Fønhus *Mannen med ormeøynene*. Det förfärliga våld som huvudpersonen och skogsfinnen Heikki här utövar kan visserligen framstå som en fullt berättigad akt av hämnd, som ett ofrånkomligt svar på det grova våld som utövats av norrmän mot hans familj, men Heikki med sina ormögon gestaltas ingalunda som något mänskligt hjälteideal utan i stället snarare som en ständigt hotfull och farlig gestalt.

På detta sätt kan han ytligt erinra om Esko Ramäinen i Sven Rosendahls *Elden och skärorna*. Ytterligare en likhet mellan *Mannen med ormeøynene* och Rosendahls roman är att båda dessa böcker kan läsas som i mindre grad gestaltningar av historiskt betingade etniska konflikter mellan skogsfinnar och infödda skandinaver och i stället mer som beskrivningar av våldets mekanismer på ett allmängiltigt plan, gestaltningar av hur grovt våld ofrånkomligen alltid framkallar nytt våld i form av försvarsvåld eller motvåld. Ännu en likhet mellan Fønhus och Rosendahls böcker föreligger. Båda författarna tillämpar i sina respektive verk fokaliseringstekniken för att skapa psykologisk djupverkan.

Om Hans Børlis *Sølv og stål* kan sägas att här, liksom i Linderholms och Garaasens ovan berörda verk, gestaltas samtidigt konflikter av flera olika slag. Här finns antagonismer av både etnisk och personlig karaktär samt konflikter av socialt slag. Effektfullt hos Børlis är att flera av dessa motsättningar speglas genom bruket av olika språk. Särskilt gäller detta om spänningarna i boken i socialt hierarkiskt hänseende. Överklassen, representerad av kyrkoherden, talar danska medan de socialt underställda norska bönderna talar lokal norsk dialekt samtidigt som skogsfinnarna från Sverige, stående i rang under de norska bönderna, talar svenska och de allra lägst stående, de romer som uppträder i romanen, talar romani.

Ett framträdande drag i merparten romaner om skogsfinnarnas liv är att grovt fysiskt våld skildras – ofta våld orsakande blodsutgjutelse och många gånger våldshandlingar mellan skogsfinnar och infödda skandinaver. Men alla romaner om skogsfinnarnas liv är inte av denna beskaffenhet. I till exempel Haakon Garaasens *Rogfinne* skildras i mycket ringa grad våld av fysiskt slag. Arbetarna i Arnfinn Kongsli's järnverk förstör visserligen järnverket – men de skadar inga människor allvarligt.

Ytterligare ett verk i vilket skildringar av fysiskt våld medvetet nedtonats är Hilka Alms trilogi *Fjärran gröna ängar*. Författarinnan har själv, vilket tidigare framgått, uttryckligen deklarerat avståndstagande från föreställningen att mötet under 1600-talet mellan skogsfinnarna och de infödda skandinaverna medförde ständigt våldsamma stridshandlingar.

Också hos Kjell Söderlund finns en vilja till nedtonandet av det fysiska våldet. Visserligen börjar hans roman *Marken brinner* med att Lauri i Finland slår ihjäl grannen Per men Lauri

inser snart själv det destruktiva i handlingen och undviker i fortsättningen varje form av våldsanvändning.

Något liknande kan sägas om strukturen i Folke Nordangårds *Roströda vatten*. Huvudpersonen är en skogsfinnsk våldsvverkare – men han förstår själv det moraliskt problematiska i sitt handlingssätt och gör till slut gör bot och bättring.

Ytterligare ett karakteristiskt drag i många berättelser om skogsfinnarnas liv är att männen starkt dominerar och att kvinnorna framstår som underordnade eller mindre betydelsefulla. Men alla skogsfinnromaner är inte av denna beskaffenhet. I Haakon Garaasens *Rogfinne* spelar flera kvinnor framträdande och drivande roller – Finn-Kerste, Målfrid Ørn och Bjørg Drevstad.

Efter hand genom skogsfinnromanens historia sker en förskjutning så att kvinnor framträder allt mer i betydande funktioner. Hos Åsta Holth, vilken synes ha uppfattat sig själv som feminist, tar kvinnors ageranden självklart stor plats. Så också hos Hilka Alm samt hos Britt Karin Larsen.

I förordet till detta arbete framhölls att motivstudier av det slag det här är fråga om, studier över ett motivs användning i litteraturen under en längre tid, är intressanta och värdefulla därför att de ger belysning inte bara av olika utformningar av motivet som sådant utan också en bild av samhällets och litteraturens allmänna utveckling under tidsperioden i fråga.

Föreliggande arbete, i vilket romanverk från sent 1800-tal till tidigt 2000-tal genomgått, är i dessa hänseenden talande. Här framträder tydligt en rörelse från ett samhälle till ett helt annat, från ett patriarkalt klassamhälle med starka nationella föreställningar samt idéer om existensen av i genetiskt hänseende tydligt olika folkgrupper med olika värden till ett jämlikhetsyftande demokratiskt samhälle där visserligen existensen av olika etniciteter erkänns men där ingen enskild folkgrupp ställs framför någon annan

Vad gäller själva romankonstens utveckling under samma tid kan man säga att den är en rörelse i riktning mot efter hand allt större formell sofistikerad och artistisk finslipning. Britt Karin Larsen, som skriver vid 2000-talets början, tillämpar ett skrivsätt som är betydligt mera medvetet konstfullt och tekniskt avancerat än motsvarande hos 1800-talsförfattaren Gustaf Schröder. Men denna utveckling från det konstnärligt mera primitivt enkla och till det artistiskt mera sofistikerade och komplicerade är inte alldeles entydigt positiv. Någonting har också gått förlorat på vägen. Den spontana berättarglädjen hos många 1800-talsförfattare, sådana som Schröder, saknas mycket i nutidsromanen vilket inte är helt till denna nutidsromans fördel. Det finns ofrånkomligen något uppfriskande i Schröders hejdlöst primitiva sätt att berätta som helt saknas hos vår tids mera sofistikerade författare av finnskogsromaner.

Summary in English

This is a study of the history of the Forest Finns as a motif in a number of Swedish and Norwegian novels from the late 19th century until the early 21st century.

The Forest Finns were Finnish migrants who settled in forest areas of Sweden and Norway during the late 16th and early-to-mid 17th centuries, and traditionally pursued slash-and-burn agriculture, a method used for turning forests into farmlands. By the late 18th century the Forest Finns had become largely assimilated into the Swedish and Norwegian cultures.

The pioneer in writing stories about the Forest Finns is the Swedish author Gustaf Schröder (1824-1912). He wrote four novels on the life of the Forest Finns entitled *Örjan Kajland and his Boys* (*Örjan Kajland och hans pojkar*, 1893), *Pekka Huskoinen* (1895), *Pavo Makkran* (1896) and *The Finncroft in the Western Wood* (*Finntorpet i Västerskogen*, 1899).

In these books the Forest Finns are presented as a freedom-thirsty, tough and combative primitive people often fighting against native Swedish farmers on the ownership of forest areas and land.

This notion in Schröder's books of the Forest Finns as a particularly freedom-thirsty, tough and combative people, often in conflict with native Swedes, is followed up in novels by several other Swedish writers. Among them are Fredrik Persson (1880-1935), Jol Strand (1887-1978) and Helmer Linderholm (1913-1982).

Also in Norway a number of novels on the Forest Finns in conflict with natives are written albeit here of course the conflicts are between Forest Finns and Norwegian natives. Among the Norwegian authors writing books of this kind are Haakon Garaasen (1887-1957), Mikkjel Fønhus (1894-1973) and Hans Børli (1918-1989).

The finest Swedish novel on the Forest Finns is Sven Rosendahl's (1913-1990) *The Fire and the Sickles* (*Elden och skärorna*, 1946). Admittedly here, like in Schröder's above mentioned novels, the Forest Finns are depicted as a freedom-thirsty, tough and combative people but thematically there is an important difference between Rosendahl's novel on the one hand and Schröder's books on the other.

Schröder is interested in the Forest Finns themselves in their historical context. Rosendahl's aim however, is universalistic rather than historical. He is using the antagonism between the Forest Finns and the Swedish natives as just an example of human conflict in order to illustrate the general mechanisms producing violence and war in the history of mankind and further to debate the single human individuals degree of freedom of action and responsibility in conflict-laden times.

Often regarded as the best epic work on the Forest Finns ever written is the Norwegian author Åsta Holth's (1904-1999) trilogy *The Corn and the Peace* (*Kornet og freden*, 1955), *The Stone Blooms* (*Steinen blømer*, 1963) and *The Chapel* (*Kapellet*, 1967).

Holth was herself of Forest Finnish descent and her trilogy on the Forest Finns is a fictionalized version of her own family history from the 17th century and to the 20th century.

Holth's aim with her trilogy is not, like Rosendahl's approach in *The Fire and the Sickles*, universalistic but instead historical in orientation yet in a way very different from the kind of historicism represented by Gustaf Schröder's novels on the Forest Finns.

For Schröder, the ethnicity of a single person is something permanent, something genetically given once and for all. Not so for Holth. Encounters between different ethnicities are in history inevitable. For this reason each ethnicity will, sooner or later, be mixed up with other ethnicities. This constantly ongoing hybridization is explicitly thematized in Holth's trilogy and is here understood not as something bad but on the contrary as something progressive.

Holth's trilogy means a decisive move from considering the Forest Finns as essentially a freedom-thirsty and combative primitive ethnicity to an understanding of the Forest Finns as a civilized people with preferably a social and basically peaceful mind.

This understanding of the Forest Finns is followed up in novels by the Swedes Hilikka Alm (1929-1995) and Kjell Söderlund (1934-2018) and further also by the Norwegian author Britt Karin Larsen (born 1945).

Britt Karin Larsen's important novelistic work on the Forest Finns is a septology with the titles *A Tree is Growing in Måstamägg* (*Det vokser et tre i Måstamägg*, 2009), *The Heavenbears Song* (*Himmelbjørnens sang*, 2010), *As the Stone Shines* (*Som steinen skinner*, 2011), *Before the Snow is Coming* (*Før snøen kommer*, 2012), *It Sings in the Leaf* (*Det synger i lauvet*, 2013), *Such the Tree Falls* (*Slik treet faller*, 2014) and *Colder Towards the Night* (*Kaldere mot natten*, 2015).

The first part of the septology is set in the Finn Forest on the border between Norway and Sweden. The action occurs during the 19th century. The protagonists are two young outcasts of Forest Finnish descent, Lina and Taneli, fighting for survival at their homestead in the complete wilderness. The following six parts of the septology is about Lina's and Taneli's descendants several generations ahead from the 19th century until the end of the 20th century.

Larsen's books has been acclaimed by critics as a really great work. Particularly impressive in Larsen's septology is the sophisticated narrative technique used here. The traditional way of telling a story consists in presenting an action taking place in time. In Larsen's books this traditional way of storytelling is, in an intriguing way, combined with "spatial form", i.e. the technique used by advanced experimental modernists like for example William Faulkner, creating an impression not of time running ahead but of stationary space, an impression of just a given pattern gradually filled out. From a purely artistic point of view Larsen's septology must be considered the peak of Forest Finn literature.

Litteraturförteckning

- Alm, Hilikka, *Fjärran gröna ängar: Del 1: Blod och tårar*. [Dalsjöfors]: [förf.], 1982
- Alm, Hilikka, *Fjärran gröna ängar. Del 2: Kampen om ängarna*. [Dalsjöfors]: [förf.], 1983
- Alm, Hilikka, *Fjärran gröna ängar: Del 3: Rösenas riken*. [Dalsjöfors]: [förf.], 1984
- Bernhardsen, Magnus, "Den første jeg kjender av ætten fikk ryddet sig plass i skog": *skogfinnar i norsk litteratur*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2019. Masteroppsats
- Brenden, Randi, "Åsta Holth og Finnskog-finnane" i *Syn og Segn* 101(1995):1, s. 75-81
- Brenden, Randi, *Åsta Holth: feminist och postkolonialist*. Helsingfors: Helsingfors universitet, 2013. Diss.
- Broberg, Richard, "Äldre invandringar från Finland i historia och tradition" i *Fataburen: Nordiska museets och Skansens årsbok 1981*. Stockholm: Nordiska museet, 1981, s. 32-65
- Bäckman, Stig, *Den tidlösa historien: en studie i tre romaner av Eyvind Johnson*. Stockholm: Aldus, 1975. Diss.
- Børli, Hans, "Sølv og stål" i förf:s *Romaner og fortellinger*. Oslo: Aschehoug, 1992, s. 243-512
- Børli, Hans, *Med øks og lyre*. Oslo: Aschehoug, 1988
- Frank, Joseph, "Spatial Form in Modern Literature I-III" i *Sewanee Review* 53(1945), s. 221-240, 433-445, 643-665
- Fønhus, Mikkjel, *Mannen med ormeøynene: roman fra finnskoga*. Oslo: Aschehoug, 1951
- Garaasen, Haakon, *Rogfinne*. 2. uppl. Oslo: Olaf Norlis forlag, 1926
- Garaasen, Haakon, *Rågfinne*. Stockholm: Oskar Eklunds bokförlag, 1929
- Gadelius, Bror, *Tro och öfvertro i gångna tider*. Del 2. Stockholm: Geber, 1913
- Gjefsen, Truls, *Syng liv i ditt liv!: Hans Børlis liv og diktning*. Oslo: Aschehoug, 1998
- Helander, Mika, "Annorlunda sverigefinnar och seg etnicitet" i *Ny migration och etnicitet i Norden*. Åbo: Åbo akademi, 2007 s. 58-84
- Holth, Åsta, *Kornet og freden*. Oslo: Gyldendal, 1955
- Holth, Åsta, *Kapellet*. Oslo: Gyldendal, 1967
- Holth, Åsta, "Den gongen" i *Det første halvsekel: bilder fra norsk barndom*. Red. I.G. Hølmebakk. Oslo: Gyldendal, 1974, s. 96-110
- Holth, Åsta, *Steinen blømer*. Oslo: Gyldendal, 1978 (Lanterne-bøkerne)
- Jansson, Bo G, *Episkt dubbelspel: om faktionsberättelser i film, litteratur och tv*. Uppsala: Hallgren & Fallgren, 2006
- Johnson, Bengt Emil & Staffan Söderblom, *Legohjon åt alltet: en bok om Sven Rosendahl*. Stockholm: Bonnier, 1998
- Johnson, Eyvind, *Strändernas svall: en roman om det närvarande*. Stockholm: Bonnier, 1946
- Larsen, Britt Karin, *Det vokser et tre i Mostamägg*. Oslo: Kappelen Damm, 2009

- Larsen, Britt Karin, *Himmelbjørnens skog*. Oslo: Kappelen Damm, 2010
- Larsen Britt Karin, *Som steinen skinner*. Oslo: Kappelen Damm, 2011
- Larsen, Britt Karin, *Før snøen kommer*. Oslo: Kappelen Damm, 2012
- Larsen, Britt Karin, *Det synger i lauvet*. Oslo: Kappelen Damm, 2013
- Larsen, Britt Karin, *Slik treet faller*. Oslo: Kappelen Damm, 2014
- Larsen, Britt Karin, *Kaldere mot natten*. Oslo: Kappelen Damm, 2015
- Linderholm, Helmer. *Svedjefolket*. Stockholm: Hökerberg, 1951
- Linderholm, Helmer, *Berget och lågorna*. Stockholm: Hökerberg, 1952
- Nordangård, Folke, *Roströda vatten*. Jönköping: Hall, 1963
- Nordmann, Petrus, *Finnarne i mellersta Sverige*. Helsingfors, 1888. Diss.
- Nordmark, Dag, "Livet i finnskogen" i *En värmländsk litteraturhistoria. Del 1* (Värmland förr och nu 2020). Karlstad: Värmlands museum, 2020
- Persson, Fredrik, *Modalsprästen: roman från finnskogarnas Värmland*. Malmö: Aktiebolaget Framtidens bokförlag, 1915
- Rosendahl, Sven, *Elden och skärorna*. Stockholm: Geber, 1946
- Rosendahl, Sven, *Svedjefinnar*. Stockholm: Folket i bild, 1950 (Fib:s folkböcker; 86)
- Rønning, Rolf, "Åsa Holth: forfatter og kulturpersonlighet" i *Det skogsfinska kulturarvet*. Falun: Finnsam i samarbete med Finnbygdens förlag, 2001, s. 207-209
- Schröder, Gustaf, *Örjan Kajland och hans pojkar: skildringar från svenske finnarnes lif och jagter i Värmlands och Dalarnes skogsbygder*. Stockholm: Bonnier, 1893
- Schröder, Gustaf, *Pekka Huskoinen: en drivvar-finnes lif och jakter i Vermlands och Dalarnes skogar*. Stockholm: Bonnier, 1895
- Schröder, Gustaf, *Pavo Makkran: bilder från finnarnas lif under Krabbe- och Gyldenlöwe-fejderna i Vermland*. Stockholm: Bonnier, 1896
- Schröder, Gustaf, *Finntorpet i Västerskogen: fortsättning och slut på berättelserna om Örjan Kajland, Pekka Huskoinen och deras ättlingar*. Stockholm: Bonnier, 1899
- Strand, Jol, *Lång-Kristoffer*. Stockholm: Bonnier, 193
- Strand, Jol, *Jussinaho: finnbyn*. Stockholm: LT, 1948
- Syversen, Eva-Marie, *Skogen, hjemmet og veien: kulturelle erindringssteder i finnskoglitteraturen 1920-1940*. Agder: Universitetet i Agder, 2014. Diss.
- Söderlund, Kjell, *Marken brinner: historisk roman*. Bollnäs: Kandela, 2014
- Wennberg, Kåa, *Gustaf Schröder*. [Saltsjö-Boo]: [K. Wennberg], 1993

Personregister

Alm, Hilka 61-62, 64-67, 71, 87-89, 91
Alm, Sven 62

Bengtsson, Björn O. 62
Bernhardsen, Magnus 42, 44, 47, 49, 57
Brenden, Randi 51-52, 56, 60
Broberg, Richard 16-17, 65
Bäckman, Stig 25
Børli, Hans 41, 46-47, 49, 87-88, 90

Cooper, James Fenimore 17

Englund, Carl-Emil 46

Faulkner, William 75, 91
Frank, Joseph 75
Fønhus, Mikkjel 41, 44, 87-88, 90

Gadelius, Bror 26
Garaasen, Haakon 41-42, 44, 87-90
Gjefsen, Truls 46-47, 49

Hamsun, Knut 25
Helander, Mika 27
Hofoss, Olaf 6
Holth, Aksel 50
Holth, Åsta 2, 6, 50-52, 55-56, 59-60, 66, 71, 87, 89-91
Homerus 7
Hugo, Victor 8

Johnson, Bengt-Emil 18, 24-25, 27
Johnson, Eyvind 25-26
Joyce, James 75

Larsen, Britt Karin 2, 6, 71, 76, 87, 89, 91
Larsson, Gunnar Lars 44
Linderholm, Helmer 28, 34, 37, 40, 87-88, 90
Ljunggren, Hjalmar, se Strand, Jol
Lundh, Paul 44

Martinson, Harry 46

Nordangård, Folke 61, 87, 89
Nordmann, Petrus 18
Nordmark, Dag 31, 61

Persson, Fredrik 6, 28, 31, 34, 87, 90

Rosendahl, Sven 2, 6, 18, 20, 23-24, 26-27, 60, 87-88, 90
Rämäinen, Esko 18
Rønning, Rolf 50

Sandburg, Carl 47
Sartre, Jean-Paul 26
Schröder, Gustaf 2, 6-9, 14, 16-19, 23-24, 26, 28, 30-31, 34, 59-60, 64-65, 67, 87, 90
Scott, Walter 5, 16-17
Strand, Jol 6, 28, 30-31, 40, 87, 90
Sundström, Satu 4
Syversen, Eva-Marie 5-6, 29, 31, 34, 87
Söderblom, Staffan 18, 25
Söderlund, Kjell 61, 67, 70, 87-88, 91

Welinder, Stig 4
Wennberg, Kåa 7
Vestaberg, Carl 6
Vestlien, Per 50

Östberg, Maths 4

